

Mesterségem címere
– a használható hagyomány,
a népi kézművesség stratégiája

Helyzetelemzés-szinopszis

Készült
a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
megbízásából

2013

Hagyományok Háza

Konzorciumi partnerek:

Népművészeti Egyesületek Szövetsége
Muharay Elemér Népművészeti Szövetség

Projektvezető: Beszprémy Katalin

A szinopszist a részletes helyzetértékelő anyagokból összeállították:

Beszprémy Katalin

Pál Miklósné

Tartalom

1. Bevezető <i>(Beszprémy Katalin)</i>	5
1.1 A hagyomány fogalmi meghatározása, szerepe, hagyományörző tevékenységi formák a múltban és a jelenben <i>(Beszprémy Katalin, Héra Éva, Szabó Zoltán, Benedek Krisztina)</i>	5
1.2 Fogalom meghatározások <i>(Benedek Krisztina)</i>	7
2 Helyzetértékelés – problémafeltárás	8
2.1.1 Népi kézműves alkotók <i>(Pál Miklósné)</i>	8
2.2.1 Népi kézművességgel foglalkozó intézmények, szervezetek <i>(Prokné Tirner Gyöngyi)</i>	10
2.2.2 Alkotók, intézmények és a néprajzi csoportok, kistájak <i>(Hubert Erzsébet)</i>	13
2.2.3 A falusi turizmus – népi kézműves alkotók együttműködése <i>(Dr. Csizmadia László)</i>	13
2.3 Alkotók és közösségi szinterek működése	14
2.3.1 Közösségi szinterek – népi kézművességgel foglalkozó civil szervezetek <i>(Pál Miklósné)</i>	14
2.3.2 Közösségi szinterek – alkotóházak <i>(Prokné Tirner Gyöngyi)</i>	17
2.3.3 Közösségi szinterek – közművelődési intézmények <i>(Magyar Művelődési Intézet)</i>	18
2.3.4 Közösségi szinterek – kapcsolati lehetőségek a LEADER szervezetekkel <i>(Guiprechtné Molnár Erzsébet)</i>	19
2.3.5 Jelenlegi jogi, gazdasági problémák jegyzéke <i>(Szabadkai Andrea, G. Fekete Éva, Debreczeni János, Pongrácz Zoltán)</i>	22
2.4 Népi kézműves értékek <i>(Beszprémy Katalin)</i>	24
2.4.1 Népi kézműves mesterségek helyzete <i>(Ament Éva, Bereczky Csaba, Csákányi Zoltán, Csapó Angéla, Csupor István, Csuporné Angyal Zsuzsa, Deákné Gémes Júlia, Debreczeni János, Dr. Illés Károlyné, Fehér Jánosné, Kiss Gabriella, Nagy Mari, Rézműves Melinda, Székely Éva, Takáts Zoltán, Terényi Gyöngy, Tóthné Kiss Szilvia)</i>	25
2.4.2 Szakmai kiadványok a népi kézművesség területén <i>(Bakó Katalin)</i>	25
2.4.3 Tudományos kutatások a népi kézművesség területén <i>(Juhász Katalin)</i>	25
2.4.4 A kézművesség helye a szellemi kulturális örökség megőrzéséért életre hívott UNESCO egyezményben <i>(Csonka Takács Eszter)</i>	25
2.4.5 Hungarikumok, ezeken belül a népi kézművesség helye, megítélése <i>(Polyák Albert)</i>	27
2.4.6 Magyarországi Tájházak Szövetsége – ezen belül a népi kézművesség helye, megítélése <i>(F. Tóth Mária)</i>	28

2.4.7 Egyéb kapcsolódási pontok – múzeumok, fesztiválok, rendezvények, stb. – ezeken belül	
a népi kézművesség megye, megítélése (<i>Igyártó Gabriella, Komjáthi Tamásné</i>)	30
2.5 Jó példák tára	33
2.5.1 Külföldi kitekintés, jó gyakorlatok bemutatása (<i>Igyártó Gabriella, Héra Éva</i>)	33
2.5.2 Hazai példák, jó gyakorlatok bemutatása (<i>Beszprémy Katalin</i>)	35
1 Gömörszőlős példája (<i>Ament Éva</i>)	36
2 Kisgyőr példája (<i>Ament Éva</i>)	38
3 Kézművesség oktatása a budaörsi Mindszenty József Katolikus Iskolában (<i>Ament Éva</i>)	39
4 Felnőttképzés – népművészeti táborok (<i>Beszprémy Katalin</i>)	40
5 Panziós–falusi vendéglátó képzés Nádudvaron (<i>Benő-Nagy Réka, dr. Takácsné Baranyai Etelka, Vetró Mihály</i>)	42
6 Kárpát-medencei Vőfélytalálkozók Gyönyörű Zsiga szervezésében (<i>Hubert Erzsébet</i>)	44
7 Rózsa Péter kertész, biogazda és közössége a biotermékek népszerűsítésével összekötött programja (<i>Hubert Erzsébet</i>)	46
8 Falusi vendéglátóhelyek példái, ahol a gyakorlatban valósul meg a vendéglátás, a kézműves mesterségek bemutatása, a helyi hagyományok megismertetése (<i>Szalay-Zala Andrea</i>)	48
9 Különféle törekvések a hagyományos viselet, öltözködési kultúra területén (<i>Beszprémy Katalin</i>)	48
10 A „Nagyapám Háza” mester-inas mintaprogram leírása (<i>Krizsán András</i>)	53
11 Sióagárd és a Tolna Megyei Népművészeti Egyesület együttműködése a helyi népművészeti hagyományok népszerűsítése érdekében (<i>Komjáthi Tamásné</i>)	54
12 Dél-Dunántúl legnagyobb Regionális Kézműves Fesztiválja – Vendel napi búcsú Magyarlukafán 1985-2012 (<i>Komjáthi Tamásné</i>)	56
13 Határ menti együttműködések Zala megyében (<i>Dala Hajnalka</i>)	57
14 Érték alapú fejlesztési kezdeményezések a présház felújítástól a helyi termék klaszterig (<i>Kovács István</i>)	60
15 Művészetek Völgye (<i>Bazsó Gabriella</i>)	63
16 Varsány a Palóc út mentén (<i>Pintérmé Kanyó Judit</i>)	66
17 Vidéki értékek – örökségek Baranyában (<i>Endrédi Melinda</i>)	69
18 A falusi együttesek szerepe a szellemi kulturális örökség megtartásában (<i>Héra Éva</i>)	69

Helyzetelemzés a magyarországi népi kézművességről, 2012

Szinopszis

1. *Bevezető*

Amikor a magyar vidék számára a népi kézműves stratégiát készítjük, nagyon fontos két dolgot tisztázni. Az egyik a hagyomány – azon belül a népi kézművesség - és annak napjainkban betöltött szerepének tisztázása. Miért fontos számunkra a XXI. században a hagyomány? Mi a társadalmi, kulturális és gazdasági jelentősége, szerepe a ma embere életében? A másik tisztázandó kérdés a fogalmak egyértelműsítése. Hiszen kézművességre, háziiparra, kismesterségekre, népi kézművességre, népi iparművészetre gyakran hivatkozunk, de a fogalmak pontos meghatározása híján gyakran elbeszélhetünk egymás mellett.

1.1 *A hagyomány fogalmi meghatározása, szerepe, hagyományőrző tevékenységi formák a múltban és a jelenben*

A hagyomány a történelem folyamán kialakult értékek összessége, mely a fejlődés folyamán szüntelenül összekapcsolódik a megújulással. Ez azt jelenti, hogy az újítás mindig a hagyományokra támaszkodva szakít a hagyományok egy részével, és mihelyt újjá születik, maga is hagyományt alkot. A hagyomány az a tapasztalat és tudás, melynek ismerete és használata feltétele egy nép társadalmi, gazdasági, a kulturális szerves fejlődésének. A kérdés ma az, hogy felnő-e ma Magyarországon egy olyan generáció, mely átvevője, folytatója a korábbi évszázadok műveltségének. Kialakul-e olyan társadalom, mely öntudatos, egzisztenciálisan nem kiszolgáltatott polgárként ismeri, becsüli és továbbviszi országa legértékesebb felhalmozott tudását úgy, hogy közben befogadja az új ismereteket, környezeti feltételeket.

A hagyomány része a népi kézműves kultúra is, mely tárgyi anyanyelvünk.

A hagyomány a következő területeken tölt be nagy szerepet:

- **a hagyomány, mint identitás.** Két egymásnak feszülő trend, a globalizáció, az egyetemességre törekvés, másfelől a kulturális identitásra való törekvés a két ellenpólus. Ha kulturális identitásról beszélünk, a hagyományokról is beszélünk, társadalmi, gazdasági és kulturális hagyományainkról, melyek a történelmi folytonosságot és magát a nemzeti kultúrát is jelentik.

Nincs nemzeti kultúra a lokális, a kis közösségek kultúrája nélkül és nincs közösség kultúra nélkül. Márpedig közösségek, egészséges társadalom nélkül nem működőképes az ország. Ezért nagyon fontos, hogy ma Magyarországon a helyi kultúra, a helyi értékek és hagyományok mint társadalom megtartó erők visszanyerjék helyüket, szerepüket.

- **a hagyomány mint kulturális tényező.** A hagyományos paraszti kultúra, a népművészet, a népművészet felfedezésének kora óta megtermékenyítően hatott a „magas” művészetekre, gondoljunk csak a szecesszió korára, a Gödöllői műhely, a Zsolnay gyár, kiváló építé-

szeink, Kós Károly, Lechner Ödön és társaik munkásságára, a divat területén Tüdős Klára tevékenységére, vagy a zene területén Bartók Béla, Kodály Zoltán munkásságára, és még folytathatnánk a sort. A XX. század végén ismét volt egy - ebben a tekintetben pozitív korszak, Makovecz Imre és az organikus építészet, a táncházmozgalom és kisugárzása más művészeti területekre, mely művészeti alkotótevékenységek mind a nemzethez való tartozás felemelő érzését jelentik, melynek alapja a népi kultúra, mely ebben a vonatkozásban nemzeti kultúrává vált. Ez teszi hangsúlyossá a művészeti nevelés, ezen belül a hagyományok – köztük a népi kézműves hagyományok oktatásának, közkultúrában való megerősítésének fontosságát.

- **a hagyomány mint a pozitív pszichológia eszköze.** A folklór, illetve a közösségi művészet a közösségek védelmét szolgálja. A közösségek összetartozását segítő tevékenységek megsokszorozzák a közösség alkotó energiáit, növelik az esélyét a minden értelemben vett túlélésre. A közösségi kultúra hatása közvetlen pozitív tényező a stressz csökkenésében, ennél fogva a civilizációs ártalmak csökkenésében. A pozitív életminőség – boldogság – nem állapotot jelent, amit az ember birtokolhat, nem is időleges élményt, hanem aktivitást. A népi mesterségek gyakorlása olyan aktivitási formát jelent, mely bizonyos – sokszor nagyon magas - szinten az átlagember számára is elsajátítható, közösségben művelhető. Értéket közvetít és hoz létre, amennyiben szakmailag felkészült vezető az értékközvetítő. Ezért óriási a szerepe a kézművelődés terén, a közösségek életében a népművészeti mozgalmaknak.

- **a hagyomány, mint gazdasági tényező.** A népművészet XIX. századi felfedezése óta él az a vidékfejlesztő gondolat, hogy a hagyomány, és a népi kézművesség népesség megtartó erőként tud olyan vidékeken működni, ahol a helyi hagyományok kiemelkedőek, jelentősek. E mozgalomnak köszönhetően eltűnőben lévő paraszti kultúrák éledtek fel, váltak ismertté, divatosná. Ekkor indult az az óriási gyűjtőmozgalom is, mely napjainkig forrásául szolgál kézműveseinknek. Bár ez a gazdasági folyamat kellő kontroll híján devalválta ezeket a legdivatosabb (matyó, kalocsai, buzsáki) kultúrákat, eredményeit nem szabad lebecsülni.

A II. világháború után a háziipari szövetkezeti mozgalom vette át ezt a szerepet, a 80-as években pedig a szövetkezetek tevékenységének beszűkülésével, az amatőr, civil mozgalmak erősödésével egyre inkább megnőtt az egyéni alkotók szerepe. Míg a szövetkezeti időkben az alapanyag ellátás, az értékesítés nem az alkotók, hanem az erre szakosodott szövetkezetek és az állam által támogatott kereskedelem feladata volt, addig a bolthálózat megszűnésével ma az értékesítés feladata is az alkotókra hárul.

Mivel a képzés elszakadt a hagyományos kultúrák helyszínétől, és a népi kézművesség nem a helyi igényeket elégíti ki, napjainkra azok a kézművesek, akik számára a mesterség megélhetési forma, főleg városokban, azok környékén, és idegenforgalmat vonzó területeken élnek. A tudás visszatanítása a vidék számára szintén a jövőre, ránk háruló feladat.

Napjainkban, mint ez jó példáinkból is kiderül, a népi kézművességnek mint gazdasági tényezőnek szerepe jelentős lehet a vidéki térségekben a turizmusban, a települések arculatának formálásában, a helyi kézműves termékek felértékelődésével a helyi gazdaságban, a helyben termelt nyersanyagok feldolgozásában. Mindez abban az esetben működik, ha erre megfelelő, a közösségek által is elfogadott kulcsszereplők, kezdeményező szerepet vállaló, de együttműködésre ösztönző, a jelenlegi pályázati rendszerekben otthonosan mozgó, korszerű

tudással rendelkező szervező egyéniségek is vannak. A népi kézművesség mint speciális, lokális tudás által tudja egy-egy térség egyedi arculatát be és megmutatni, különlegessé, vonzóvá tenni,

Azonban ahhoz, hogy a jelenleg meglévő szellemi potenciál, tudás ezen a területen ne vesszen el, és még jobban kifejthesse hatását, szükség van kormányzati akaratra, a szabályozók, a gazdasági jogi környezet változtatására, szemléletváltásra, ami a társadalmi elismertséget, az oktatásban változást, a média szerepvállalását, jelentős marketing tevékenységet feltételez.

1.2 Fogalom meghatározások

„Háziiparos – olyan személy, aki termékeit maga, illetve családtagjaik segítségével külső munkaerő igénybevétele nélkül, kézi erővel állítja elő otthonában, a rendszerint saját maga által gyűjtött, vásárolt nyersanyagokról mások számára is.

Specialista – olyan személy, aki szakképesítés nélkül bonyolult munkák elvégzésére, irányítására alkalmas, ezt a képességét a közösség is számon tartja, igényli. Az ilyen személyek azok közül kerülnek ki, akik az egyes házi munkákban – fafaragás, szövés, varráshímzés, szappanfőzés stb. – különös adottságokkal és jártassággal rendelkeznek.

Kézműves-iparos – valamely szakképesítéshez kötött iparág művelője, aki kéziszerszámokkal, elemi erővel meghajtott gépek segítségével folytat termelőtevékenységet a fogyasztó számára. A feldolgozott anyag lehet a sajátja vagy a megrendelőé, díjazása pénzben vagy természetben történik.

Kisiparos – kéziszerszámokkal és mesterséges energiával meghajtott egyszerűbb gépekkel végez áruterelő ipari tevékenységet, többnyire magántulajdonban lévő saját műhelyében. Tevékenysége képesítéshez kötött, a nyersanyagot pénzért vásárolja és termékeit is pénzért értékesíti.”¹

A mai szóhasználatban a **kézművesség fogalma**² alá sorolódik, igen tágan értelmezve, minden eddig felsorolt kategória, az iparos munkától egészen a művészi megformálású tárgyig, elsősorban a gépesített, gyári előállítással szembeállítva.

Népi kézműves³ – fogalom kialakítását az, az igény hozta létre, hogy a fenti, tágan értelmezett kézműves tevékenységekből ki lehessen választani azokat, amelyekre a Kárpát-medencében élő magyar és nemzetiségi népcsoportok hagyományos technikáinak és technológiáinak használata jellemző. A népi kézműves tárgyak motívum és formakincse táji specifikus, természetes anyagok felhasználásával készülnek, és a létrehozott tárgyak a mai életben felhasználható, korszerű használati, dísz és ajándéktárgyak. Mintának elsősorban a 19. század környezet, lakás és viseletkultúráját tekinti, de korábbi korok magyar és nemzetiségi kulturá-

¹ Domonkos Ottó 1991. 12.

² Szulovszky János 2005.

³ Első hivatalos megjelenése: 2006 Országos Képzési Jegyzék. Ide tartoznak az alábbi szakmák: csipkekészítés, fajtátékkészítés, faművesség, fazekasság, gyékény, szalma, csuhétárgykészítés, kézi és gépi hímzés, kosárfonás, fonottbútor készítés, szőnyegszövés, takács mesterség, nemezkészítés, népi bőrművesség

lis öröksége is lehet inspirációs forrása. Célja napjainkban is funkcionális kézműves tárgyak létrehozása.

A „népi iparművész”⁴ címre ma, 44 foglalkozási ág művelője pályázhat, olyan tárgyakkal, melyek elsősorban a Kárpát-medencei kézműves hagyományokon alapulnak, és a mai kor követelményeinek megfelelő, esztétikailag igényes használati és dísz tárgyak.

Minősített (zsűrizett) népi iparművészeti alkotásnak⁴ az az alkotás, termék (a továbbiakban: alkotás) nevezhető, amelyet a Hagyományok Háza főigazgatója (a továbbiakban: főigazgató) – a 4. §-ban meghatározott eljárást követően – a 4. § (3) bekezdésben meghatározott bírálóbizottság (a továbbiakban: Bizottság) javaslata alapján „A” vagy „B” kategóriába besorolt, valamint jelölés nélküli zsűriszámmal ellátott népi iparművészeti alkotásnak minősít.

2 Helyzetértékelés – problémafeltárás

2.1.1 Népi kézműves alkotók

A vidékstratégia készítése inspirációt adott arra, hogy elkészüljön a népi kézműves alkotók katasztere, amely nem teljes körű.

A tanulmány kizárólag azokat az aktívan dolgozó alkotó népi kézműveseket vette számba, akik az elmúlt öt évben minősítették munkáikat, és/vagy, akik rendelkeznek a Népi iparművész, és/vagy, a Népművészet Ifjú Mestere, és/vagy, a Népművészet Mestere kitüntetésekkel, és/vagy tagjai a Népművészeti Egyesületek Szövetsége (későbbiekben NESZ) tagszervezeteinek és/vagy az elmúlt években országos pályázatokra alkotásokat nyújtottak be.

A népi kézműves kataszter nem terjed ki:

1. Azokra, akik megszerezték a különböző szakterületeken – pl. fazekasság, faművesesség, kézi és gépi hímzés, népi játszóház vezetői, stb. szakképzettséget, rendelkeznek a mesterségbeli tudással, de aktív alkotói tevékenységet – zsűriztetés, pályázaton való megjelenés, stb. - nem végeznek. Számuk 2-3000 főre becsülhető. Ugyanakkor ezek az emberek jelentős szerepet játszanak az oktatás, a falusi turizmus, a különféle népművészeti táborok, vidékfejlesztéshez kapcsolható kulturális programok, valamint a civil szervezetek kulturális életében. Jelentős számban Budapest környékén, a Bakony térségében, a Dél-Alföldön, és az Észak-Alföldön, Zala megyében élnek, tevékenykednek. Területi elhelyezkedésük összefügg a jelentős kisugárzással működő felnőttképzési tevékenységgel rendelkező szakmai központok munkájával.

2. Azokra, akik családi örökségként sajátították el a kézműves mesterségek műveléséhez szükséges tudást, de csak önmaguk számára készítenek tárgyakat. Számukat nem tudjuk megbecsülni.

⁴ A népi iparművészettel kapcsolatos állami feladatokról szóló 114/2004. (IV. 28.) Korm. Rendelet, és a 12/2004. (V. 21.) NKÖM rendelet a népi iparművészettel kapcsolatos állami feladatok végrehajtásáról

3. Azokra, akik szakkörökben tevékenykednek, de önálló alkotóként még nem léptek a nyilvánosság elé. Számuk a közművelődési statisztika szerint közel 15 ezer fő.

4. Azokra, akik a korábbi években feladatuknak tekintették a paraszti tárgykultúra továbbélését, de leginkább életkoruk, vagy egyéb okok miatt már nem művelik azt.

Az elemzés 4122 alkotóra terjed ki, akik Magyarország 862 településén élnek- a mellékelt térkép jól ábrázolja a térbeni elhelyezkedésüket.

A legtöbb kézműves Budapesten, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Pest megyében él, a legkevesebb Nógrád, Győr-Moson-Sopron és Vas megyében. **A megyék közötti eltérés okai között feltételezhetően a szervezettség és a személyiségek szerepe a meghatározó.**

Az alkotók 80%-a a NESZ tagszervezeteihez tartozik, amelyek minden megyében megtalálhatóak. Kimutatható tény – a stratégia szempontjából egyik kitörési pont lehet – hogy, azokon a településeken, ahol a NESZ tagszervezetei működnek, vagyis van szervezet, van közösség, az alkotók száma az azonos lakosságszámú településekhez viszonyítva magas.

.Az alkotók 66%-a nő. A fa- és fémművesség kifejezetten férfiszakma, a csipke-, a hímes tojás-, a mézeskalács-, a népi ékszerkészítés, a hímzés és a szövés nevezhető női szakmáknak, a többi szakterületen – változó arányban – mind a két nem képviselteti magát. A népi kézművességgel foglalkozó alkotók zöme középkorú, de inkább idős ember. **A legnagyobb gondot az utánpótlás jelenti.** A népi kézművesek 13%-a – 527 fő – 243 családhoz tartozik. Találunk azonos vagy éppen különböző mesterséget művelő házaspárokat, de gyakran előfordul, hogy a szülők átörökítik mesterségbeli tudásukat a gyermekeiknek.

Az elkészült alkotások minőségi fokmérője, ha alkotója Népi iparművész, Népművészet Ifjú Mestere illetve Népművészet Mestere elismeréssel rendelkezik. Az elemzett alkotók 23%-a rendelkezik a felsorolt elismerések valamelyikével, amely a településeken arányosan oszlik el.

A tárgyalkotó népművészetben 15 nagy területet lehet megkülönböztetni, ezek többsége több szakmát is felölel – a szakterületenként elkészült térkép mellékelve. Az alkotók között a legnagyobb arányban faművesek és hímzők vannak, a további sorrend: fazekas, szövő, szálanyag-, népi ékszer-, csipkekészítő, népi bőrműves, régi ritka mesterségeket művelők, viseletkészítők, fémművesek, népi játékkészítők és mézeskalács készítők. A sort a hímes tojás- és a nemezkészítők zárják. A szakterületeken belül további specializáció található, hozzávetőleg **50 olyan szakmát képviselnek az alkotók, amely speciális tudást tartalmaz.**

A népi kézművesség a városokban él tovább, a falvak ez irányú sajátos értékei összezsugorodtak, vagy eltűntek. A jelenség többek között azzal magyarázható, hogy a különböző kormányok művelődéspolitikája és az ehhez társuló támogatási rendszer nem kezelte megkülönböztetetten a helyi identitást erősítő népművészetet, s e terület az ott élőkben nem képviselt értéket. **Jelentős feladatunk e tudás vissza tanítása annak érdekében, hogy az értékalapú, helyi identitással rendelkező közösségek megerősítésre kerüljenek.**

A regisztrált és ez alapján elemzett alkotók száma Magyarország lakóinak 0, 0004%-a. Az adat olyan kicsi, hogy számítási hibának is elkönnyvelhető, ugyanakkor ez a maroknyi embercsoport óriási anyagi és szellemi erőfeszítést tesz, sok esetben „**Don Quijote**” harcot foly-

tat, hogy a Kárpát-medencében élő magyar és a Magyarországon élő nemzetiségek népi kézműves kultúrája megmaradjon.

2.2.1 Népi kézművességgel foglalkozó intézmények, szervezetek

A népi kézművességgel többféle intézménytípus és szervezet foglalkozik ma Magyarországon.

A területre specializált szervezetek:

- Hagyományok Háza, mint az ágazattal foglalkozó minisztérium háttérintézmény.
- A népi kézművességgel foglalkozó egyesületek, alapítványok, amelyek többsége, 54 tagja alkotja a Népművészeti Egyesületek Szövetségét.
- A népi kézműves szakmákat - iskolarendszerű és felnőtt képzés - oktató képző intézmények és szervezetek
- Népi kézműves alkotóházak, amelyek többsége – 24 – alkotja a Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesületét
- Nyitott műhelyek, műhelygalériák, speciális népi kézműves gyűjtemények

A nem specializált, de népi kézművességgel is foglalkozó intézmények, szervezetek közé tartoznak a közművelődési, közgyűjteményi, oktatási intézmények, a tájházak. A civil szervezetek, amelyek közül kiemelkednek, a falusi turizmussal foglalkozó egyesületek, egyházi szervezésű civil mozgalmak, továbbá a LEADER csoportok, potenciális lehetőséget az IKSZT-k is jelentenek.

Az elemzés 402 népi kézművességgel foglalkozó intézményre, szervezetre terjed ki, amelyek Magyarország 214 településén működnek - a mellékelt térkép jól ábrázolja a térbeni elhelyezkedésüket. A legtöbb szervezet Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Zala megyékben található, a legkisebb számban, Győr-Moson-Sopron megyében. **Megállapítható, hogy azokban a megyékben, ahol évtizedek óta meghatározó szervezetek és közösségformáló egyének irányítják a népi kézművességet, szélesebb intézményi és szervezeti háttérrel tudtak maguk mögé sorakoztatni. Az intézmények és a szervezetek 64 %-a városokban található, ezen belül is meghatározóak a megyeszékhelyek.**

Jelenlegi kataszterben 83 civil szervezet szerepel, melyek területi elhelyezkedése egyenlőtlen, létrehozói és működtetői a népi kézművesek. A szervezetek között találunk épülethez, gyűjteményhez, kézműves szakághoz, településhez, valamely földrajzi, néprajzi tájegységhez, megyéhez kötődő és országos hatókörű szervezeteket egyaránt.

Népi kézművesség oktatása

1994-ben jelent meg az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) a Népi játék és kismesterségek oktatója képzés, valamint az akkor két szakképzés részeként, (Népi játék és kismesterségek oktatója, Közművelődési szakember) moduljaként is megjelenő Népi játszóházi foglalkozás-vezető tanfolyam vizsgakövetelménye.

Ettől kezdve az egész ország területén, ahol a személyi és műhelyfeltételek lehetővé tették, főleg megyei művelődési központokban, de civil szervezetek által megszervezve is beindult a szakképzés és a felnőttképzés is.

Míg a Népi kézműves szakmákat iskolarendszerű oktatásban is lehet tanítani, a Népi játékok és kismesterségek oktatója képzés az iskolarendszeren kívül, felnőttképzésben oktatható.

A **felnőttképzés** területén ettől az időszaktól kezdve 4100 fő népi játszóház vezető, és 1100 fő népi játék és kismesterségek oktatója szerzett vizsga alapján végzettséget.

Az idők folyamán a megyei intézményhálózat megszűnésével jelentős számban csökkent a képzőhelyek száma. Volt, ahol civil szervezet, kézműves iskola, múzeum, vette át a képzés szervezését, de mivel ezek az ügyek erősen személy- és intézményfüggők, az átállás nem sok helyen sikerült.

Tudni kell, hogy az, aki a **Népi játék és kismesterségek oktatója** végzettséget megszerzi, egyben birtokosa a **népi játszóházi foglalkozásvezető** képzés tudásanyagának, **egy népi kézműves szakma szakképesítésének, valamint oktatói ismereteknek.**

A 2013. évtől hatályos OKJ-ban külön számon szerepel a Népi kézműves (szakirány megjelölésével), mely a **csipkekészítő, faműves-fajáték készítő, fazekas, kézi és gépi hímző, kosárfonó, gyékény-, szalma-, csuhé tárgykészítő, kosárfonó és fonottbútor készítő, szőnyegszövő, takács, népi bőrműves, nemezkesztő szakmák területén nyújt vállalkozási ismeretekkel együtt szakmai végzettséget, valamint külön számon szerepel a Népi játék és kismesterségek oktatója szakképesítés, melynek modulja a Népi játszóházi foglalkozásvezető.**

Az **iskolarendszerű képzés** sajnos a fenntartók anyagi problémái, a finanszírozás anomáliái miatt az elmúlt időszakban visszaszorult. Visszaszorult azért is, mert nem volt megfelelő tanulói létszám, ami egyértelműen két okra vezethető vissza:

- hiányzik az általános iskolai korosztály ismeretanyagából minden szinten a hagyomány, a népi kézműves kultúra. Ez egyaránt érvényes az általános iskolai oktatási tananyagokra, mint az alapfokú művészeti oktatásra.

- a kézműves iskolák nagy része speciális nevelést igénylő diákokat is nagy számban felvett részben a megemelt támogatás, részben a fogyatékosok, hátrányos helyzetű diákok felzárkóztatása számára nagyon alkalmas kézműves tevékenység végzése miatt. Ezekben az iskolákban túlsúlyba kerültek a speciális helyzetű fiatalok, így a képzés még inkább veszített presztízséből.

Jelenleg a népi kézműves képzéssel foglalkozó szervezetek száma csekély (17), közülük 11 helyen van iskolarendszerű képzés. Az iskolák közül kettő - Békéscsaba, Nádudvar – csak népi kézműves szakmákat oktat, a többi az egyéb szakmák között oktatja a népi kézművességet is.

A képzők közül 3 alapítványi, 9 állami és 5 szervezet egyéb fenntartásban működik. Az iskolarendszerű szakképzés és a művészeti alapképzés állami finanszírozású, a felnőttképzés a résztvevők tandíjából valósul meg. A képző szervezetek közül Békéscsabán van jelen együtt a három képzési forma - művészeti alapképzés, az iskola rendszerű szakképzési és a felnőttképzés.

A kézművesség oktatása, az ismeretek továbbadása a felnőttképzés területén domináns. Ez viszont kitett a mindenkori gazdasági helyzetnek, hiszen a képzés költségeit alapvetően a hallgatók fizetik.

Napjainkban egyre jelentősebb a munkaerő átképzést megcélzó pályázatok száma. Ezekből a pályázatokból, vagy átképzési forrásokból megvalósuló képzések a rövid képzési idő, sok esetben megfelelő oktató hiányában, sikertelenek maradnak, mivel a megszerzett tudás felszínes, nem ad elég alapot arra, hogy a tanfolyamot végzettek a szakmát önállóan műveljék, de résztudásukkal nem tudnak becsatlakozni semmilyen termelő szervezetbe, vállalkozásba, mivel a képzés után nincs kitalálva az után követés lehetősége, foglalkoztatás formájában.

Az alapfokú művészeti oktatás területére nem tudott a népi kézművesség oktatása bekerülni. A 27/1998 (VI. 10.) MKM rendelet alapján csak művésztanár diplomával rendelkező pedagógus oktathat ebben az iskolatípusban, ennek következménye, hogy a pedagógus diplomával és rangos szakmai kitüntetéssel rendelkező alkotók nem vehetnek részt az oktatásban. Többek között ez **a rendelet is oka, hogy a területnek nincs utánpótlása**

A népzene, néptánc szakterületén megoldott **a felsőfokú képzés, a tárgyi anyanyelvünk, a kézművesség területén nem.** Hosszas egyeztetések után Szombathelyen a kézműves szakon belül népi kézműves szakirány képzés kísérleti évfolyama elindult 2011-ben.

Népművészeti alkotóházak

A 70-es 80-as években széles társadalmi összefogással, a kézműves mozgalom által jöttek létre az első népi kézműves alkotóházak (Tokaj, Velem, Gébárt, Tiszavárkony, stb.) A házak tervezői és a munkálatok vezetői között volt Makovecz Imre, Erdei András, Szentés Anikó építészek, akik a közösségi munkában kezdetektől fogva részt vettek.

A nyilvántartás szerint a 33 alkotóház működik az országban. **Az elmúlt húsz év nem kedvezett az ilyen típusú intézmények létrejöttének és működésének.** Az állami és vidékfejlesztési támogatással épült közösségi házak, jó néhány mára már megszűnt, vagy működtetési zavarokkal küzd. **Az állam kivonult a támogatásból.** A készülő közművelődés politikai koncepció nem számol e házakkal, műhelyekkel, sőt a koncepcióból úgy tűnik, hogy ilyenek nem is léteznek. **Nagy kár lenne, ha hagynánk a már meglévőket bezárni, hiszen ezek a népi kézműves oktatás, a népi kézműves közösségek centrumai, és a jövőben is azok legyenek.**

A regiszterben a 167 nyitott műhelyből mindössze hetet tart fenn önkormányzat és további hat fenntartásában vesz részt. **A turisztikai vonzerőt is jelentő műhelyek 92 % - át az alkotók elsősorban önerőből működtetik.** A műhelygalériák döntő többségét is a mesterek működtetik, tartják fenn. A regiszterben a 61 műhelygalériából mindössze 2 van, amelyet önkormányzat tart fenn és 3, amelyet civil szervezet. Területi megoszlásuk egyenlőtlen – lásd a térképet.

A speciális népi kézműves gyűjtemények $\frac{3}{4}$ része a múzeumi rendszer kereteiben működik, a fenntartója az állam, vagy az önkormányzat. A regisztrált 36 szervezet közül a többit az alkotók és a civil szervezetek üzemeltetik.

2.2.2 Alkotók, intézmények és a néprajzi csoportok, kistájak

Nincs már ok-okozati összefüggés a gazdag népi kézműves hagyomány és a mai alkotók, népi kézművességgel foglalkozó szervezetek mennyisége között. Például Jász-Nagykun-Szolnok és Győr-Moson-Sopron megye között 5-szörös eltérést tapasztalható az alkotók és az intézmények számában az előbbi megye javára. Az okokat nem a múltban kell keresni, hiszen a Rábaköz, a Szigetköz, a Hanság, a Fertő-tó vidéke nagy hagyományokkal rendelkező területek. **A kézművesek területi elhelyezkedésének sűrűsödésében egy-egy mester, műhely, iskola, civil szervezet kisugárzása, vagy a megélhetés lehetősége a döntő.**

A település vagy térség kultúrpolitikája, a vidékfejlesztés sikere érdekében az ott működő közgyűjteményi, közművelődési, oktatási intézmények, a kereskedelem és a turizmus szakembereinek együttműködése elengedhetetlen.

Minden kistájon élő alkotónak elsőrendű kötelessége a helyi hagyományok anyanyelvi szintű ismerete, új tárgyaik készítése során is a helyi hagyományokra kell építeni és így megfelelni a mai kihívásoknak. Ebben sokat segítenek, segíthetnek a múzeumi gyűjteményi anyagot a kézműves alkotók számára megnyitó szakemberek.

Vannak elfeledett mesterségek egyes kistájakon, amelyek még gazdag lehetőségeket kínálnak a kézműveseknek.

A hagyományt korunkban úgy tudják életben tartani az alkotók, ha megváltoztatják a tárgy eredeti funkcióját, alkalmazzák azt a mai világ igényeihez. Példa: a debreceni kerámia soha nem került volna a 20-21. századi családok közelébe, ha ma is díszedényeket készítenének ebben a stílusban. Ezért készülnek ma étkezési garnitúrák, tálaló edények, tároló edények debreceni stílusban.

Ebben a tevékenységben a zsűrizés, szakmai képzések, konzultációk, néprajzos szakemberek, dizájnerek-kézművesek együttműködése fontos szerepet tölt be.

2.2.3 A falusi turizmus – népi kézműves alkotók együttműködése

A vidéki (falusi) turizmus **fő vonzerőiként** a természet közelsége, a **még élő tradíciók** (tárgyi, szellemi, kulturális, valamint termelési hagyományok), a **vidéki életmód**, a családias miliő, **az emberi kapcsolatok emelhetők ki.**

A FATOSZ 1994-ben kidolgozta napraforgós szálláshely minősítő rendszerét.

A minősítés új követelményei minőségi fejlődést indítottak meg, s lehetővé tették a falusi szállásadó tevékenységeken belül a specializálódás beindulását.

Így lehetővé vált, hogy a falusi vendéglátó porták két-három speciális kínálatra szakosodjanak:

- Aktív üdülés a falusi portán (kerékpár, horgászat, vadászat, természetjárás)
- Egészségporta
- Üdülés bébi- és gyermekbarát vendégházban
- Üdülés lovas tanyán (lovaglás, kocsikázás)
- Üdülés kerekesszékes és mozgáskorlátozottakat fogadó vendégházban
- Falusi életmód ifjúsági porta (agráriskola, csoportok vendégháza)
- Üdülés boros gazdánál

– Bioporta / Ökoporta

– **Hagyomány/örökség porta.** E típuson belül számos kézművességet bemutató porta regisztrálja magát folyamatosan. A pontos adatokról a FATOSZ nem rendelkezik információval, de a népi kézművesség területén további lehetőségeket kínál.

– A „falusi vendégasztal” vendégfogadó porta

Kiemelkedően jó példát jelent a 1999. május 17-én megalakult 61 alapító taggal a Baranya Megyei Falusi Turizmus Szövetség, majd a 2010. októberben megalakult *Dél-Dunántúli Falusi Turizmus Klaszter*. Tevékenységükben az egész országra is példát mutatóan valósult meg a népi kézműves mesterségeket, műhelyeket, látványosságokat esztétikai, szakmai szempontból is magas színvonalon bemutató kiadványok, információs anyagok (papír és elektronikus formában egyaránt), a tematikus kézműves, mesterség, és hagyomány utak rendszerének kialakítása, az együttműködések számtalan kiváló és működő formáinak gyakorlata.

2.3 Alkotók és közösségi színterek működése

2.3.1 Közösségi színterek – népi kézművességgel foglalkozó civil szervezetek

Magyarországon az 1960-as évek végén állami, tanácsai és szakszervezeti közművelődési intézményrendszer működött, többségében művelődési házak, melyek a helyi kultúraközvetítés kizárólagos intézményei voltak. Feladatuknak tekintették a közösségek működtetését, a helyi köz-, és kulturális élet, a nagy- és kisközösségi rendezvények szervezését, stb.

A művelődési házak többsége elégséges tárgyi, személyi és pénzügyi infrastruktúrával rendelkezett. Az intézmények tevékenységszerkezetében jelentős helyet foglalt el az akkor induló „díszítőművészeti” mozgalom, amely főleg hímző szakkörök működését, a hozzájuk kapcsolódó kiállítások szervezését, a kézművesség fejlesztését, életben tartását jelentette. Ezt a tevékenységet segítették a Népművelési Intézet szakmai tanfolyamai, képzései, melyek több lépcsőn át, de a legkisebb településig is legyűrűztek.

Az intézményrendszer változásának csírái már a 80-as években megjelentek. A közművelődés területén második országos szakmai érdekvédelmi szervezetként jött létre 1982-ben az Országos Népművészeti Egyesület, amely feladatának tekintette a népi kézműves tevékenység, illetve az alkotók és az alkotások szakmai érdekvédelmét.

Az eltelt 10-15 év alatt a közművelődésben végbement változások eredményeként a népművészettel foglalkozó civil szervezetek megerősödtek, szervezettebbé váltak, tevékenységük kiszélesedett, s mindezt önerőből, önkéntesen vállalták fel, jellemzően infrastrukturális háttér nélkül.

A változások pozitív hatása

- Létrejött a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, amelynek ma 51 népi kézművességgel foglalkozó önálló civil tagszervezete van határainkon belül. Jelenleg Magyarországon az egyetlen népi tárgykultúrával foglalkozó országos lefedettségű hálózat, amely integrálja a határon túl élő magyar népi kézműveseket is.

- Tudatos célrendszer határozza meg a szervezetek munkáját – a népi kézműves hagyományok ápolása, e kultúra hiteles közvetítése, az eseményeken felvonultatott értékek minőségének szavatolása.

- A tagszervezetek a magyar népi kézművesség legkiválóbb alkotóit tömörítik, akik egyedi, magas művészeti értéket hordozó alkotásokat, tárgyakat hoznak létre.

- A NESZ és a tagszervezetek elsajátították a szervezet működtetésének alapismereteit – önálló gazdálkodás, önmeghatározás, önfenntartás, önálló tevékenység, kapcsolatrendszer, stb. Kialakult bennük a közösségi és a szervezeti tudat.

- A népművészeti egyesületek többsége felismerte azt a hiányt, hogy a népi kézművesség továbbéltetésével a környezetében más nem, vagy csak kis mértékben foglalkozik, ezért önkéntesen felvállalta a területén, a térségi vagy megyei közművelődési tanácsadó és szolgáltató feladatokat is.

A változások negatív hatása

- A népművészeti egyesületek részben elvesztették infrastrukturális háttérüket, ez igaz az épületekre, az eszközrendszerre és a menedzsmenttudással rendelkező munkatársakra, újat saját erőből jellemzően nem tudtak teremteni.

- Anyagi biztonságuk megszűnt, a kiszámíthatatlan pályázati támogatás, a tevékenységükből származó bizonytalan saját bevétel jelenti a pénzügyi alapot.

- A Hagyományok Házána hivatalosan nem alakult ki a népművészet területén megyei feladatellátása, de az egyesületekkel szakmailag folyamatosan együttműködik.

A Népművészeti Egyesületek Szövetségében 51 hazai és három határon túli népi kézművességgel foglalkozó egyesület tömörül. A hazai egyesületek 3291 alkotót és 393 segítő munkatársat tartanak nyilván.

A NESZ és tagszervezeteinek tárgyi, személyi és pénzügyi ellátottsága.

- A népi kézművesség művelésének infrastruktúrája szegényes. Az alkotások bemutatásához vagy a tevékenység műveléséhez szükséges eszközök, épületek száma elenyésző. A szervezetek döntő többsége nem rendelkezik sem saját, sem működésre átadott épülettel, a tevékenység megvalósításához szükséges tárgyi eszközök a szervezetek felében nem adottak.

- Az egyesületek közel fele egymillió Ft alatti bevételből gazdálkodik, amely a szervezet szűk létfenntartásra – könyvelő, bankköltség, stb. – elegendő, s csak minimális tartalmi tevékenység megvalósítását teszi lehetővé. A helyi és az állami „közvetett” támogatások kiszámíthatatlanok nem teszik lehetővé a stabil működést, az EU-s források „fehér hollóként”

jelennek meg a területen. A bevételek közel fele az egyesületek szolgáltatási tevékenységéből származik.

- A szervezetek által megvalósított tartalmi tevékenységet a tagok önkéntes munkában végzik. Mindössze 9 szervezetnél van rész-, vagy főfoglalkozású alkalmazott. A népi kézművességért dolgozó, menedzsmenttudással rendelkező főállású szakemberek száma elenyésző

A NESZ és tagszervezetei évente 2000 – 2500 eseményt valósítanak meg, amelyek között megtalálhatók a fesztiválok, a konferenciák, a képzések, a táborok, a közösségi alkotások létrehozása, a kiállítások a mesterség bemutatók, a játszóházak, stb.

A tevékenység eredményei:

- Több nagy jelentőségű néprajzi gyűjtést végeztek a szervezetek, amelyek kiadvány formájában közkinccsé váltak.

- Szakkörökben, táborokban, tanfolyamokon, több tízezer tanulták újra a népi kézműves szakmákat.

- A népi kézművesség élő, erről tanúskodik többek között a megszámlálhatatlan kiállítás, rendezvény, mesterség-bemutató, pl. a Mesterségek ünnepe.

- A szervezetek részesei a kulturális turizmusnak, a vidékfejlesztésnek.

- Az egyesületek kapcsolati tőkéje jelentős, a világon mindenhol „beszélnek a népi kézműves nyelvet”, ez lehetővé teszi a közös programokat, a kulturális diplomáciát, Magyarország képviselőit, Romániától Kanadáig.

- Tagszervezetek megyékben, térségükben közművelődési szolgáltatást és tanácsadást valósítanak meg.

- A népművészet mesterei részét alkotják a szellemi kulturális örökségnek.

- A népi kézművesek egyszerre hoznak létre művészi alkotásokat és olyan, a hagyományokban gyökerező tárgyakat, amelyeket a XXI század embere is használ.

Gondok:

- Nem működnek – az infrastruktúra és a támogatások hiánya miatt – gyermek-, ifjúsági- alkotóközösségek, a felnőttek körében is alacsony a számuk.

- A jelenlegi jogszabályok nehezítik a tevékenységet. A Civil törvény kemény feltételeket szab, a kis szervezetek életben maradása kétséges.

- A tagság összetétele vegyes, de inkább az idősebb korosztály van túlsúlyban. Amennyiben a kézműves tevékenység nem segíthet a vidéken élők jövedelem-kiegészítésében, nem tudjuk a hagyományörzésben megtartani a fiatalokat.

- A szervezetek tagsága nagy távolságra él egymástól és a székhelytől is, megszervezésük nehéz feladat, mert megnöttek az anyagi gondjaik, s mivel tevékenységüket munka és megélhetés mellett végzik, a közösségi munka háttérbe szorult. A társadalmi elismerés, elismertetés alacsony.

2.3.2 Közösségi szinterek – alkotóházak

Az alkotóházak tárgyi, személyi és pénzügyi ellátottsága

Az 1970-es években széles társadalmi összefogással és felbecsülhetetlen értékű önkéntes munkával épültek fel az első alkotóházak. Működésük, működtetésük akkor az önkormányzatok, vagy önkormányzati intézmények feladata volt, az állami szerepvállalás 100%-ban volt jelen. A 80-as 90-es években megjelentek azok a civil szervezetek, amelyek a háttérben segítették a tartalmi munkát, sok esetben már a működéshez is hozzájárulva. A 90-es évek 2. felétől egyre inkább eltolódott a működtetés az állami feladattól a civilek, nonprofit kft-k, magán-személyek irányába. Jelenleg az alkotóházak fenntartásában az állam csak 21%-ban van jelen.

A „házak” 41%-a 1 millió Ft-nál kevesebb összeggel gazdálkodhat, ezzel magyarázható, hogy többnyire szezonálisan tudnak működni.

Hat intézmény foglalkoztat főállású alkalmazottat, ezek száma 8 fő, a részfoglalkozású alkalmazottak száma 6 intézménynél szintén 8 fő. Az alkotóházak technikai ellátottsága erősen hiányos.

Az alkotóházak tevékenysége

A népi kézműves alkotóházak a hagyományos tárgykultúra, a hagyományos népi mesterségek oktatásának, továbbadásának, kutatásának, dokumentálásának, bemutatásának helyei, az ezzel foglalkozó alkotók és minden más érdeklődő számára. Közösségek létrehozásának, működtetésének, közösségi programok szervezésének helyei.

Tevékenységstruktúra:

- mesterség bemutatók, játszóházak az alkotóházakban, de külső helyszíneken is,
- táborok szervezése, melyek szakági, vagy vegyes kézműves tematikával épülnek fel,
- közösségek működtetése,
- kiállítási tevékenység, mely 1-1 mester, 1-1 szakma, 1-1 műhely, alkotócsoport, pályázati anyag, múzeumi értékű régi anyag stb. bemutatására szolgál,
- saját hagyományörző rendezvények, ahol a folklór is megjelenik a tárgyalkotás mellett,
- szakmai konferenciák,
- szakmai képzések, továbbképzések szervezése,
- pályázati tevékenység, pályázatok lebonyolítása,
- tárgyalkotók részére zsűrizés szervezése,
- kiadványozás,
- értékesítés.

Az alkotóházak gondjai

- Kevés a főállású és részmunkaidős alkalmazottak száma. Nagy gond, hogy kevés olyan munkatárs dolgozik ezen a területen, aki profi pályázatíró, menedzser típusú gondolkodással bír, netán jogi ismeretekkel rendelkező személy.

- Tárgyi feltételek területén is többféle hiátust találunk
- A tulajdonviszonyok rendezetlenek mind a területre, mind az épületekre vonatkozóan.
- Jelenleg nincs pályázati lehetőség az állagmegóvásra, az infrastruktúra fejlesztésére.

2.3.3 Közösségi színterek – közművelődési intézmények

A **Hagyományok Háza** a Kárpát-medencei néphagyomány ápolására és továbbélésére létrehozott nemzeti intézmény, melyet a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere 2001. január elsején alapított. A Hagyományok Háza szolgáltató központ, melynek közművelődéssel foglalkozó szervezeti egysége a **Népművészeti Módszertani Műhely** a hagyományos paraszti kultúrát (elsősorban a kézművességet, néptáncot, népzene, népköltészetet) közvetíti a mai kor embere számára is élhető műveltségként.

Tevékenységei a népi kézművességen belül:

- tanfolyami oktatás, ezen belül OKJ felnőttképzés, akkreditált tanfolyamok, Képzők képzője típusú szakágankénti továbbképzések, mesterkurzusok szervezése, tananyagok, módszertanok, módszertani segédanyagok kidolgozása, szakkörök, táborok szervezése
- szakmai konferenciák szervezése,
- országos szakági pályázatok lebonyolítása, kiállítások rendezése,
- szakmai kiadványok készítése,
- a kortárs népi kézművesek alkotásainak minősítése, zsűrizése. A zsűrizés szempontrendszerének a szakemberek, az alkotók, valamint a kor kihívásainak megfelelő igény szerinti folyamatos alakítása
- Népi Iparművész cím odaítélése
- a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum működtetése – alkotók, alkotócsoporthoz re bemutatkozási lehetőség biztosítása kiállítások és ahhoz kapcsolódó előadások, szakmai bemutatók segítségével
- ismeretterjesztés, első sorban gyermekek számára szervezett népismereti, kézműves és folklórprogramok
- kapcsolattartás kormányzati szervekkel a hagyományőrző tevékenység népszerűsítése, hiteles továbbadása érdekében
- kapcsolattartás a szakmai civil szervezetekkel

Közművelődési intézmények, tevékenységek az ország területén

A népművészettel kapcsolatos körök, klubok, **hagyományosan a közművelődési tevékenységrendszer meghatározó részét alkották.** A népművészet több jelentős népszerűségi hullámhegyén túl folyamatosan a kedvelt és gyakori tevékenységfajták közé tartozott.

A Magyar Művelődési Intézet évente elemzi a közművelődési statisztikai adatállományt. Kis ingadozással, folyamatosan háromezernél több a jelentő szervezetek, intézmények száma az országban. (Az adatok tartalmazzák a jelentést leadó népi kézművességgel foglalkozó civil szervezetek, alkotóházak, műhelyek stb. adatait is).

Alkalmak, rendezvények, kiállítások

Népművészeti kiállítások

A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók 2011. évben 11 532 kiállításról adtak adatot, ezeket 4 388 218 érdeklődő látogató tekintette meg. **Az összes, különféle típusú kiállítás**

10%-a volt népművészeti tematikájú. Az összes kiállítás látogatóinak 12%-a vett részt ezen a népművészeti kiállításokon.

Népművészeti események – Ebben a statisztikában a folklór programok is szerepelnek

Az összes művészeti esemény (30 030 db) 12%-a volt népművészeti, népszerűségüket jól mutatja, hogy az **összes művészeti esemény látogatóinak 40%-a népművészeti eseményen volt jelen**

Rendszeres formák

A közösségi művelődésben mindig **kitüntetett szerepe volt azoknak a tevékenységeknek, amelyek állandóak**, rendszeresnek tekinthetők.

Az utóbbi évtizedben a különféle népművészettel kapcsolatos aktivitások közül a tárgyalkotó tevékenységek estek vissza a legnagyobb mértékben. Az összes tárgyalkotó tevékenységet összefoglaló tábla sorai szerint 863 népművészeti csoport dolgozott 2011-ben. 14415 ember vett részt ebben a munkában, kedvtelésben országosan. Harminc százalékuk volt 15 év alatti, hasonlóan harminc százalék a harminc és hatvan körüli korosztályból került ki.

A népi tárgyalkotás esetében inkább a stagnálás és a csökkenés jellemző. A fazekas körök tagsága 68%-ra esett vissza. A fonható szálás technikákat művelők tagságuk majd felét veszítették el.

A fafaragás, textil csoportban sikerült megőrizni a tagokat. A bőrművesek száma 11%-kal emelkedett a vizsgált időszakban.

Összességében azonban **a közművelődésben résztvevő népi tárgyalkotók száma 2001-ről 2010-re 58%-ra** esett vissza. Ez egyrészt intézmények bezárásával, részben a szakörök költségeinek emelkedésével függ össze.

2.3.4 Közösségi szinterek – kapcsolati lehetőségek a LEADER szervezetekkel

A vidékfejlesztési programokban, így a LEADER-ben is, több programelem mentén jelent meg illetve jelenik meg a népi kézművesség:

1. **A Helyi Vidékfejlesztési Stratégia megfogalmazása. Abban az esetben, ha az adott térségben működött** olyan civil szervezet, amelynek céljai között szerepelt a helyi kézművesek együttműködésének segítése, érdekképviselése, vagy dolgozott a térségben olyan kézműves, aki részt kívánt venni az akciócsoport munkájában és felvállalta a stratégia megalkotásában való részvételt, akkor a kézművesség markánsan megjelent a helyi programban, a célkitűzések rendszerében, majd pedig a pályázatokban. (példák: 36 Jó Palóc Egyesület tagjaként Kulturális és Környezeti Értékvédő Egyesület, Zala Termálvölgye Egyesület tagjaként a Zalakanyar Vendégház és Kézműves Egyesület) Oszkói Hegyipásztor Kör, Decsi tájház, Kisgyőr)

2. UMVP pályázatok, MVP III. tengely

- Falumegújítás és a Vidéki örökség megőrzése jogcímhez kapcsolódva számtalan kézműves tevékenységet felvállaló pályázat kaphatott támogatást pl. tájházak, bemutatóhelyek,

hagyományőrző épületek, múzeumok, kultúr- pajták felújítása, bővítése, kialakítása stb. 100%-os támogatási aránnyal adhattak be pályázatot önkormányzatok, civil szervezetek, egyházak. (Vidéki örökség megőrzése: (példa: Kazár, Hagyományok Portája kialakítása)

- A mikro vállalkozások fejlesztése jogcímhez kapcsolódva lehetett pályázni helyi termék, kézműves termék előállítását segítő fejlesztések támogatására, 60-65 % -os támogatással.

- Turisztikai tevékenységek ösztönzése jogcím, az agroturisztikai szolgáltató tevékenység keretében „a helyi, vagy saját népművészeti, néprajzi, kézműves, építészeti és kulturális értékek, örökségek, termékek bemutatása” vagy a „falusi élethez, környezethez és munkakultúrához kapcsolódó hagyományok, tevékenységek bemutatása” céllal lehetett pályázni 60-65%-os támogatással. (Vadlány vendégház kialakítása, Nagygörbő)

Arra vonatkozóan nincs adat, hogy a III. tengely keretében beadott, majd támogatást kapott pályázatokból hány van olyan, amely valóban a kézművesség fejlesztését, bemutatását, népszerűsítését vállalta fel.

A kézműves tevékenység az UMVP pályázaton belül talán a legjobban a LEADER programokhoz kapcsolódik, abban az esetben, ha ezt az adott akciócsoport a helyi stratégiájában megfogalmazta. Ez a kapcsolódás lehetett közösségi célú fejlesztés pl. egy Örökség-Ház, Kézműves-Ház kialakítása. Lehetett vállalkozási alapú fejlesztés, pl. nagy értékű eszközök beszerzése, vagy bemutatóterem kialakítása. Megvalósulhattak helyi rendezvények, falunapok, fesztiválok. Szerveződhetnek szakmai találkozók, együttműködések, képzések, és hasonló programok. (példák: Vértes-Gerecse Vidékfejlesztési Közösség területén a „Mesterkezek program keretében vállalkozó és civil pályázatok; Véc: alkotóház, amelyben kézműves képzések valósulnak meg iskolásoknak felnőtteknek, Nemesrádó Hagyományőrző Kézműves Ház, Szinergia Egyesület- négy baranyai településen gasztrofesztivál és kézműves mustra, Polgárdi Kézműves fesztivál, stb.)

A LEADER pályázatok körében sem áll rendelkezésre olyan elemzés, kimutatás, amelyből kiderülhet, hogy hány akciócsoport stratégiájában, és célterületében szerepel a kézművesség. A 96 HACCS összesen 828 célterületet fogalmazott meg, amelyből 15 olyan található, amely a kézművesség támogatását tűzte ki célul. (képzés, bemutatóhely építés, rendezvényszervezés, helyi termék előállítás stb.)

A 828 célterület megfogalmazásban 69 a helyi termék előállításához, bemutatásához, népszerűsítéséhez is kapcsolódik, amelyek többsége tartalmazza/tartalmazhatja a kézműves tevékenységet is. 24 olyan célterületi megfogalmazás létezik, amely mindkettő tevékenységre kiterjedhet. További érdekesség, hogy a helyi védjegy létrehozása 17-szer jelenik meg a célterületekben.

A fenti gyűjtés alapján megállapítható, hogy a LEADER pályázati kiírások kb. 10-13%-a tartalmaz kézművességhez tartozó elemet. Arra vonatkozóan nem érhető el adat, hogy a megfogalmazott célterületek megvalósítására hány pályázat került benyújtásra, hány kapott támogató határozatot, és hány valósult meg.

Az UMVP támogatásokról kritikaként azt is meg kell állapítani, hogy ezek a pályázatok Magyarországon ma a legnehezebb, legbonyolultabb, legbürokratikusabb rendszerűek. Hi-

ánypótlásra sincs lehetőség, amely miatt a kérelmek 40-50%-a elutasításra kerül. Pedig már a kiírások rendszere sem egyszerű, mivel ezek a pályázatok alapvetően agrár-beruházási szemléletűek, amelyek nehezen kezelik a rugalmasabb, emberléptékűbb, rendezvényeket, képzéseket.

Kapcsolódó programok

A LEADER-nek köszönhetően az elmúlt 2-4 évben számtalan olyan vidékfejlesztési program valósult meg pl. képzés, szakmai rendezvény, kulturális program, fesztivál, falunap, amely partnerségben szerveződött a helyi kézművesekkel. Ennek köszönhetően megnőtt a száma a helyi kézműves bemutatóknak, kiállításoknak, vásároknak, szakmai rendezvényeknek. A népszerűségét tovább növelte azoknak az országos konferenciáknak, találkozóknak a száma, amely alkalmat teremtett a helyi kézművesek bemutatkozására. pl. LEADER EXPO, amelynek egyik a célja a kézművesség, helyi termékek bemutatása/bemutatkozása volt. Ugyanakkor ezeken a rendezvényeken, kiállításokon való megjelenést számtalan jogi, szervezési akadály nehezítette, vagy tette lehetetlenné (előzetes árajánlatok adásának kötelezettsége, ahol a megvalósítás sokszor csak egy év múlva történhet meg, továbbá a megvalósításban külön problémát jelentett, a NAV tevékenység szerinti megjelenés, amelyben nem kapcsolható össze a bemutatás, az ismertetés, és az esetleges értékesítés stb.)

Összességében megállapítható, hogy az elmúlt években a magyarországi vidékfejlesztési programok pozitív hatással voltak a kézműves hagyományok újraélesztésére, javult a termékek bemutathatósága, ismertsége. Ennek ellenére még mindig a népi kézművesség alulreprezentált a vidékfejlesztési támogatások, fejlesztések területén. Ennek elsősorban a jövőre vonatkozóan lehetnek kedvezőtlen hatásai azzal, hogy nincs kellő mértékben megalapozva a kézművesség (elmaradtak a fejlesztések), a népi kismesterségek tudása nem került át a fiatalok körébe (kevés a képzés), és nem jöttek létre azok az értékalapú közösségek, melyek alapjai lehetnek bármilyen helyi fejlesztésnek.

A vidékfejlesztési programokhoz kapcsolódó kézművesség nehézségei:

- Kevés azoknak a civil szervezeteknek a száma, amelyek jogi személyként, érdekérvényesítőként is jelen vannak a térségekben így aktívan részt vehettek a HVS tervezésben.
- A népi kézművesek civil szervezeteinek székhelye a városokban, főleg a megyeszékhelyeken van, ezért automatikusan kizáródtak a pályázati lehetőségekből.
- Kevés azoknak a főállású szakembereknek a száma, akiknek feladata lenne a kézművesség, népi kismesterségek népszerűsítése, a programok szervezése.
- Kevés azoknak a népi kézművességet bemutató alkotó házaknak, tájházaknak a száma, amelyek állandó jelleggel nyitva tartanak, ahol megismerhetőek, tanulhatóak a különböző mesterségek.
- Kevés azoknak a helyi kézműves vállalkozóknak a száma, akik „számlaképesek” így tagjai lehetnek a helyi akciócsoportoknak, és részt tudnak venni a vidékfejlesztési tervezési folyamatokban, vagy pályázatokat tudnak beadni,

- A kézművesség, tipikusan mikrovállalkozás, amelyre jellemző a tőkeszegénység, a családi vállalkozáson belüli működés, a kisléptékű fejlesztési igény, amelyet az eu-s pályázati rendszerek nehezen kezelnek.

- Túl bürokratikus az UMVP pályázati rendszer, amelyet a tőkeszegény vállalkozások nem tudnak teljesíteni (nincs pénzük pályázatiíróra), ezeknek a vállalkozásoknak a többsége csak kisebb támogatást igényelne, de ez a támogatási összeg nincs arányban a bürokráciával és az 5 éves fenntarthatósági elvárással.

- A kézművesség sajátossága, hogy egyedi, ezért nehezen beilleszthető a MVH-s pályázati rendszerbe.

- A kapcsolódó programokon való megjelenés nehézkes, rugalmatlan, bürokratikus pl. a bemutató nem kombinálható a képzéssel, az értékesítéssel stb.

A LEADER pozitív hatásai

- Megnőtt a térségben a helyi és még élő hagyományok feltárásának, megismerésének igénye.

- Először volt arra lehetőség, hogy a kézművesség önállóan, vagy kapcsolt elemként jelenjen meg a térségi komplex fejlesztési programban. (HVS).

- Gondolati és támogatási szinten is megjelent a népi kézművesség fejlesztése.

- Erősödött a turisztikai programcsomagokhoz való kapcsolódás, a kulturális turizmus keretében való megjelenés.

- Megnőtt az igény arra, hogy ne csak a „termék előállítás” legyen fontos, hanem olyan magas minőségű, eladható termék szülessen, amelyre kereslet van.

- Megnőtt azoknak a száma, akik a jogszabályi és a pályázati elvárásoknak megfelelően számlaképesé váltak.

- Nőtt a bemutatathatóság, bővült a lehetőség az értékesítésre.

A mai vidékfejlesztési programokban való részvétel kellő alapot, tapasztalatot adott ahhoz, hogy a népi kézművesség és a helyi termék előállítás a jövőben minél nagyobb hangsúlyt kaphasson a vidéki térségek életminőségének javításában.

2.3.5 Jelenlegi jogi, gazdasági problémák jegyzéke

A népi kézművesség napjainkban kevesek számára nyújt vállalkozási formákban teljes megélhetést biztosító kereseti forrást. A jelenleg érvényes vállalkozói formák alapján a népi kézművesek nagy része ezeket a vállalkozásokat képtelenek fenntartani. Azok viszont, akik egyes piacpolitikájuk, jó gazdasági szervező munkájuk eredményeként nagyobb volumenben dolgoznak, Bt-k, Kft-k, szövetkezetek (Hevesi Háziipari Szövetkezet), nem tudják a népi iparművészek áfa kedvezményét érvényesíteni.

Adójogi, számviteli problémák

Szabály: Adótörvény és kapcsolódó jogi környezet

Probléma: Egyéni vállalkozók, adószámú magánszemélyek, a tevékenységet megkezdő őstermelők legalább a minimálbér összege utáni járulékterhet fizetik, amely jelenleg 40.920 Ft/hó.

Szabály: Adó törvény Szja tv (1995. évi CXVII. Törvény, 6. sz. melléklet);
228/1996. (XII. 26.) Korm. rendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról
1994. évi LV. tv. (Földtörvény) 3.§ 4. pontja

Probléma: Jelen jogi környezet nem biztosít megfelelő, életszerű tevékenységi formát. A 7-es adószám nem rendszeres és szellemi tevékenységre használható, de a rendszeresség nincs definiálva, s a NAV van, hogy megtagadta, azzal az indokkal, hogy az a kért kézműves tevékenységre nem adható ki.

Ha mégis adószámú magánszemélyként végzi tevékenységét:

1. Ha a kistermelő, vendégasztal szolgáltató kézműves foglalkozást tart és számlát ad, akkor nyilatkoznia kell a költség hányadról és az szja-ról, a kifizető levon tőle 16% szja-t, 10% nyugdíj járulékot, 7 % egészségbiztosítási járulékot, ha van 36 órát meghaladó munkaviszonya, akkor 4%-ot. A kifizető ezen kívül fizet még 27% szociális hozzájárulást. Igazolást ad a számlaadónak, havonta adatot szolgáltat a NAV-nak. 2. Ha nem magánszemélynek ad el portékát, kiállít X Ft-ról számlát, nyilatkozik szja-ról, ktg hányadról, adóelőleget vonnak tőle, így, bár a számlán X Ft szerepel, de csak $(X - ktg.) \times 0,84$ Ft-ot kap kézbe. A kifizető fizet még utána 27% szochót az adóelőleg-alap számításba vett értékére, de ez esetben nem kell járulékokat vonni tőle. Azt majd a kézműves számolja ki és fizeti be. Minden ilyen számláról a vásárlónak (cég, intézmény) havonta bevallást kell nyújtani a NAV-nak. Ezen komplikált követendő eljárás után a tapasztalatok szerint a kézműves rendre elesik a viszonteladóktól, foglalkozás tartástól, megrendelésektől, sőt még a könyvelője sem akarja vállalni a buktatókkal teli munkát.

3. Ha jobb híján vásárban próbálna jövedelemre szert tenni, akkor meg ott a rendszeres jövedelemszerző tevékenység veszélye, mely a 7-es adószámú számára nem megengedett.

Szabály: Szövetkezeti trv.

Számviteli trv.

Áfa tv. 85.§ (1). nj.:

Probléma: A népművészeti, háziipari szövetkezetet a profitorientált vállalkozásokhoz sorolják, nem tekintik rá érvényesnek az Áfa Tv. zsűrizett alkotásokról szóló áfa mentességi vonatkozásait

Szakterületi jogi problémák

Szabály:

- 38/2011. (X. 5.) NGM rendelet a **gyermekjátékok** biztonságáról
 - **Mézeskalács** készítő
- 358/2008-as rendelet TELEPHELY bejelentésről

Probléma: életszerűtlenek a rendeletek

2.4 *Népi kézműves értékek*

2.4.1 Népi kézműves mesterségek helyzete

A népi kézműves mesterségek helyzetének, problémáinak elemzését olyan szakemberek végezték, akik széles rátekintéssel bírnak az adott szakmáról. Az értékelés szempontjai a következők voltak:

1. Van-e utánpótlás az adott mesterségben, mennyire előregedett a szakma – ha igen, okai.
2. Milyen formában oktatható tovább a mesterség jelenleg, egyáltalán van-e bármilyen képzési továbbképzési forma a területen. Ha nincs, szükséges-e?
3. Az alkotók mennyire kapcsolódnak egyesületekhez, szakmai szervezetekhez, vagy inkább egyénileg próbálnak boldogulni?
4. Jellemző-e a szakterületen az árutermelés, okok ha igen és ha nem akkor is. Az árutermelés mennyire jelent minőségi problémákat?
5. Jellemző-e a mesterség bemutatókon, rendezvényeken, való részvétel? Tapasztalatok.
6. Jellemző-e egy-egy mester szellemi kisugárzása - mester-tanítvány viszony, családi átörökítés. Lehetséges-e inasok vállalása szakterületén?
7. Vannak-e a szakterületen vállalkozások, vállalkozó szellemű alkotók, és milyen arányban? Vannak-e olyan műhelyek, ahol több embert foglalkoztatnak?
8. Problémák jegyzéke – alapanyagok, értékesítés, törvényi jogszabályi akadályok.
9. A szakmai színvonal milyen tendenciát mutat? Okok, gondok, eredmények.

A beérkezett szakértői értékeléseket a következő táblázatban összesítettük.

2.4.2 Szakmai kiadványok a népi kézművesség területén

Az 1995-2012. megjelent népi kézműves irodalom jegyzéke a mellékletben található. Összeségében megállapítható, hogy az ebben az időszakban megjelent irodalom rendkívül gazdag, sokszínű.

2.4.3 Tudományos kutatások a népi kézművesség területén

A tudományos kutatások területén az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága tevékenysége emelhető ki.

A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság kezdeményezésére 1971. április 22-én és 23-án az ország egész területéről 33 szakember ült össze Nagyvázsonyban, hogy megvitassák a magyarországi céhkataszter összeállításának és számítógépes feldolgozásának lehetőségét. A tanácskozási másik fő célja az volt, hogy a céhtörténeti kérdésekkel foglalkozó szakemberek megismerjék egymást, kicseréljék gondolataikat, tapasztalataikat, ismertessék kutatási tevékenységüket és munkamódszereiket, s alakítsák ki az eredetileg 1971 őszére tervezett céh- és kézművesipar-történeti szimpózium témavázlatát annak érdekében, hogy a magyarországi gazdaságtörténetnek ezen a meglehetősen elhanyagolt területén egységesebb, szervezettebb, összefogottabb és komplex módon alakulhasson ki az adatgyűjtés, feldolgozás és publikálás.

Amikor 2001. október 29–30-án a számvetés jegyében megrendezésre került X. Kézművesipartörténeti Szimpózium, az első három évtized tanácskozásait és közös forrásfeltáró munkáit már mintegy 8200 oldalnyi terjedelemben összesen 28 kötet reprezentálta. Egyes – mesterségeket bemutató, reprezentáló tájház, gyűjtemény e munkának köszönhetően mutatja be magas színvonalon a mesterség tárgyi és szellemi hagyatékát.

A szimpóziumok előadásainak, valamint a megjelent tanulmányok jegyzékét a melléklet tartalmazza.

2.4.4 A kézművesség helye a szellemi kulturális örökség megőrzéséért életre hívott UNESCO egyezményben

2003-ban az UNESCO közgyűlése elfogadta a **Szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt**. Magyarország 2006-ban a XXXVIII. kihirdető törvény megalkotásával lehetővé tette a dokumentum ratifikálását, melynek eredményeképpen hazánk harminckilencedikként csatlakozott az egyezményhez.

A szellemi kulturális örökség alapvetően gyakorlat, tudás és tevékenység. Az UNESCO az egyezmény létrehozásával ösztönözni kívánja a szellemi kulturális örökség megőrzését, az érintett közösségek szellemi örökségének elismerését, az örökség jelentőségének tudatosítását helyi, nemzeti és nemzetközi szinten. Továbbá célja a közösségek figyelmének felhívása saját kulturális értékeik és szellemi örökségük jelentőségére, a helyi szellemi erőforrások, kapacitások megtartó erejére, identitáserősítő hatására, a megmaradásban, a jövőben betöltött szerepére.

A szellemi kulturális örökség többek között az alábbi területeken nyilvánul meg: szóbeli hagyományok és kifejezési formák – beleértve a nyelvet, mint az örökség hordozóját, az előadóművészetek, társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események, a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok, *hagyományos kézművesség*. Ez utóbbi kategória éppen magyar kezdeményezésre került a megnyilvánulási területek közé az egyezmény szövegében.

Az egyezmény meghatározza azt is, milyen lépéseket tesz a világszervezet a szellemi kulturális örökség védelme érdekében nemzetközi szinten. Három nyilvántartást indított útjára 2009-ben, amelyre az egyezményhez csatlakozott részes államok adhatnak be felterjesztéseket..

- Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listája.

Az idei év nagy eseménye, hogy az UNESCO reprezentatív listájára felkerült a matyó népművészet, amely az első *hímzést* képviselő örökség-elem.

- A sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listája.

- A szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek nyilvántartása. 2011-ben „A táncház-módszer mint a szellemi kulturális örökség megőrzésének magyar modellje” című jelölést felvették a regiszterre.

E listák létrehozása mellett az UNESCO a Szellemi Kulturális Örökség Alap segítségével anyagilag is támogatja a legveszélyeztetettebb gyakorlatokat, továbbá a legjobb megőrzési eljárásokat, és ezek terjesztését.

A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény célja szerint a védőintézkedések részeként a részes állam a területén található szellemi kulturális örökség elemeket azonosítja és nyilvántartja.

A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékében

A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékének tagjai 2012 szeptemberéig: 13 elem szerepel, ezek közül 7 közvetlenül vagy kapcsolódva érinti a népi kézművességet. - Busójárás Mohácson – maszkos farsangvégi télüző szokás, A Népművészet Mestere díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége, Élő hagyományok Kalocsa kulturális terében: hímzés, viselet, pingálás, tánc, Mezőtúri fazekasság, A halasi csipkevarrás élő hagyománya, Matyó örökség – a hímzés, viselet folklór továbbélése, Sárköz népművészete: szövés, hímzés, gyöngyfűzés, viselet.

Sajátos „elem” a nemzeti jegyzéknek a Népművészet Mestereinek tudása és tevékenysége. A Népművészet Mestereinek jelenleg 510 elismert személye van, akik közül több mint 300-an a tárgyalkotás kategóriában kapták meg a díjat. Így elmondható, hogy a nemzeti jegyzéken minden kézműves szakma képviselteti magát.

A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékén való szereplés nem díj vagy kitüntetés, és nem támogatás. Egy olyan inventárium, amely lehetőséget biztosít az érintett közösség saját örökségének széleskörű el- és megismertetésére, amely (jelenleg) elsősorban erkölcsi megbecsülést jelent. A jelölési dokumentációban külön fejezet foglalkozik a megőrzési stratégiák kérdésével. A felvétel egyik kritériuma az, hogy a közösség bizonyította, készen állnak a jövőbeni megőrzési tervek, és már eddig is eredményes lépéseket tett az örökség megőrzése

érdekében. Ugyanakkor a listára felvett elemek nem élveznek védeltséget a minőség biztosítása terén.

A Szellemi kulturális örökség jegyzékre kerülés elsősorban presztízsnövekedést jelent mind az adott közösség tagjai mind pedig az örökség elem iránt érdeklődők számára. A

közösség tagjainak erős identitása, aktív hagyományőrző tevékenysége turisztikai vonzerőként is funkcionál. Ezek a pozitív következmények elősegíthetik egy-egy kulturális érték hosszú távú fennmaradását, megújulási lehetőségét.

A listára kerülés azonban korántsem jelent védelmet a populizmus vagy a túlzott kereskedelmi szemlélet, szélsőséges esetben a teljes torzulás ellen. Semmilyen szűrő nem működik hivatalosan ennek elkerülése érdekében. A közösség elutasítására számíthatunk csupán és arra, hogy a rossz termék, produkciónak, stb. mellett minőségi áru program is megjelenik alternatívaként. A vásárló vagy igénybevevő azonban nem mindig képes különbséget tenni silány és értékes között. Jó példát jelent Mohács és a Hagyományok Háza együttműködése e területen. Négy éve a Busójárás előtt szakmai konzultációval egybekötött zsűrit szerveznek, a Busójáráson ezeket a maszkokat lehet használni, és árusítani. E szakmai munka eredményeképpen a korábban nagyon alacsony színvonalon készített, árusított maszkok eltűntek, a rendezvény színvonala e tekintetben is visszanyerte minőségét, és szép számmal nyertek el mohácsi faragók Népi iparművész és Népművészet Ifjú Mestere címet.

Ezért lenne szükség minden örökség elem esetében olyan megkülönböztető jel használatára, mely garanciát jelenthet a produktumot előállítók és felhasználók számára egyaránt. Fontos lenne, hogy a „megkülönböztető jel” odaítélése országosan elismert szakemberek közreműködésével az adott közösség által felhatalmazott személyek döntése legyen.

2.4.5 Hungarikumok, ezeken belül a népi kézművesség helye, megítélése

A nemzeti értékek feltárása, bemutatása és megőrzése iránti igényt a társadalmi kezdeményezések sora mutatta meg az elmúlt évtizedben. 2008. június 9-én fogadta el az Országgyűlés a Hungarikumok védelméről szóló (77/2008. (VI.13.) OGY határozatot, majd 2012-ben a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. Törvényt.

A törvény preambuluma kijelenti, hogy „a magyar nemzeti értékek és azokon belül a hungarikumok megőrzendő és egyedülálló értékek. Nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell. A magyar kultúra évezredek értékeit, a magyarság szellemi és anyagi alkotásait, ember alkotta és természet adta értékeit átfogó értéktárban kell összesíteni.

Az értékek piramis-szerű, többszintű felépítésének rendszerét az **ágazati értéktárak** mellett **települési, táji-térségi, megyei és nemzeti szintjei** alapján határozza meg. **A felmenő rendszer legmagasabb szintjén lévő nemzeti értékek közül választja ki a Hungarikum Bizottság a hungarikumot.**

A törvény az ágazati miniszter feladatkörébe sorolja a szakágazat nemzeti értéktárba való felvételének szabályozását és a Magyar Értéktárba való felvételét. A NESZ és a HH fontos

feladata kell legyen a kulturális államtitkársággal való együttműködés kialakítása az ágazati – nemzeti értéktár szabályozási folyamatának kidolgozása, szakértői munkával való segítése, az ez ügyeket intéző, később létrehozandó bizottságban való szakértői részvétel biztosítása.

A helyi értéktárak az a pillér, ahonnan a nemzeti értéktárba való bekerülés lehetséges, amelyet minden kézműves egyesületnek és szakmai szervezetnek feladatként kell felvállalni.

A törvény szerint a „Nemzeti értékeink széles körű hazai és külföldi bemutatása, megismertetése nyelvi, szellemi, kulturális, gazdasági teljesítményünk, természeti és épített értékeink elismertetése, valamint az országmárka erősítése egyaránt kiemelkedő jelentőségű”

Cél, hogy a kézműves mesterek és termékeik helyi, térségi és országos jelentőségű ünnepi alkalmakon való megjelenését a szakmai szövetség aktuális információk nyújtásával, együttes fellépéssel, tárgyi eszközökkel, (akár közös dizájn elemekkel is) támogassa. Fontos, hogy a jelenlét ne csak az ünnepi alkalmakkor történjen meg helyi és térségi szinteken, hanem az kapcsolódjon a hétköznapi életben való rendelkezésre állásban is. Elérendő cél, hogy a helyi közösségek, önkormányzatok külső, nemzetközi kapcsolataikban ezeket a helyi tárgyakat népszerűsítsék, akár használatukban (pl. viselet), vagy ajándékként. Cél, hogy a kiváló helyi termékeket huzamosabb ideje előállító mesterek a más tevékenységben végzők mellett helyi elismerésben részesüljenek.

„Az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell!” - mondja ki a törvény. A Hungarikum törvényben lehetőségként majdan rendelkezésre álló forrásoknak a kézművesek részére való hozzáférhetőségét is segíteni kell a nemzeti értéktárba kerülő termékek előállításához fejlesztési források, valamint alkotóik „normatív alapon”, vagy adókedvezmények általi biztosításával.

Feladataink:

– A szakterületre vonatkozó speciális szabályzó rendszer kidolgozásának kezdeményezése, a munkában való részvétel az egyeztetési eljárásban biztosított módon.

– Segíteni kell a helyi termékek értékkelé válási folyamatát képzéssel, bemutatók szervezésével, kiadványokban való megjelentetésével. Ennek pénzügyi forráshoz való jutásának pályázati rendszerét ki kell dolgozni.

– Működtetni kell az ösztönző és szakmai minősítő és ellenőrző kontroll rendszert a már kialakult értékek fenntartása érdekében folyamatos szervezeti és annak személyi feltételeinek biztosításával.

2.4.6 Magyarországi Tájházak Szövetsége – ezen belül a népi kézművesség helye, megítélése

Tájház:” a népi építészet szempontjából jelentős, esetleg népi műemlékeknek minősített épületekben berendezett lakásbelsőket (esetleg műhelyeket, kezdetlegesebb ipari létesítményeket) bemutató muzeális intézmény.”

A tájházak vagy falumúzeumok olyan szabadtéri néprajzi gyűjtemények, amelyek a helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal az adott település vagy tájegység hagyományos tárgyi kultúráját, a népi építészet szempontjából jelentős (esetleg népi műemlékeknek minősí-

tett) épületekben berendezett lakásbelsőket, olykor a műhelyeket, a gazdasági épületeket vagy a kezdetlegesebb ipari létesítményeket mutatják be.

Napjainkban 200 fölött van a muzeális intézményi működési engedéllyel rendelkező gyűjtemények, tájházi kiállítóhelyek száma, de becslések szerint 250-300 tájház működik Magyarországon, és közel 100 határon túli, magyar vonatkozású tájházról, néprajzi gyűjteményről is tudunk.

A napjainkban Magyarországon található több száz tájház tárgyi kulturális örökségünk jelentős számú emlékét őrzi. **A tájházak érdekképviseletére, szakmai koordinálására alakult a Magyarországi Tájházak Szövetsége.**

Mitől jó ma egy tájház? A jó tájház sohasem pusztán kiállítás, hanem ideális esetben a helyi hagyományörző programok helye, a találkozás színtere a helyi közösség tagjai, és a helyi tudás átadásának helyszíne a fiatal generációk és az odaérkező turisták számára.

Jelen tanulmány szempontjából a kézművesség, a tárgyalkotó népművészet és a tájházak kapcsolata a körbejárandó együttműködési terület.

Fontos és jogos elvárások a hagyományok megtartása, átörökítése érdekében működtetett létesítménnyel szemben.

A cél lehet az, hogy a tájház szakmai tevékenysége alapján alkalmassá váljon arra, hogy a népi iparművész- és kézműves mesterek közreműködésével nem pusztán muzeális intézmény, turisztikai helyszín, hanem a helyi kulturális értékek, a hagyományok megismerésének, átörökítésének és újraalkotásának központja legyen ez a hagyományos értékeket feltáró, összegyűjtő intézmény. A helyszíni szakmai-, mesterség bemutatók, kézműves-gyakorlatok a tudás gyarapítás és átadás sajátos lehetőségét nyújtják a résztvevőknek.

Összességében feltétlenül kihangsúlyozandó, hogy a Magyarországi Tájházak Szövetsége, és tagszervezetei munkásságában a népi kézművességnek feltétlenül helye van, és hogy hiteles szakmai közreműködők, segítők nélkül nem szabad ezt a munkát végezni. Ehhez nagy-szerű országos, megyei népművészeti szervezetek, nagyon magas színvonalon dolgozó kézműves mesterek, népi iparművészek, képzett népi játszóház vezetők, Népi játék és kismesterségek oktatói, a néptáncot, népzene, népdalt kitűnően átadni tudó, hagyományban jártas és felkészült segítők készek az együttműködések megvalósítására. Talán néhány, a fentiekben felsorolt szervezettel közösen rendezett országos találkozó hozzájárulhat, hogy a tájházak – a velük együttműködni kész népi kézműves szervezetek - a helyi kismesterségeken, a népművészet helyi produktumain keresztül a formális és informális tudásátadás egyedi formáival a vidékfejlesztés egyik motorjává váljanak, mely lehetőség szerint munkahelyeket tarthat meg és teremthet, és szerepet vállalhat a települések élhetőbbé tételében, fenntarthatóságában, és így társadalmi hatása is számottevő lehet.

2.4.7 Egyéb kapcsolódási pontok – múzeumok, fesztiválok, rendezvények, stb. – ezeken belül a népi kézművesség megye, megítélése

2.4.7.1 Fesztiválok, rendezvények általában

Ha a magyarországi fesztivál-körképet nézzük, akkor madártávlatból úgy látszik, hogy a népi kézművesség reneszánszát éli, a fesztiválvilág igényli a népművészet és a népi kézművesség jelenlétét. Beszédesebb tény, hogy **a népművészet, néptánc, zene programjai a különböző típusú fesztiválokon 67 százalékban, a népi mesterségek 50 százalékban, a népi hagyományörzés, népszokások 49 százalékban vannak jelen.**

Csak hogy az összkép korántsem ennyire derűs, ha közelebbről szemügyre vesszük, az tapasztaljuk, hogy többnyire **mellék- vagy epizódszerep jut a kézműves mestereknek**, akik mintegy kiegészítői résztvevői a fesztiválok túlnyomó többségének. A fesztiválszervezők rajtuk keresztül próbálnak bevételhez jutni, mert amíg a fesztiválok más résztvevőit fellépését dotálják és honorálják, addig a népi kézművesség csak a Mesterségek Ünnepe részesül ebben.

A fesztiválszervezők engedményeket tesznek a minőségben. A silány minőségű, hamis portékákat látva a közönség joggal válik gyanakvónak, és giccsparádét felvonultató fesztivál magával ránthatja az értékes termékeket is. Nagyon gazdag, rendkívül széleskörű, és a mindennapi élet teljes spektrumát átöleli a magyar népi hagyomány, a magyar tárgyalkotó népművészet. *Ezt a gazdagságot kellene általánossá tenni és minél teljesebben kiaknázni a fesztiválokon*

A kulturális, hagyományörző fesztiválok palettáján komoly értéket képviselnek a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a tagszervezetei által rendezett események. Néhány -- nemzetközileg is számon tartott és elismert – példa: első helyen a Budai Várban megrendezésre került Mesterségek Ünnepe, amely a tárgyalkotó magyar népművészet legnagyobb segerszemléje. A népművészet szempontjából a másik kiemelkedő esemény a Táncháztalálkozó, melyet a NESZ társrendezőként szervez, a tél rangos eseménye, a Vörösmarty téri Karácsonyi Vásár mely a NESZ-nek és a résztvevő tagjainak köszönhetően világhírnévre tett szert.

A népművészeti fesztiválok több tízezer embert mozgatnak meg. Egy-egy város vagy térség szállásadói, vendéglátásai, kereskedői, profitálnak ezekből a rendezvényekből, a bevételekből jó lenne pályázat, vagy támogatás formájában visszajuttatni forrásokat a rendezvényt lebonyolító szervezeteknek.

Magyarország kiaknázható „természeti kincseinek” egyike a kulturális turizmus, benne a fesztiválokkal, hatékony gazdasági eszköz a területi különbségek kiegyenlítéséhez, mert ösztönzi a munkahelyek teremtését, és növeli a művelődési kínálatot. Ezzel megteremti a lehetőségét az életminőség javításának, és ennek részeként közelebb hozza egymáshoz a különböző kultúrákat. Megmozgatja a civil szervezeteket, vagyis a helyi kezdeményezések motorja lehet. *A környezeti adottságok után a kulturális örökség az, amely leginkább befolyásolja a hazánkba látogatók érdeklődését, és választásait.*

A népi kézművesség jelenléte a fesztivál-turizmusban, a falusi turizmusban új lendületet ad és a jövőben is adhat a népi kézművesség, a hagyományok továbbélésére. De csak akkor, ha a minőség, az autentikusság lesz a domináns tényező.

2.4.7.2 Fesztiválok, rendezvények a Szekszárdi Szüreti Napok kapcsán

A népi tárgyalkotó kézműveseknek meghatározó szerepük van a helyi közösségek azonosság-tudatának formálásában.

A következőkben a Szekszárdi Szüreti Napok bemutatásán keresztül ismertetem azokat a nehézségeket, amivel a kézműveseknek egy-egy ilyen rendezvény alkalmával meg kell küzdeniük.

A rendezvény kezdetekor a borudvar környékén árusok sokaságát telepítették be, helypénz fizetése ellenében. Az árusok összetétele nagyon vegyes képet mutatott, szinte minden évben kisebb nagyobb csatákat kellett vívnia az egyesület vezetésének a szervezővel, hogy tagjai ne kerüljenek méltatlan helyre és helyzetbe.

2005-ben jelentős változás következett be a rendezvény életében. A fesztiválszervezők teljesen új felfogásban és nagyrendezvényekkel szemben elvárt módon alakították ki koncepciójukat, és a múlt hibáit elkerülve új programszerkezetben, új helyszínen és megújult arculattal hirdették meg a fesztivált.

A szüret Szekszárd és környéke legnagyobb ünnepe. Olyan programsor bonyolódik, mely ötvözi magában a Sárköz és a Szekszárdi történelmi borvidék szürettel összefüggő néphagyományait és a gasztronómiát. Kiemelten figyelnek a helyi értékek átadására.

A fesztiválokon történő megjelenést nehezítő okok:

- A vásárokhöz általában a helyi önkormányzatok biztosítják a területet a szervezőknek, amit általában a szervezők igen magas helypénzt kérve adják ki a résztvevőknek. (Ez alól a Szüreti Napok kivételt jelent)

- Az önkormányzatok a törvények értelmezésében sem egységesek. A „bejelentés köteles kereskedelmi tevékenység folytatásáról” szóló 210/2009. IX. 29. Korm. Rendelet 1. számú melléklete nem rendelkezik a készítőről, ezért kereskedőként kell kérni az engedélyt, és kell befizetni a 2200,-Ft illetéket a helypénzen felül. Érthetetlen, hogy miért kell, önkormányzatonként kérni az árusításhoz az engedélyt, amikor a telephely vagy székhely szerint illetékes önkormányzat a készítőt már nyilvántartásba vette.

- A zsűrizett népművészeti tárgyaikat árusító alkotók részvételét egy-egy rendezvényen az is nehezíti, hogy a reggeltől késő estig tartó rendezvényeken nem kérhet segítséget a mellette árusító társától vagy családtagjától arra az időre, míg emberi szükségleteit elvégzi, mivel ez be nem jelentett munkaerő foglalkoztatásnak számít.

- A népi iparművészeti zsűri által minősített tárgyak megkülönböztetésére még a rendszerváltás előtt bevezették a „Páva” védjegyet. A védjegy tájékoztatta a népművészetben nem jártas, de igényes vásárlókat arról, hogy esztétikailag szép és a hagyományokat hitelesen képviselő tárgyat vásárol. A népművészet háttérbeszorulásával e védjegy köztudatba tartására, reklámozására már nem maradt pénz és figyelem, holott a védjegy használata „értéket növel”, hatékony verseny eszköz, amely minőségjelző és reklám funkcióval bír.. A védjegyre és annak újbóli bevezetésére nagy szüksége lenne a népi iparművészeknek

- A népi kézműveseknek nincs lehetősége a médiumokban történő reklámok finanszírozására. Ehhez állami segítségre van szükségük.

2009-ben a Szekszárdi Szüreti Napok kiváló minősítést kapott, többek között azért, mert nagy hangsúlyt fektet a magyar értékek bemutatására. Idézet a fesztivált minősítő bizottság jegyzőkönyvéből: „Ezek elsődlegesen a bor és a szüreti hagyományokhoz kapcsolódó összes programelemben érhető tetten. Ezen kívül idesorolható „Sióagárd népművészete régen és ma” című kiállítás, melyen a Tolna Megyei Népművészeti Egyesület alkotóinak munkáiba kapunk betekintést, a magyar néptánc is bemutatásra került az ország kiemelkedő gyerekcsoportjai és a Honvéd Táncszínház által, a Bogyiszlói Népi Zenekar által a magyar népzene is teret kapott, valamint a népköltészet a pajzán székely népmesék által. A Népművészeti vásárban is megjelennek a magyar népi-és iparművészek.”

- turisztikai vérkeringésbe, a turisztikai eseménynaptárba kerüljenek be a népi kézművességet felvonultató fesztiválok

2.4.7.3 Múzeumok, tájházak és a népi kézművesség kapcsolata Hajdú-Bihar megyei példák bemutatásával

A népi kézművesség hagyományainak gyűjtése, nyilvántartása, megőrzése és restaurálása, folyamatos feldolgozása és publikálása a múzeumok egyik feladata. Elsősorban annak a tájnak a tárgykultúrájával foglalkozik a múzeum, ahol létesítették és működik, a mai népi kézművesek számára szinte az egyetlen hiteles anyaggyűjtési helyként szolgál.

A debreceni Déri Múzeumnál is a legfontosabb kapcsolódási pont a népi kézműves tevékenységhez a gyűjteményükön keresztül valósul meg.

- A múzeum az érdeklődő kézműves rendelkezésére bocsátja a gyűjteményt, szakmai tanácsot ad kérdéses tárgyakkal kapcsolatban., ha az értelmezett tárgy újratervezése a néprajzos muzeológus segítségével történik, akkor a siker garantált.

- A gyűjtemény gyarapításához a népi kézműves is hozzá tud járulni

- A múzeum egyes régészeti gyűjteményben levő tárgyairól a népi kézművessel múzeumi másolatokat készített, így őrzi meg a legértékesebb darabokat az esetleges környezeti ártalmaktól. Ezt a tevékenységet felhasználják a múzeumpedagógiában is. Az újonnan felépített debreceni guba műhelyben olyan foglalkozásokat szerveznek, ahol a gyerekek szőnek, összedolgoznak, majd felpróbálják az általuk elkészített gubát.

- A Déri Múzeum múzeumi üzletet hozott létre az elmúlt években. Ide a gyűjteményre építve múzeumi másolatokat készíttetnek a helyi alkotókkal és azokat forgalmazzák.

- A múzeum néprajzos szakemberei rendszeresen részt vesznek a megyei alkotók munkáinak hatósági bírálatban, a Hagyományok Háza zsűrizéseken is.

- Nagyrendezvények: A debreceni Déri Múzeum 5. éve szervezi meg elsősorban a hagyományos debreceni mézeskalács kultúrára és a mai alkotókra építve a két napos Debreceni Mézeskalács Fesztivált. A fesztivál programja: a mézeskaláccsal kapcsolatos termékek bemutatója és vására. Hasonló a Nemzetközi Fazekas fesztivál.

- A Déri Múzeumban a múzeumpedagógiai tevékenység a 2004-től megrendezendő időszak kiállítások, amelyek a népművészeti örökségünket mutatják be..

- A TÁMOP-os pályázatok is jó lehetőséget adnak a muzeológusoknak a népi kézművességgel, a népi kézművesekkel az ismeretterjesztő munkához.

2.5 *Jó példák tára*

2.5.1 Külföldi kitekintés, jó gyakorlatok bemutatása

Földrészenként és társadalmi rendszerenként is más-más a hagyományos kézműipar, népművészeti termékek az értelmezése.

Európa nyugati fele, ahol az iparosodás és polgárosodás kb. két évszázaddal előbb következett be, és a szerves kulturális fejlődés a jellemző, nem **válik élesen külön a népi kézművesség és a kézműipar**. A mai, hozzánk hasonló alkotókat inkább iparművészeknek nevezik.

Az egyes témakörökben az országok gyakorlata:

Ezekben az országokban nagy hagyományokra visszatekintő **szakmai tudást felhalmozó ismeret ma is hatékonyan jelen van a mindennapi életben**, a lakáskultúrában és a ruházati cikkekben egyaránt. Jelen van továbbá a szabadidős tevékenységekben, az elmúlt évtizedekben a megélhetést biztosító kézművességet sok esetben felváltotta a hobby jellegű kézműves-tevékenység. Norvégiában pl. a nők 72 %-a hímez, köt, stb.

Az állami támogatás más-más formában jelenik meg ezekben az országokban. Pl. Svédországban a mozgalom nonprofit ágát támogatják: tanácsadók képzése, PR – tevékenységek és belső szervezési munka. Norvégiában az állami és civil szervezetek mellett a regisztrált kisiparos, vagy magánvállalkozó is kap támogatást.

Oktatás, képzés: Finnország törvény szabályozza a népművészet és ezen belül a népi kézművesség oktatását. Jelen van az alap-, és középfokú és felsőoktatásban. Svédországban a gyermekek oktatása mellett az iskolarendszeren kívüli képzés a meghatározó. A képző központok költségvetésének felét az állam fedezi. 1987-ben a svéd parlament úgy döntött, hogy tovább javít a házi kézművesség helyzetén. Minden megyében a tanácsadói hálózatot hoztak létre. Azóta a hálózat a kézműves mozgalomban fontos szerepet tölt be. Svájcban a szakképzés a hagyományos kézművesség legfontosabb közvetítő terepe. Az intézményesített szakképzésen kívül ma számos intézmény hozzájárul a hagyományos kézművesség továbbadásához. A kínálat sokféle és eltérő a továbbadás minősége is változó. A képzésben fontos szerepet töltenek be a népfőiskolák

A kézműves alkotók termékeinek piacra juttatásának segítése, szinte minden országban megtalálható. Finnországban a kézműves termékek értékesítésére bolthálózatot üzemeltetnek, illetve online vásárlási lehetőséget biztosítanak. Az országos kézműves szervezet a saját marketing hálózatán keresztül lehetőséget biztosít a tagszervezeteknek a helyi, regionális, országos és nemzetközi vásárokon való részvételre. Svédországban az országos szövetkezet égisze alatt működő üzletekben folyik az értékesítés. Franciaországban állami költségvetésből finanszírozott intézmények nagynevű boltokkal szerződve kínálják a portékákat. Spanyolországban a Fundacion Espanola para la Innovacion de la Artesanía alapítvány-különböző programokkal segíti a kézműveseket a piacra-jutáshoz. A programok egyike olyan szoftver fejlesztését finanszírozta, amely a kézműves kisvállalkozás-menedzselését segíti. A program keretében kézműves bizományi-rendszer működik, amelynek az a célja, hogy egyfaj-

ta virtuális katalógusból árusítsa a kézműves tárgyakat, a nagyközönség számára elérhető butikokban, szállodákban, kézműves központokban és egyéb hasonló helyeken. Több országban a minisztériumok protokoll ajándékaikat a kézművesektől vásárolják.

A kézművesség szerepe a kulturális és gazdaságpolitikában. Ausztriában a régi kézműves mesterségeket és az autentikus kézműves kultúrát egyedülálló kulturális örökségként fogják fel. Norvégiában a hagyományok fenntartása nemzetstratégiai kérdés. Az identitás folyamatoságának, a közösségek működésének és a demokratikus kultúra gyakorlásának támogatott és kiemelt terepei a népművészeti, hagyományőrző közösségek. Svájcban a hagyományos kézművesség piacgazdasági és kultúrpolitikai jelentőségét két csoportra osztják. Az elsőbe tartoznak a nemzetközileg keresett szakemberek vagy, azok a mesterségek akik/melyek a kulturális javak restaurálásában vagy nagy értékű egyedi termékek előállításában vesznek részt. A második csoportba tartoznak azok a hagyományos kézművességek, melyek szerepe meghatározó a nemzeti kulturális turizmusban.

Embléma: Ausztriában azon mesteremberek, akik a „Meisterstrasse“ emblémát birtokolhatják, kötelezték magukat, hogy a legszigorúbb minőségi kritériumoknak megfeleljenek.

A **volt szocialista országok helyzete** hasonló hozzánk. Részben a megkésett történelmi fejlődés és fáziseltolódás, részben a nemzeti identitás megtartása miatt a hagyományos mesterségek a nemzeti kultúra részévé váltak, továbbéltek, bár a paraszti életmódhoz kötődve és az életforma változásával elhaltak, de a nemzeti identitás fennmaradása érdekében támogatást élvezve mégis a tudás fennmaradt. Az államosítás következtében a műhelyeket bezárták, az ezredfordulóra a szövetkezetek is hasonló sorsra jutottak. Az elmúlt évtizedekben megindult a népi kézműves hagyományok felfedezése, újratanítása. **Az új revival mozgalom egyedül Magyarországra jellemző.**

Szlovénia: A népművészeti tevékenység az Oktatás-, Tudomány, Kultúra és Sportügyi Minisztériumhoz tartozik. A népi kézműves mesterségek újratanítását a Chamber of Craft and Small Business of Slovenia szervezi különféle tanfolyamok formájában. A központi támogatás a Szlovéniai mesterségek és kisvállalkozások kamaráján keresztül történik. A népi kézművesek, a kézműves alkotások jelentős kedvezményekben részesülnek például az eladott termékek utáni adó 70% - a leírható. A mesterek a nyilvántartásba vételhez, a műhely kialakításához adókedvezményt kaphatnak, vagy támogatásba részesülhetnek. Az állam protokoll ajándék céljára vásárol hagyományos terméket

Észtország: Az országos kézműves egyesületek költségvetési intézményként működnek, a kulturális minisztériumhoz tartoznak, és költségvetési támogatást kapnak. A megyei, regionális székhelyű szervezetek általában önkéntes alapon szerveződnek, de projekt alapú pályázati finanszírozásban is részesülnek. Van olyan megye és régió, ahol a kézművesség megyei költségvetés támogatással működik. Több értékesítési fórum áll rendelkezésre: vásárok, bolthálózat, külföldi megrendelés.

Lengyelország: A népművészet erős állami támogatást kap a Kulturális és Művészeti Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Központ (lengyel „NKA”) részéről. Vannak az államtól független támogatók is, például a Cepelia Alap, a Népművészek Szövetsége, továbbá a civil

szféra egyéb képviselői. A Cepelia Alapítvány országos bolthálózata, és kiállítótermek hálózata, vásárok és a múzeumok boltjai állnak a népi kézművesek rendelkezésére.

Szlovákia: A Kulturális Minisztériumhoz tartozó ULUV (Népművészeti Központ) jelentős állami támogatásban részesül. Emellett regionális támogatást is kapnak a kézművesek, ezt minden régió a maga lehetőségei szerint teszi. Odafigyelnek, hogy a kihalófélben lévő mesterségek új életre keljenek. Fönmaradásukat oktatással, eszközigényeiket anyagi támogatással igyekeznek megőrizni. Az ULUV országos szinten gyermek- és felnőtt tanfolyamot, kreatív workshopokat és tematikus kirándulásokat szervez. Ajándékboltokban, vásárokon, galériákban árúsítják a mesterek portékáit, továbbá web áruház működik, és az ULUV bolthálózatán keresztül is eljuthatnak az érdeklődőkhöz a mesterportékák. Az alkotások minősítését szigorú kritériumok alapján végzi az ULUV és csak az általuk zsűrizett tárgyakat árúsíthatják az ULUV bolthálózatában.

A **harmadik világban a megélhetés kérdései kerültek előtérbe**, s kapnak támogatást a hagyományosan női mesterségek. Támogatják, az ún. „Asszony-szövetkezetek” létrejöttét, mint a megélhetés biztosításának legegyszerűbb formáját.

Összegzés

Nincs közös, mindenkire érvényes terminológia. Ennek oka elsősorban nemcsak a nemzeti különbségekben keresendő, hanem a különböző történelmi, kulturális, gazdasági háttérben.

A támogatási rendszer országoként eltérő. Van, ahol az alkotók ösztöndíjban részesülnek (Finnország, Svédország, Norvégia). Ösztöndíjat kérhetnek országos szervezettől, vagy a kulturális tárcától, de regionális és helyi szervezetek is adnak támogatást, ha helyileg fontosnak ítélik meg a tevékenységet. Sok helyen előnyben részesítik a műhelyek támogatását, fejlesztését.

A piacra jutást, az árusítást általában non profit társaságok szervezik. Céljuk egyforma arányban kulturális és szociális: segíteni a gazdasági és kulturális fenntarthatóságot.

A kézművesség támogatása különféle formában, de szinte minden országban létezik, mivel vagy a nemzeti kultúra részeként nemzeti, lokális identitást erősítő tényezőként, vagy megélhetési forrásként tartják fontos tényezőnek.

2.5.2 Hazai példák, jó gyakorlatok bemutatása

A célunk e gyakorlatok bemutatásával az volt, hogy bemutassuk, a hagyományok, ezen belül a népi kézművesség különféle formáinak hiteles továbbélése, szervesülése a helyi közösségek életébe, milyen sikeres programokon, tevékenységen keresztül tudott példamutatóan, a térség egyedi arculatát figyelembe véve megvalósulni. **E sikeres programok mindegyikének közös záloga, hogy bár különféle elképzelésekből fakadóan, más-más jelleggel, de hitelesen, a szakemberek, a közösségek, a közösség által elismert széles látókörű karizmatikus vezető egyéniségek tartalmas együtt gondolkodása, együttműködése révén sokszínű, magas hozzáadott érték jött létre, mely helyi, vagy nagyobb közösségi értékrend kialakulásával, megerősödésével járt.** Általa a közösség szellemiségében, tudatosságában, de gazdasági, esztétikai-kulturális szempontból is erősödött, gyarapodott, valódi vidékfejlesztő erőként ér-

vényesült, mely példa értékkel bír mások számára is. A részletes leírások a háttéranyagban találhatóak, az összefoglalóban a rövid ismertetésre, a siker feltételeire, problémákra koncentrálnunk.

A felkért szerzőket arra kértük, hogy a következő szempontok mentén mutassák be a jó példákat:

1. A program rövid leírása (képekkel CD-n)
2. Volt-e és milyen együttműködés másokkal - szervezetek, személyek. Tapasztalat, tanulságok
3. Finanszírozás módja
4. Mitől jó? - szakmailag, hatása, közönség, résztvevők visszajelzései. Kézzel fogható eredményei
5. Nehézségek, problémák
6. A vidék szempontjából melyek a pozitív hatások, eredmények? Milyen hatással van a program a település a térség fejlődésére, munkahelyteremtésre, megélhetésre, stb.?
7. Fejlesztési lehetőségek

1. Gömörszőlős példája

Gömörszőlős egy alig 80 lelkes települése a határon inneni kis Gömörnek. Vonzó természeti környezete, történeti, néprajzi örökségének felmutatása révén lett ismertté, a megye és az ország idegenforgalmában jegyzett településsé. Ami miatt más, több mint a hasonló méretű települések, az a hagyományos értékeinek felismerése, azok tudatos mentése, a mai kor igényei szerinti felhasználása. Ezt a ma már tudatos értékőrző tevékenységet alapozta meg a **több mint 50 éve** Gömörszőlős helyszínnel megalakult lelkes **lokálpatrióta közösség** mai nevén *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület, együttműködve az Ökológiai Intézet Alapítványával*.

A falu vezetői korán felismerték –és a rendszerváltás után szinte elsődleges célként is határozták meg, hogy a szerepnélküliség sorsára ítélt aprófalvak megmaradásának **fontos lehetősége a turizmusba való bekapcsolódás. E célból** igen jelentős és példaértékű szellemi és tárgyi **hagyománygyűjtés** indult el. Létrehoztak az egykori iskolához tartozó gazdasági épületben egy **néprajzi gyűjteményt**, amelyet az épülethez tartozó kertben egy szabadtéri bemutató résszel, *népi gazdálkodást és erdőgazdálkodást* bemutató egységgel bővítettek.

A volt iskola egykori tantermében **Kisgalériát** létesítettek. Itt számos időszakos kiállítás során képzőművészek, népművészek kapnak bemutatkozási lehetőséget, de a múlt közismert művészei is bemutatkoztak.

Több mint húsz éve a falu ad otthont nyaranta az *Alkotók Népfőiskolája képzőművészeti nyári tábornak*.

Gömörszőlősön már több éve **tudatosan építik újjá az elpusztult tornácelemeket, sőt több új épülethez is társították**. Fatornácosak például az Ökológiai Intézet vendégházai, oktatási központja, a polgármesteri hivatal, a művelődési ház, a ravatalozó. A gömörszőlősi megrendelések kapcsán több mesterember is elsajátította a tornáckészítés fogásait és ma már más gömöri településeken is készültek fatornácok.

Az Ökológiai Intézet céljai kitűnően illeszkednek a gömörszőlői irányvonalhoz, hiszen az intézet is a hagyományos helyi értékeket, mint a fenntarthatóság pilléreit támogatja. Egy helyi termékes kis boltot hoztak létre, ahol helyi a környék kézműveseinek termékeit mutatják be és értékesítik. Egy közel 100 éves gépsort vásárolva a látogatók számára is nyitott gyapjúkártoló üzemet létesítettek, melynek működéséhez a környék juhászaitól vásárolt gyapjút használják fel. A műhelyben a nemezelés alapfogásait sajátíthatják el az érdeklődők, de alapanyag beszerző helyként is nyilvántartott a szövösök, nemezesek körében.

A gazdaságilag halmozottan hátrányos helyzetű gömöri térségben csekély az ipar jelenléte. Gömörszőlősen a gyapjúmanufaktúra jelenti az egyetlen ipari értelemben értett üzemet, és miután nem is kíván az önkormányzat ipart letelepíteni, mindenképp az adottságokhoz igazodó turizmus felé érdemes nyitnia. Ebből adódóan **a nők számára is kereseti lehetőséget jelenthet a térség hagyományos népművészeti kultúrájára alapozó piacképes termékek előállítás.**

Gömörszőlős önkormányzatának értékörző tevékenysége

A mai közfoglalkoztatásban lehetőség van értékteremtő tevékenységekre pályázni a **START közmunkaprogram** kapcsán.

Gömörszőlős számba vette a helyi munkanélkülieket, akiknek nagyobbik része szakképzettséggel rendelkezik. **Kialakult egy olyan lista, melyben néhány, a falu számára is igazán hasznos mesterség szerepelt.** Ezt kihasználva az önkormányzat magáénak érzi a feladatot, hogy **a meglévő szakmai tudást, a falukép minőségi alakításához szükséges igényt és a munkanélküliségből adódó állapotot közös nevezőre hozza.**

A falu üresen álló, - utód híján az állam tulajdonában lévő - parasztházait az önkormányzat szerény anyagi lehetőségeihez képest megvásárolta és hagyományos módon felújította. Így a helyben élő, régi idők szakemberei felélesztve hajdani tudásukat a mai kornak megfelelő, táji jellegzetességeket hordozó, izléses kulcsos házakat alakítottak ki. Elsősorban az országos Kék Túra teljesítői keresik fel, de ma már bátran elmondható, hogy a falusi vendéglátást szerető turistáknak is kedvelt szálláshelye.

A közmunkaprogramon belül az elvégzendő feladatokat úgy válogatták össze, hogy az a falu jövőbeni életéhez, az egyes emberek tudásának későbbi önálló hasznosításához ötletet, lehetőséget adjon. A tárgyak tervezésében fő szempont volt, hogy kézműves technikával, természetes anyagból, a lakókörnyezetbe illeszkedjenek, motívumok a hagyományokban gyökerezzenek. A férfiak alakították ki a lakóházak fűrészelt épületelemeit (tornácot, oromdíszeket), de készítettek kültéri virágládákat, képkereteket, függönykarnisokat is. Az elkészült tárgyak folyamatosan a falu közttereibe és középületeibe kerülnek.

A nők textilből készült ajándéktárgyakat varrnak, mint például hímzéssel ellátott párnákat, kötényeket. Egy pályázati támogatásból az aszalás technikáját tanították vissza falubelieknek. Fontos szempont volt, hogy a helyben termő gyümölcsöket, zöldségeket aszalják, ezáltal is a helyi ízeket népszerűsítik.

Ezekkel a típusú munkákkal esetleg hosszabb távon tudnak helyben kereseti lehetőséget, kereset kiegészítő tevékenységet biztosítani munkanélkülieknek. A termékek a helyi termék boltban értékesíthetők.

Az önkormányzat tulajdonát képező egykori iskolaépület kertje helyi és térségi rendezvények színhelye is. A gasztronómiai programok mindig kedvelt elemei a rendezvényeknek. Ide egy **hagyományos gömöri kemencét építettek**, hozzáépített rakott tűzhellyel, valamint köré egy **faszerkezetű fogadóteret** létesítettek, amely szükség szerint színpadként is funkcionál.

A következő évben ezt a munkát tovább tervezik folytatni, a fogadótérbe asztalok, padok készülnek, a nők textil ajándék- és használati tárgyakat készítenek.

Gömörszőlős lakói gyökereik megtartó és megújító erejét szeretnék a mai kor igényeinek is megfelelően közkinccsé tenni.

2. Kisgyőr példája

Az ország faművesei között aligha van olyan alkotó, aki ne hallotta volna hírét Kisgyőrnek, és ne tudná, hogy micsoda csodálatos munkát végeznek itt a famunkák területén. Így is nevezik a települést: „**a faragások faluja**”.

Szegedi Miklós és Kékedi László helyi fafaragók kezdeményezésére 1989 óta minden évben olyan **faluközösségben** dolgoznak itt nyaranta **családi tábor keretében** a kézművesek, amely elfogadja és befogadja, de részt is vesz az alkotó folyamatban, anyagilag és erkölcsileg, együtt él vendégeivel.

Így vallanak a tábor vezetői: *„A falu lakói, akik eleinte furcsán nézegették, méregették a nyüzsgő, szorgoskodó embereket, már az első év után befogadták, szívükbe zárták a tábort, illetve azok résztvevőit. Ökörsütést, kecskesütést, pincelátogatást szerveztek – ebben különösen a polgármester járt az élen – vagy egyszerűen csak egy tál süteménnyel, egy kosár gyümölcssel fejezték ki hálájukat, köszönetüket az önzetlen munkáért.”*

Kialakult és szinte állandósult a táborosként ide érkezők köre, számukra megtiszteltetés, hogy jelen lehetnek, hogy otthagyhassák kézjegyüket. Közülük sok a fiatal, pályakezdő alkotó, számukra csodálatos „mesteriskola” a kisgyőri tábor.

Minden alkalommal **egy hét áll** a rendelkezésére az alkotóknak, hogy kemény, megfeszített munkával megvalósítsák elképzelésüket. A férfiak évről-évre valami jelentős, látványos, maradandó kültéri alkotással gazdagítják a települést, eddig szám szerint ötvenet! Így született a temetőkapu, a gémeskút, az óvodai izgalmas favár, a Faluház kapuja és felirata, a köszöntő tábla, a két buszmegálló, a templom kapuja, a harangláb, a világháborús emlékmű, a faragott ivókút padokkal, az utcajelzőtáblák, a Falukapu, '48-as és az '56-os Emlékmű, az Aradi13 emlékműve, illetve Frech Ottó - az azóta elhunyt budapesti faszobrász - keze munkája nyomán, a Pincemester, az Erdő Szelleme, a Sirató Asszony, a Millenniumi Emlékfa, a Rákóczi Emlékoszlop, a felújított híd, és a szabadtéri színpad. Természetesen az asszonyok sem unatkoznak: szövessel, fonással, hímzéssel, gyöngyfűzéssel „múlatják az időt”. Az elmúlt esztendőben a református templomba készítették hímzett terítőket, illetve a Népdkör részére keszkenőket, a házasságkötő terembe asztalterítőt. A nagyobb fiúgyermek az apjuk mellett szorgoskodnak, míg a kisebbek, fiúk – lányok egyaránt népi gyermekjátékokkal, gyöngyfűzéssel ismerkednek.

Együttműködés: Az önkormányzat elsősorban az ott lakók segítségére támaszkodik, de ez a jóindulat ellenére is kevés, így évről-évre a Bükkaljai Mesterek Népművészeti Egyesületét hívják segítségül. Gyakran a Népművészeti Egyesületek Szövetsége faművesei is együttműködő partnerek

Finanszírozás: Anyagi értelemben is jelentős terhet vállal a falu önkormányzata, ám kihasználja a hazai NKA és Európai Unió adta pályázati lehetőségeket is.

A legutóbb elkészült csűr például LEADER támogatással valósult meg, de a hozzá tartozó park kivitelezése már a **START közmunka program** segítségével egészült ki. Így a teljes falukép kialakítása gyakorlatilag átlag 30% közmunkával valósulhatott meg.

Nehézségek: A tervek, álmok megvalósításához anyagi fedezet is kell. Bármilyen jól gazdálkodik is egy falu, a nehézségek többnyire az anyagi lehetőségek szűkössége miatt adódnak, így van ez Kisgyőr esetében is. **Nehezíti a helyzetet a pályázati támogatások késedelmes érkezése és /vagy utófinanszírozása is.**

3. Kézművesség oktatása a budaörsi Mindszenty József Katolikus Iskolában

A kézművesség általános és alapfokú iskolákon belüli oktatásának egyik jó példája a budaörsi Mindszenty József Katolikus Általános Iskola és Óvoda ez irányú kezdeményezése.

Előzmények: Az iskola és a szülők részéről fölmerült az igény, hogy örülnének, ha gyermekeik közelebbről megismerkednének a magyar népi kultúrával, hazánk kézművességével és némi rálátásuk is lehetne a paraszti élet mindennapjaira. A jelenlegi Nemzeti Alaptanterv technika tantárgya nem biztosítja a gyermekek életben is elvárható és használható gyakorlati tudását. Ám fontos szempont volt, hogy az oktatás menete szorosan igazodjon az iskola szellemiségéhez, figyelembe véve azt a tény is, hogy a ma városi gyermeke már bizony eltávolodott a paraszti élettől, szokásai, életmódja merőben eltér a hagyományostól. A következő nehézséget Budaörs földrajzi helyzetéből adódó agglomeráció adta, hiszen az utóbbi évtizedben szinte az ország minden részéből költöztek ide családok, színes palettáját felvonultatva nemzetiségi, vallási hovatartozásnak.

Az Iharos Népművészeti Egyesület pedagógusai, játszóház vezetői kezdetben arra törekedtek, hogy a technika tantárgy a hon- és népismeret illetve a rajz tárgyakra épüljön, olykor kiegészítve azt. Rövid időn belül kiderült, hogy ha az egyesület ezt a szemléletet kívánja követni, **új tanmenetet kell írnia.** Fontos szempont volt, hogy 6 éves kortól technika-
ilag is szellemileg is igazodjon a gyermekek képességeihez, ám mindig valami többletet és kihívást jelentsen az óra anyaga. A technika a készségfejlesztő tárgyakhoz tartozik ugyan, de **az egyesület évfolyamonként fölépítette a tanmenetet, melynek rendje szeptembertől kezdve az évkörökhöz és a népi kultúra ciklikus időszámításához igazodik.** Természetesen jelen vannak a hétköznapiak, jeles napok és az ünnepek is, melyek minden tekintetben a gyermekek korának rendelődnek alá. A magyar népi kultúra ilyen jellegű feldolgozásánál az Iharos Népművészeti Egyesület ügyelt arra is, hogy bár az iskola alapvetően katolikus, az egy-egy témát megelőző beszélgetés vagy vetítettképes bevezető Magyarország egyéb vallási szokásaira is kitérjen. Ezen kívül már az 1. osztálytól kezdve következetesen figyelnek arra, hogy a hagyományos magyar családi szerepek az osztályon belül is leképeződ-

jenek (a lányok nőies, a fiúk férfias feladatot kapnak). Az alkotás közben szinte észrevétlenül elsajátítják a gyerekek a klasszikus viselkedési normákat (udvariasság, segítőkészség) is, melyek észrevétlenül beépülnek a szemléletükbe.

Visszaigazolás: Az ötlet és annak alkalmazásának sikerét jelzi, hogy számos gyermek az órán tanultakat otthon újra elkészíti, az alkotómunkába gyakran bevonva a családtagjait is. A hagyományok visszatekintésében az Iharos Népművészeti Egyesület komoly szerepet szán a nagyszülőknek is, hiszen saját gyermekkoruk megélt szokásai bővíthetik a tananyagot is.

Nehézségek: Sajnos, **a mai oktatási rendszer nem teszi lehetővé a népművészeti oktatás ilyen jellegű megjelenését, ezért hivatalosan szakkörként nyilvántartott a kézművesség az iskolában. Hasznos lenne a felügyeleti szerveknek belátni, hogy népi kézművességet sokkal hitelesebben tud az az ember tanítani, aki nap, mint nap a mesterségében dolgozik vagy a lehető legnagyobb mértékben mindennapjaiban is követi a hagyományokat.**

4. Felnőttképzés - népművészeti táborok

1994-ben jelent meg az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) a Népi játék és kismesterségek oktatója képzés, valamint az akkor két szakképzés részeként, (Népi játék és kismesterségek oktatója, Közművelődési szakember) moduljaként is megjelenő Népi játszóházi foglalkozásvezető tanfolyam vizsgakövetelménye. A Népi játék és kismesterségek oktatója képzés alapja 11 különböző népi kézműves mesterség szakképesítése.

A népi játszóház vezetői képzés 120 órás, pedagógusok számára is akkreditált tanfolyam. Tematikájának alapját a hagyományos jeles napok, ünnepek, a természet körforgása, és az ehhez kapcsolódó tárgyi kultúra megismerése adja, valamint a paraszti hagyományok tárgykultúrája, a természetes anyagok, azok megmunkálásának játékosan való felhasználása, gyermekek számára való élményszerű átadása. Fontos része a tananyagoknak a népi játék, sportjáték, népi ételek készítése, és az, hogy mihez kezdhetünk gyermekeinkkel a szabadban.

A tanfolyam szellemiségét a néprajzi alapismeretek adják. A hallgatók megtanulják, miként lehet a hagyományok megélését mai pedagógiai nevelési módszerekkel játékosan elsajátítani.

Ettől kezdve az egész ország területén, ahol a személyi és műhelyfeltételek lehetővé tették, főleg megyei művelődési központokban, de civil szervezetek által megszervezve is beindult a képzés. **Ettől az időszaktól kezdve kb. 4100 fő népi játszóház vezető, és 1100 fő népi játék és kismesterségek oktatója szerzett vizsga alapján végzettséget.**

Jellemző erre a rétegre, hogy nem csak az iskolarendszeren belüli és kívüli oktatásban hasznosítják megszerzett tudásukat, hanem részt vesznek a falusi vendéglátásban, (a nádudvari iskola tudatosan szervez falusi vendéglátó képzést, és a tanulók ezzel párhuzamosan, megtanulják a kézműves szakmákat, játszóház vezetői tanfolyamot), foglalkozásokat vezetnek táborokban, rendezvényeken, a népi kultúra egyik legfontosabb közvetítőivé válnak, válhatnak. A végzett tanulók jó része a civil, vagy vállalkozói szférában, öko, bio, természetvédelemhez, falusi turizmushoz kapcsolódó táborok szervezésében, szakmai vezetésében vesz részt.

Ugyanakkor potenciális közönségét jelentik a népművészeti rendezvényeknek, programoknak, koncerteknek, vásároknak.

Táborok

A népművészeti táborok – kezdetben alkotó táborok – kezdete a Nomád nemzedék tevékenységének virágkora, a népművészeti mozgalmak megújulásának időszaka, a táncházmozgalom indulása, az 1970-80-as évek voltak.

Ebben az időben épültek fel közös tábori munkával azok az alkotóházak, melyek a mozgalom bázisává váltak. Ezekben a házakban kezdetben tudatosan, a mesterségeket összefogó, közös alkotótevékenységre serkentő, alaposan végiggondolt építőmunka (Makovecz Imre, Péterfy László, Jankovics Marcell és többek szakmai irányítása mellett), majd ezt követően szakmai továbbképzések zajlottak, szintén tábori formában.

Azok az alkotóházak, alkotó közösségek váltak sikeressé, ahol az építés nagy feladata után a ház szakmai és valóságos működése folyamatos, tartalmas, és gazdaságilag is fenntartható volt.

A táncházmozgalom indulása új tábori formák szervezését is jelentette. A Kassák klub – Sebő tábor a tánc mellett műemléki, építészeti felméréseket is végeztek, de beindult a táncmuzsika zenészeket és táncosokat oktató táborok sora.

Ebben az időszakban azok jutottak el ezekbe a táborokba, akik már saját szakmai területükön (néptánc, népzene, kézművesség) bizonyos szinten dolgoztak. Bekerültek szakmai körökbe, ahonnan információjuk és lehetőségük nyílt arra, hogy meghívást kapjanak ezekbe a táborokba.

Az első, teljesen nyitott, táncos, zenész, kézműves tábor a TÉKA tábor volt, 1983-ban, amelynek célközönsége a városi táncmuzsika felnőttek és gyermekeik voltak, akik valamilyen indíttatásból a népi kultúra irányába nyitottak voltak, de ezt megelőzően népművészeti ismereteik egyáltalán nem voltak. A tábor koncepciója alapján egy hétig teljesen szabadon tanulhattak, kipróbálhattak több kézműves mesterséget, tánc, ének és zenetanulással együtt, az estét pedig mindig táborújjal, közös éneklés és táncmuzsika zárta.

A tábor óriási sikerrel működik ma is. Az idők folyamán ebből a tábori típusból modell lett, és az országban számtalan helyen rendeznek hasonló táborokat, de ezek kibővültek a határon túli táborokkal, melyek már saját lokális kultúrájukat tanítják, nagy sikerrel, egyre nagyobb számban.

Ezekben a táborokban a foglalkozásvezetők a fent említett képzések oktatóiból, végzett hallgatóiból verbuválódnak.

Ennek a folyamatnak folytatásaként jött létre a Hagyományok Háza illetve az Élő Hagyomány Alapítvány tábora, melynek létrejöttét az a hallgatói igény hozta létre, mely a Hagyományok Háza tanfolyamainak nyári táborai után – alatt fogalmazódtak meg, egyrészt a jó hangulatban, hagyományos környezetben folyó tanulás, másrészt a közösségi élmények együttes pozitív hatása eredményeképp.

A tábor kiváló lehetőség a szakmai továbbfejlődésre, a volt hallgatókkal történő kapcsolat tartására. Ugyanakkor a tábor tematikájának köszönhetően (egyszerre kézműves, néptáncos, népzenei tábor) beindult egy olyan szerencsés folyamat, ami a régi hallgatók továbbtanu-

lását, a kézművesség – tánc- ének- furulya-mese tanfolyamokra történő áthallgatását eredményezte. Ezzel megvalósulni látszik az a törekvésünk, hogy a népi kultúra egészét tudjuk közvetíteni az érdeklődők felé.

Finanszírozás

A tábor részvételi díjas, ami két részből áll: szakmai díj, mely a foglalkozások, meghívott oktatók, zenészek, táncosok, énekesek, kézművesek tiszteletdíját, ellátását, valamint a foglalkozások anyagköltségét fedezi. A Hagyományok Háza munkatársai munkaidőben, tiszteletdíj nélkül vesznek részt a tábor munkájában.

A résztvevők ezen kívül saját szállásukat és ellátásukat a helyszínen a szállásadóknak fizetik ki.

Támogatási forrás az NKA, Közművelődés és népművészet szakmai kollégiuma, mely az elmúlt két évben támogatta a rendezvényt.

Pozitívum, elért eredmények

A táborba évente 100-160 fő jön el, nagyrészt családosoak. A család olyan módon tud együtt nyaralni, hogy a szülők és gyermekeik együtt, de mégis külön nyaral, nagyon gazdag, korosztálynak megfelelő programokat kap. Nagyon ügyelünk a szakmai színvonalra, jeles szakemberek, oktatók, népi iparművészek tanítanak. Az anyagok korlátlanul és jó minőségben állnak a táborozók rendelkezésére. Figyelünk arra is, hogy mindig olyan újdonsággal szolgáljunk, ami kuriózumot, vonzerőt jelent, egyben megtanítjuk a tábor színhelyére jellemző helyi tárgyi és szellemi kultúra egy darabkáját is. A tábor utolsó estjén kiállítást rendezünk az elkészült tárgyakkól, és a táborlakók műsor keretében bemutatják a táborban tanultakat. Ez kedvet teremt a következő táborhoz, hiszen egy-egy hét kevés ahhoz, hogy mindenki mindent kipróbáljon.

Van a táborba visszajáró réteg, akik ismerőseik, barátaiak számára ajánlják táborunkat.

5. Panziós–falusi vendéglátó képzés Nádudvaron

A Sárréti Településfejlesztési és Területfejlesztési Önkormányzati Társulás 2000-ben jött létre az Önkormányzati törvény alapján a Sárréti Településegyüttes Társulás – 1996-ban alakult – jogutódjaként. Az önkormányzatok érdekeinek képviselője, közös területfejlesztési, vidékfejlesztési programok kidolgozása és megvalósítása (infrastruktúra, környezetvédelem, felszíni és egyéb vizek védelme, természetvédelem, működő tőke vonzása, imázs-fejlesztés) jelentek meg a helyi vidékfejlesztési programban.

A térség második városi rangú települése Nádudvar, mely népességszámát tekintve feleakkora, mint Püspökladány. Intézményei kisvárosi színvonalnak felelnek meg, a településnek lényegében nincs település-földrajzi vonzáskörzete.

A Nádudvaron immár 20 éve működő Népi Kismesterségek Szakiskolája a folytonosság kisebb megszakításával szinte mindvégig oktatja a Panziós – Falusi vendéglátó szakot.

A központi programot helyi tantervében igyekszik olyan sajátosságokkal kiegészíteni, melyek szorosan összekapcsolják a népi kultúrával, a kézművességgel és nagy hangsúlyt fektet a magyar konyhakultúrára.

A falusi vendéglátás térhódítása igazán piacképes szakmává emeli ezt a képzést.

Az iskola tudatos életre nevelést folytat és tart szem előtt minden szakmáját tekintve. Ehhez szervesen kapcsolódik a Falusi vendéglátó szak is. A 2012-ben módosított OKJ, melyben már, mint Mezőgazdasági gazdaasszony, falusi vendéglátó található meg a szakma, keret-terve még közelebb visz minket a mindennapi élet, a fenntartható életmód megismeréséhez.

Iskolánkban a következő módon zajlik a szakma oktatása:

Az eddigi évek gyakorlata szerint a diákjaink két év alatt sajátították el szakma fortélyait, aminek keretében kiemelt szerepet kapott a népi ételkészítés, a kézművesség, a néptánc, a vendégfogadás. A népi kézműves szakmák alapjait ismerhetik meg a falusi diákjaink, melyek képessé teszik őket arra, hogy munkájuk során gyakorlati foglalkozást vezethessenek, saját terméket állítsanak elő, ajándéktárgyakat készítsenek, stb. Mindezt úgy, hogy a magyar hagyományokat alapul véve jól használható tárgyakat készítenek.

Az intézményben oktatott egyéb szakmáknak alapja, kiegészítője is ez a terület, így nem ritka, hogy diákjaink egy kézműves szakma előtt, vagy után elvégzik ezt is.

Az iskola falain kívül több olyan személlyel, szervezettel, vállalkozással állunk kapcsolatban melyek színesítik oktatásunkat. Nádudvaron, illetve közvetlen vonzáskörzetében több falusi vendéglátással foglalkozó magánszeméllyel vagyunk kapcsolatban. Ilyen például Koroknai Béla, a bárándi Koronai porta tulajdonosa, a FATOSZ Hajdú-Bihar Megyei Szövetségének elnöke.

Olyan vállalkozókkal is kiépítettünk kapcsolatot, kiknek tevékenysége nem konkrétan a vendéglátás, de profiljuk szorosan illeszkedik a szakmához. Ilyen például Rózsa Péter, a balmazújvárosi Virágoskút Biogazdaság tulajdonosa. Másik hasonlóan kapcsolható ágazat, a Kócsójfaluban működő Góré s tanya.

Ezek mellett folyamatos a kapcsolat a helyi és környékbeli kézművesekkel, valamint egy erdélyi magángazdasággal is.

A falusi vendéglátással foglalkozó szervezetek, egyesületek ismerete és a velük való kapcsolat is nagyon fontos intézményünknek, hiszen az általuk közvetített információk segítségével oktathatunk naprakész és aktuális módon. Falusi Turizmus Országos Szövetsége, a Falusi Turizmus Hajdú-Bihar Megyei Szövetsége segítenek ebben.

Arra a kérdésre, hogy **mitől jó** a Nádudvaron folyó képzés röviden és hosszabban is válaszolhatunk.

Elsősorban azért, mert egységében nevel, és oktat a fenntartható életmódra és a piacon való megmaradáshoz szükséges informatikai, idegen nyelvi és gazdasági ismeretekre a Darányi Ignác terv célkitűzéseink megfelelően.

A szakma iskolarendszerű oktatásában általános tendenciaként figyelhető meg, hogy a jelentkező diákok többsége vagy gyenge képességű, vagy annyira céltalan, hogy más szakmára nem nyer felvételt, így a „valamit választani kell” elvét követve kerülnek be a képzésbe.

Ennek eredménye, hogy a munkaerő piacra nem kerülnek ki olyan szakemberek, akik tudatosan a vendéglátó szakmát szeretnék folytatni. Így a szakma becsülete is csorbul, valamint az oktatása is problémákat vet fel. Elsődleges cél tehát a szakma becsületének visszaszerzése, kiváló szakemberek képzése.

A másodszakma térítéskötelezettsége is komoly gond, hiszen a diákokat megfosztja a továbbképzés lehetőségétől. Egy ösztöndíjprogram, vagy a másodszakma állami finanszírozása nagyban elősegítené, hogy motivált, jól képzett mezőgazdasági gazdaasszonyok, falusi vendéglátók kerülhessen ki a munka világába.

Az OKJ ideai változtatása még sok kérdést vet fel a szakma oktatásával kapcsolatban. **A képzési idő megnövekedése, a gyakorlat arányának emelése mind abba az irányba mutatnak, hogy a szakmájukat tényleg használni tudó diákok kerüljenek ki az iskolarendszerből. Ehhez nagyban hozzájárulna, ha gyakorlati idejük egy részét külső helyszínen tölthetnék, aminek egyelőre anyagi, szervezési akadályai vannak. Ebben az esetben is segítség lenne egy ösztöndíj program.**

6. Kárpát-medencei Vőfélytalálkozók Gyönyörű Zsiga szervezésében

A rendezvény célja: a Kárpát-medencében ismert hagyományos lakodalmas szokások megőrzése és átmentése mai világunkba a családi és ünnepi alkalmak gazdagítása a magyar népi kultúra tárából. Ezek mellett a „nemzeti viseletek” megőrzésére hívja fel a figyelmet valamint segíti néptáncaink, népdalaink fennmaradását. A találkozón archiválják a vőfélyek által elmondott, sokszor igen régies szöveget, rigmusokat, táncokat, dalokat. A rendezvényen fellépő hagyományőrző csoportok lakodalmi dramatikus játékokat adnak elő, amellyel szintén a hagyományok átörökítését segítik.

Meghívottak: a program címének megfelelően a Kárpát-medencéből hívnak meg vőfélyeket, fiatalokat és idősebbeket egyaránt. 2011-ben 200 vőfély kapott meghívást ebből 96 fő tudta azt elfogadni. Érkeztek Erdélyből, Moldvából, Felvidékről, Szlovákiából, most először Délvidékről, innen koszorúslányok is, ami különlegesség volt a találkozón.

Jelen voltak még népi kézművesek, viseletvarrók, gyöngyfüzők, faragók, csizmadia, kalapos, akik a vőfélyek által használt öltözeteket, öltözet kiegészítőket mutatták be, lehetőséget adva a vásárlásra, megrendelésekre.

A rendezvény résztvevői voltak még hagyományőrző együttesek, Magyarfaluból, Koltaszegről, Csobotfalváról, elsőként mutatta be műsorát a helyi, a földesi lakodalmaskodók csoportja. A népzenei csoportok közül jelen volt a Dűvő Zenekar, a Bakator Zenekar, a Szilágysági Hagyományőrző Zenekar, Antal Imre és zenekar Csíkcsomortánról és az állandó meghívott vendég, a Szeredás Népzenei Együttes Debrecenből. Ők szórakoztatták a nagyerdeműt a színpadon 2 napon keresztül a már említettek mellett.

Az előmunkálatok során és a program megvalósításában példaértékű összefogás valósult meg az önkormányzati, a helyi civil szervek, szervezetek és a magánemberek között.

Összesen 150 fő vett részt a településről a szervező-lebonyolító munkában.

A III és IV. alkalommal a Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület is felkérést kapott kiállítás szervezésére, rendezésére.

Lakodalmi étkezészeteket és főzőedényeket mutattak be az egyesület fazekas, hímző és szövő tagjainak alkotásaiból, illetve kiállítást szervezett az egyesület a Békés megyei, a Heves megyei és a Hajdú-Bihar megyei viseletvarrók alkotásaiból a hagyományokra épülő esküvői ruhákból, férfi és női öltözetekből. A bemutatott darabok alkotói voltak: a Hudák műhely, /Békéscsaba/ Erdész Judit Mária, a Népművészet Mestere, /Eger/ Kovácsné Szeitz Ágnes népi iparművész, /Hajdúnánás/ Kormányos Lászlóné népi iparművész, /Mikepércs/ stb.//

A finanszírozás módja

A 2 napos rendezvényt, önkormányzati támogatásból, pályázati pénzekből valósítják meg. Az összes forrás 47%-a önkormányzati támogatás a Nemzeti Kulturális Alaptól 21% érkezik. A Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ 17%-ot adott, a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat támogatása 2 %, jegyeladásból származó bevétel az összes forrás 13%-a.

A rendezvény hozadékaként, a rendkívül értékes fotó, hang anyagokat, amelyeket a vendég vőfélyek mondanak fel, könyv formában kiadta a Méliusz Könyvtár és Művelődési Központ, ennek költségeit a megyei intézmény biztosította saját alapjaiból.

Mitől jó? Szakmailag, hatása, közönség, résztvevők visszajelzései. Kézzel fogható eredményei:

A házasságkötés az emberi élet egyik jelentős fordulója, minden korban és a világ minden részén igen jelentős esemény az egyén és a család életében. Ennek széppé, emlékezetessé tétele az ünnepeltek és az ünneplők számára is fontos.

Szakmailag: A magyar népi hagyomány igen gazdag a lakodalmi szokásokban, ezek megismerése, életben tartása, állandó megújítása nemzeti kultúránk megőrzésének része. A vőfélyen nagyon sok múlik a lakodalom során. A hagyományokra épülő események irányítója, szervezője, a kikérés, az étkezés menete, az étek bemutatása, majd a menyasszonytánc stb. levezetője. Sehol Európában nem olyan széleskörű e ceremónia mester feladata, mint a magyarságnál.

A vőfélytalálkozó megszervezése azért kiváló gondolat, mert a megvalósítás során egyre több értéket fedeznek fel a szervezők, amelyekkel jól sáfárkodnak. A vőfélység hagyományát úgy tudják életben tartani, hogy szövegeik a mának szólnak, a ma emberéhez, úgy hogy mindig érezhető a paraszti hagyomány hatása, és tisztelete is.

A néprajzos számára kiváló lehetőség a szokás és művelőinek tanulmányozására:

A vőfélytalálkozó kézzel fogható eredményei

Meghívások a lakodalmakba, amelyeket a vőfélyek kapnak sikeres bemutatkozásuk, előadásuk után. A népi iparművészeti kiállítások is példaként állnak a lakodalmakat rendezők előtt: öltözeteket látnak a magyar népi hagyományok jegyében, terítési példákat ismernek meg a népi iparművészet területéről. Öltözeteket, öltözet kiegészítőket vásárolhatnak vagy megrendelhetnek a 2 nap során bemutatkozó népi kézműves alkotóktól.

Nehézségek, problémák

A résztvevők és a közönség létszámának emelkedésével nehezen lehet követni és kielégíteni a szállás-ellátás igényeket.

Az előkészítő munkákban még több önkéntesre lenne szükség – szállás, ellátás megszervezése majd lebonyolítása.

A falusi vendéglátásban résztvevők számát gyarapítani kellene, ehhez azonban több ilyen léptékű rendezvényre lenne szükség a környéken.

Kevés a külföldi, fizetőképesebb közönség.

Az egyre növekvő kiadás oldal mellé a bevétel növelését is meg kellene oldani.

A vidék szempontjából melyek a pozitív hatások, eredmények? Milyen hatással van a program a település a térség fejlődésére, munkahelyteremtésre, megélhetésre?

A vidék szempontjából pozitív hatású a vőfélytalálkozó, mert megismerteti a települést a sok száz látogatóval és a távolról ideérkező fellépőkkel. A település november közepének két napján „megtelik,” a kiadó szobák vendégeket kapnak. Kapcsolatok formálódnak a határon inneni és túli vőfélyek, hagyományőrző csoportok tagjai és vezetői között, de a környéken dolgozó közművelődési intézmények munkatársai is számos meghívható csoporttal ismerkedhetnek, szélesíthetik a rendezvény kínálatukat. A 2 napos programhoz kapcsolt népművészeti kiállításokat, az itt bemutatkozó kézműveseket meghívhatják saját rendezvényeikre.

7. Rózsa Péter kertész, biogazda és közössége a biotermékek népszerűsítésével összekötött programja

A program rövid leírása

A 2012-ben 10. alkalommal megszervezett program

A rendezvény neve: Országos Biofőző verseny és Pásztortalálkozó

Helyszíne: Hortobágy-Vókonya pusztája, amely terület Tiszacsegét Balmazújvárossal összekötő úton, 170 hektáron fekszik. A vállalkozás kezdetekor létesített kertészet (Virágoskút) trágyázása és a gazdaság bővítése miatt állatok tenyésztésével is elkezdett foglalkozni a gazda, ennek helyszíne Vókonya pusztája.

Célja: Kulturális-gasztronómiai rendezvény megszervezése a pásztor hagyományok életben tartása.

A biotermékek népszerűsítése felhasználásuk megismertetésével, a Hortobágy kulturális hagyományainak felelevenítése, tisztelgés az elődök előtt.

Együttműködő társ közösségek, csoportok:

Állam, önkormányzat és önkormányzati intézmények, gazdasági társaságok, civil szervezetek. Rajtuk kívül még számos olyan személyiség, akikkel Rózsa Péter, mint a rendezvény fő szervezője és finanszírozója ismeretségbe került a jelentős népművészeti rendezvényeken.

Szerepet vállalnak és kapnak olyan művészek, értelmiségiek, akik azonos módon gondolkodnak a magyarság múltjáról, jelenéről és jövőjéről és akik ezen véleményüket szívesen egyeztetik és hangoztatják. Újságírók, orvos fotós, néprajzos, tanár, festőművész, kézművesek, zenészek, táncosok és azok barátai.

Az a **szellemi közösség**, amely megvan a szervezők, közreműködők és a vendégeik között, döntő módon meghatározza a rendezvény hangulatát.

Jellemző a hortobágyi élet, az ott élő és hajdan ott élt emberek iránti nagyfokú tisztelet.

Ez a rendezvény tematikájának összeállításában minden vonatkozásban tetten érhető.

A hajdani és a mára átmenthető népi kultúrát egységben, komplexitásában tudja bemutatni, ami a rendezvény egyik legnagyobb erőssége.

A finanszírozás módja

Erről a kérdéskörrel nehezen tudtam tájékozódni, a rendezvény kitalálója és fő szervezője nem akart erről nyilatkozni. Lényegében saját maga finanszírozza a rendezvényt, nem pályázzák ezt a programot. Belépőjegyet lehet váltani, de nem kötelező.

Dr. Tiba István polgármester magánemberként alapított pásztor díjat.

2008-ban a rendezvény belépőjegyeiből érkező bevételt kiegészítette az önkormányzat és minden Örökös Pásztor 50.000 Ft támogatást kapott.

A meghívó elkészítését és kifizetését a Művelődési Központ vállalta.

A biofőző versenyre benevezők, akik a szervezők meghívására érkeznek, maguk biztosítják az ellenőrzött alapanyagot. 2012-ben 80 bográcsban főtt a bioétel.

Ezt a zsűrizés után eladják a látogatóknak.

Van egy boros gazda, aki Egerből érkezik ő is forgalmazza a termékét.

A főzőverseny győzteseit a népi kézműves bemutatóra, vásárra meghívott alkotók felajánlásaiból beérkezett tárgyakkal díjazzák, jutalmazzák.

A kézművesek ezzel szponzorálják a rendezvényt, helypénzt nem kérnek tőlük. A vásárlási kedv azonban nem kiemelkedő, gyakorlatilag gyenge.

A viseletben érkezettek a házigazda vendégei egy ebédre.

A házigazda is főz, bio büfét szervez, (lepcsánka, kemencébe sült túrós béles, szürke marha steak, birka pörkölt, levesek stb.) és bio italokat árusít, saját készítményeiből.

Mitől jó? Szakmai hatása, közönség, résztvevők visszajelzései. Kézzel fogható eredmények. A rendezvény hozadécai:

a/Gasztronómia, népi gasztronómia:

A szervező szándéka szerint a bioételek megkedveltetése, a biopiacok népszerűsítése, felhasználási példák, javaslatok a főző verseny eredményeként.

A hagyományos pásztorételek bemutatás és népszerűsítése, a főzési módok megismertetése, a szabadtéri főzés népszerűsítése, hagyományos-új sütő-főző eszközök megismertetése (tárcsában sütés, parázsban padlizsánsütés stb.)

A zsűri magas szakmai követelményeket állít a versenyzők elé, nemcsak az étel előkészítését, a higiéniát, a munkafolyamatokat, az ízeket, a gazdaságos, nem pazarló technológiát is figyelik, de értékelik a tálalás módját, az ételek esztétikus megjelenítését, felszolgálatát is.

Tudomása szerint nincs Európában hasonló, a népi gasztronómiát ennyire előtérbe helyező, komplex rendezvény, ezért is tartja fontosnak a pusztai programot.

A szereplők: zenészek, táncosok, előadóművészek, újságírók írók, kézművesek, festők-fotósok, akik az idelátogatók szórakoztatásáról gondoskodnak, jól ismerik egymást. Baráti kapcsolatban vannak egymással, az év során többször találkoznak. A meghívott pásztorok számára ünnepnapok ezek, vetélkednek azon, hogy ki váljon a Hortobágy Örökös Pásztor

címre jogosulttá. A kézművesek erősen készülnek a bemutatkozóra, hiszen hozzáértő, szakmai közönségük, vásárlóik vannak. A szervező tőlük rendeli a versenyek díjait, egyéb megrendeléseket ad, a véleménye mérvadó.

A közönség: ismerik a hely szellemiségét, a rendezvény jellegét, tudják, mire számíthatnak. A puszta romantikáját, a hagyományos pásztor életmódot és annak művészi megmutatkozását keresik és találják meg sokkal inkább itt, Vókonyán, mint a Hortobágyon megrendezett Lovas Napok vagy a Hídi vásár alkalmával.

A rendezvény példaként szolgál ahhoz, hogy megtanuljuk, hogyan lehet a hagyományos paraszti tapasztalatokat, évszázados tudást, értékrendet a modern korban is hasznosítani.

Azok, akik ebben a szervezőknek segítenek, a programokban közreműködnek, hiteles személyek, így az általuk nyújtott szellemiség is hiteles.

8. Falusi vendéglátóhelyek példái, ahol a gyakorlatban valósul meg a vendéglátás, a kézműves mesterségek bemutatása, a helyi hagyományok megismertetése

Schreiner Károly fafaragó népi iparművész vendégfogadója Écsen

Míves Vendégház Pogány, a szállásadó Beke Livia kézműves, népi kismesterség oktató és férje kézművesek

Őrségi vendégfogadók

Antik Anti Heves megyében, Noszvaj településen él az észti származású Antik Anti díszműkovács, aki nemcsak számos kézműves vásáron tart bemutatót és értékesíti portékáit, hanem otthon saját portáján is komplex kínálattal szolgál az oda látogatóknak

Talentum vendégház – Kézműves udvar, Nyári Természetbúvár és Kézműves Tábor Irodán, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Harsányi Ház – Tiszadada Harsányiné Etelka csuhéfonótól népművészeti fortélyokat is tanulhatnak pl. kukoricacsuhéból figurák, babák készítése illetve szalma fonására is van lehetőség.

Borostyán Vendégház – Ebes A ház egyediségét a kézműves mesterségek elsajátítása, azaz a kosárfonás alapjaira való tanítás adja meg.

Fehér Gólya Vendégház – Nádudvar Családi vállalkozás formájában működő falusi szálláshely arra hivatott, hogy a régi falusi életmódot, a pásztoréletet és a hozzá kapcsolódó tárgyalgó népművészet hagyományait mutassa be vendégeiknek.

9. Különböző törekvések a hagyományos viselet, öltözködési kultúra területén

Egy nép, népcsoport identitásának egyik leglátványosabb kifejező eszköze a régmúltban, de napjainkban is a viselete.

Számos európai nép napjainkban is büszkén viseli - különösen ünnepnapokon – hagyományos régi, vagy felújított, korszerűsített öltözetét. Európa számos országában – Ausztriában, a skandináv államokban, Portugáliában, Spanyolországban, Hollandiában - büszkék az emberek vise-

letükre, ünnepnapokon természetesen öltik magukra nem csak régi, de a régi alapján újonnan, korszerűbb anyagokból, s kényelmesebb szabással készített öltözeteiket. Mi, akik sokkal gazdagabb hagyománnyal rendelkezünk, sokszor félve, idegenkedve vesszük fel viseleteinket, hiszen sajátos történeti – társadalmi fejlődésünk következtében rengeteg előítélet övezi ezeknek a ruháknak hordását.

Pedig a történelmi tradíció, vagy a népviseletek által ihletett öltözeteknek napjainkban is van létjogosultsága úgy a divatos ruházzkodásban, mint a viseletrekonstrukciók esetében egy kis közösség identitásának jelzésében, vagy mint a falusi vendéglátás területén.

A Jászok példája

A Jász Múzeum gyűjteményében, valamint a helytörténeti gyűjtemények anyagában és magántulajdonban lévő ruhadarabok, egykorú leírások, és fotók segítségével Bathó Edit néprajzkutató múzeumigazgató szakmai segítségével, és személyes példájával újból felelevenítették a régi viseleteket.

Az 1989-es rendszerváltás óta soha nem látott lendületet vett a régi jász viselet iránti érdeklődés. Egyre több emberben merül fel az igény a hagyományos viselet megvarratására, annak ellenére, hogy az öltözethez szükséges finom selyem, brokát, taft, bársony kelmék ma is igen drágák, és egy rend öltözet elkészítése igen komoly összegbe kerül. Ennek ellenére nem kevesen rendelkeznek már két- három rend viselettel, melyet a jász ünnepeken magukra is öltenek.

Napjainkban egyre többen foglalkoznak a jász viselet elkészítésével, s a szép, mives viseletek országos és nemzetközi pályázatokon, kiállításokon is bemutatásra kerülnek.

Kezdetben mindenki az ünnepi viseletet varratta meg, s mindenhova azt vette fel. Később azonban egyre többen értették meg, hogy szükség van un. gyüvő-menő ruhákra, sőt az ünneplők között kis és nagyünneplőre is. Hiszen táncmulatságba nem lehet felvenni a nagyünneplőt, a templomi ruhát, s a bandériumok által szervezett hadjáratba nem vehető fel még a kisünneplő ruha sem.

Természetesen a beletanulási folyamat lassú volt, mindent újra kellett értelmezni, tanulni, és a felelevenített ruha használatát napjaink életviteléhez kellett igazítani. Senki nem gondolja, hogy ezek a viseletek a régi módon, minden nap hordhatók.

A felújított viseletek egyértelműen bizonyos alkalomhoz, főleg ünnepi alkalomhoz köthetők. Vannak, akik úgy vélik, hogy a felújított jász viselet jelmez. Ez az állítás nem állja meg helyét, mert a jelmezt legtöbbször színpadon, valamilyen előadás keretében e funkcióra érzelemmentesen viselik.

A felújított jász viseletnek azonban érzelmi háttere van, amely még ma is a kiváltságos történelmi múltat szimbolizálja, és a mindenkori jász öntudatot erősíti.

Debrecen példája

Debrecen példája mutatja, hogy nem csak a falu, hanem ebben az esetben a civis város is fontosnak tarthatja viseletkultúrája megmentését, újra divatba hozását.

A debreceni önkormányzat pályázati felhívására a Debreceni Művelődési Központ, a Tímárház köré csoportosuló népi iparművészek, kézművesek közösen adtak be pályázatot,

amit el is nyertek. A felkészülés során Szathmári Ibolya néprajzkutatóval folytattak konzultációkat, elemezve a múzeum gyűjteményi anyagát.

Elkészült munkáikat a városi farsangi bálon, majd beöltözési lehetőséggel megfűszerezve kiállításokon, és a megyében rendezett divatbemutatókon népszerűsítették.

E kezdeményezés remélhetően olyan módon kiforrja magát, mint a jász példa esetén láttuk.

Hrivnák Tünde – BY-ME

Kalocsai és mezőkövesdi hímzések a mai öltözetkultúrában

Kezdetben szülőföldje, Tótkomlós motívumait vitte át a viseletre, így fedezte fel őt Kalocsa város polgármestere. A kiinduló ok a Forma-1 ruhán megjelenő egyáltalán nem autentikus, mondhatni a kalocsai hímzést megszegyenyítő motívumok nagy népszerűsége volt, ami ellen a jó érzésű polgármester oly módon tiltakozott, hogy felkérte Tündét egy kalocsai kollekció elkészítésére. Tünde mély alázattal közelít a hagyományos viselethez, és hímzésekhez.

Megtervezi a modellt, és a helyi hímző asszonyok tervezik és készítik el a hímzéseket.

Ilyen módon munkalehetőséget, színvonalas továbbélést biztosít a helyi hímző kultúra számára.

Jelenleg Mezőkövesden is folytatódik a Kalocsán elkezdett modell értékű munka.

Pozitívumok

A mai divat trendeket, az etno divatját minőségben, kiválóan ötvözi a hagyományokkal, megélhetést, hírnevet biztosítva azoknak a jelentős, szellemi kulturális örökségünk részét képező népművészetéről híres központoknak, melyek kultúrája kommercializálódott.

Kiváló marketing stratégiával, divatbemutatókkal és azt követően jó sajtóval rendelkezik.

Megrendelői a külföldi diplomata feleségek, híres hazai személyiségek, és külföldön élő magyarok.

TETŐTŐL-TALPIG

Az Élő Hagyomány Alapítvány szervezésében, rendezésében a Táncháztalálkozókon, a Mesterségek Ünnepén, az Élő Népművészet pályázat és kiállítás alkalmából a Néprajzi Múzeumban, a Reneszánsz év jegyében az országban több helyen 2005 óta szervezett divatbemutatókat abból a célból, hogy népszerűsítse azokat a kézműves ruhákat, melyek magukon viselik valamilyen módon – gondolkodásmódjukban, formavilágukban, anyaghasználatukban, technikájukban, díszítményükben – a paraszti, parasztpolgári, történelmi viseletek jellegzetességét. Hordhatóak, modernek, divatosak, egyediek.

A divatbemutatókon a ruhák mellett bemutattuk a kézműveseket, életútjukat, alkotói hitvallásukat, és kollekciójuk felvonulása előtt elmondtuk melyik ruha, milyen módon kapcsolódik hagyományos viseletkultúránkhoz. A közönség az alkotók elérhetőségét is megkapta, ilyen módon is próbáltuk közelebb hozni az alkotót és a fogyasztót.

A manökenek néptáncosok voltak, akik a színpadon otthonosan mozogtak, de lelki beállítottságuk folytán tudták viselni ezeket a ruhákat. Az aláfestő zene az öltözetekhez illően vagy népzene, vagy világzene volt.

E divatbemutatók voltak az előzménye a **Tetőtől talpig** pályázatnak, melyet a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a Hagyományok Háza írt ki.

A pályázat és divatbemutató fővédnöke Schmittné Makray Katalin.

A pályázat mottója: Hagyomány a divatban – viselet másként

A pályázat célja: a Kárpát-medence hagyományos öltözet-kultúrájának, valamint népi kézműves értékeinek megőrzése, népszerűsítése, alkalmazásuk a mai öltözködéskultúrában, hogy ünnepeink és hétköznapijaink részévé váljanak.

A pályázat témája: olyan férfi, női, gyermek öltözetek és kiegészítők tervezése, amelyek alapja tradicionális formavilág, díszítmény, alapanyag vagy technika.

Pályázati kategóriák:

1. Hagyományt követő viseletek és kiegészítők
2. Mai, modern ünnepi és hétköznapi ruhák és kiegészítők (táska, ékszer, lábbeli stb.), amelyeken fellelhető a hagyomány egy-egy eleme akár a formavilágban, akár a díszítményben, akár az alapanyagban vagy az alkalmazott technikában.

A zsűri a beérkezett 135 pályázó fotódokumentációjának értékelése után 50 alkotó munkáit kérte be a következő válogatásra, amelyen a díjazott alkotások kiválasztására, illetve a divatbemutatón szereplő ruhák végleges kiválasztására került sor.

Ezen a válogatáson 40 alkotó viseletei kerültek kiválasztásra a bemutatóra. A divatbemutató a **Mesterségek Ünnepén** nagy sikerrel lezajlott.

Finanszírozás: A pályadíjak összegét 5-500 e Ft-ot a NESZ, illetve a Hagyományok Háza ajánlotta fel, a divatbemutató költségét (1 millió Ft) a Mesterségek Ünnepé költségvetésén belül a NESZ vállalta.

Gombold újra! Divat a magyar 2.0

A pályázatokról általában: A *kortárs öltözékkollekció pályázat* és a *Design és hagyomány pályázat* együttes célja, hogy elősegítsék a kárpát-medencei magyar tradicionális öltözködési formák, ruhadarabok, kiegészítők, alapanyagok, díszítések, motívumok és technikák felhasználását a kortárs divatba illeszthető újraértelmezéssel.

Kiíróa Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium felkérésére a Design Terminál Nonprofit Kft., a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, a Hagyományok Háza és a Népművészeti Egyesületek Szövetsége szakmai együttműködésével.

A kortárs öltözékkollekció tervezési pályázat részletei:A *kortárs öltözékkollekció tervezési pályázat* célja a tradicionális magyar öltözködési és divattörténeti értékek és hagyományok modern szemléletű feldolgozása, beemelése a hazai és nemzetközi divatszakma és az érdeklődő közönség látóterébe.

- A pályázó feladata: egyszerre trendkövető és magyar ihletésű hordható ruhadarabok és kiegészítők készítése.

- Kategóriák: hordható ruházat (alkalmi és hétköznapi) és öltözködési kiegészítő.

A Pályázat tapasztalatai: A pályázat kiírói épp a Tetőtől talpig pályázat sikerét látva nyitottak az elmúlt évi – első – pályázathoz képest. A kiírásban hangsúlyosan szerepelt a

hordhatóság, valamint újdonság volt a kézművesek bevonása, designerek-kézművesek közös munkája révén.

A pályázat zsűrijébe bevonták a népi kézművesek képviselőit is.

A jó szándék ellenére ez az együttműködés nem sikerült úgy, ahogy azt a kiírók szeretnék volna. A pályázatot megkésve, rövid határidővel, a karácsonyi vásárok idején írták ki, mikor a legtöbb kézműves termel, értékesít. Komoly gondot jelentett, hogy a pályázati anyagot rajzos formában kérték. Mivel a rajz a kézműveseknek nem erőssége, (bizonyos technikákat pl. nemez, rajzon nem is lehet érdemben bemutatni, hiszen a textura a lényeg, ami munka közben alakul) így még a legkiválóbb mesterek is hátrányos helyzetben voltak akár egy első éves egyetemistával szemben is.

Az oktatás hiányosságára vezethető vissza, hogy a pályázók (főleg MOME hallgatók) néprajzi, viselettörténeti ismeretei nagyon felszínesek, hiányosak voltak, megrekedtek a közhelyek szintjén. A zsűri tagjainak nagy része nem a hordhatóság, és a hagyományok iránti alázat szempontjából értékelte az alkotásokat, hanem a meghökkentő, kihívó, formabontó ruhák arattak sikert a szemükben.

A kézműves – iparművész együttműködésnek közös tervezői – kivitelezői munka esetében lett volna értelme. Így mindkettő tanulhatott volna egymástól. A kézművesek a dizájnerektől szemléletmódot, tervezést, az iparművészek pedig a kézművesektől mesterségbeli tudást.

Remélhetően a pályázat folytatódik, és a tapasztalatok birtokában eléri a kiíró a kitűzött célokat.

Pozitívumok: a pályázatnak óriási volt a visszhangja a médiákban. Nagy társadalmi figyelem, érdeklődés kísérte a bemutatót, felhívta a figyelmet a tradicionális díszítő elemek viseleten történő alkalmazására.

Az alkotók számos bemutatkozási, értékesítési lehetőséget, marketinget kaptak.

A pályázat költségvetése 150 millió Ft volt.

A jövő útja egy konkrét feladatra – pl. egy-egy tájegységre koncentrálo műhelymunka lehetne, ahol kellő elméleti, néprajzi, viselettörténeti előadásokkal erősítve közös alkotói, tervezői-kivitelezői gyakorlat épül, ahol a rekonstrukció mellett valóban modern mai öltözetek is készülnek, melyek valóban hordhatóak, egyben tükrözik a forrást, a tradíciót.

Tanulságok: A népi, vagy hagyomány alapú viseletkultúra napjainkban világdívat, világjelenség. Ezt a trendet nem kihasználni vétek. Hazánkban nagy számban él és alkot olyan kézműves, iparművész, akik élethivatásként ezt a célt tűzték ki maguk elé, ebben a szemléletben tevékenykednek. A gond alapvetően az, hogy ezekhez a viseletekhez előítéletek, vélt politikai hovatartozás, hiányos ismeretek társulnak.

Nincs képzés, hiszen a színvonalas, hordható ruhák készítéséhez tervezői, szabászati és kézműves tudás egyaránt szükséges, mindez nem csak gyakorlati, de elméleti viselettörténeti, néprajzi tudás birtokában működik.

Ehhez kell társuljon a jó PR és marketing, mely valóban divattá, mozgalommá teszi ezt a stílusirányzatot, viseletkultúrát.

10. A „Nagyapám Háza” mester-inas mintaprogram leírása

Európa szerte elfogadott módszer, hogy a védett népi épületek megóvását vagy múzeumi (skanzen) körülmények között biztosítjuk, vagy saját környezetükben az eredeti jellegüknek és karakterüknek megfelelő, lehetőleg az eredeti funkcióra utaló „*in situ*” hasznosítást szorgalmazzuk. De ki fogja - és ami még lényegesebb – ki tudja majd karbantartani, felújítani, tovább adni azokat a mesterségbeli tudásokat, hagyományos házépítési technológiákat, amikkel ezek a hajdan volt régi szép épületek épültek?

A népi műemlékeink sorsa és léte ugyanis – függetlenül a jogszabályi, anyagi keretektől – ezektől a gyakorlati módszerektől is függ.

A Falufejlesztési Társaság a „Nagyapám Háza” mester-inas mintaprogramja ezeket a személyeket, emberi közösségeket kívánta megtalálni és identitásukban megerősíteni. Akik a természetes életforma felértékelődését, sokszor romantikus indítékból felvállalják és népi építészeti értékeinket és hagyományainkat – a fenntartási gondokat is örömmel átvállalva – féltve őrzik. Mert vannak emberek, akik képesek rá! Ezt a képességüket kell erősítenünk lokális eszközök segítségével, reális elképzelések alapján. Helyi öntevékenységen alapuló, személyes kapcsolatteremtésre épülő szakmai és anyagi támogatást kell számukra biztosítanunk, amely mindig az adott épület körülményeit, a hagyományos építőmesteri tudást tartja szem előtt.

Együttműködés

A „Nagyapám Háza” mester-inas minta program lényege, hogy összehozza a népi építészet értékei iránt érdeklődő fiatalokat és azokat az építkezőket, akik a népi épületek, hagyományos építésű parasztházak, kúriák, vagy más építmények állagmegóvását, építését tervezik. A minta program nem egy konkrét épület felújítására szervezett nyári tábor, ahol egy helyen egy időben több fiatal vesz részt egy épület helyreállításán, hanem egy olyan együttműködés, ahol a jelentkező fiatalokat összekapcsoljuk, „beajánljuk” a programtól függetlenül is megvalósuló építkezésekhez. Ilyen módon ezek a fiatalok egymástól független, több helyszínen, több mester irányítása mellett dolgozhatnak. Nem egy tábor lebonyolításáról, vagy védett épületek felújításáról van tehát szó, hanem egy képzési programról, ahol a fogadó mestereket és az érdeklődő fiatalokat egy független szervezet, a Falufejlesztési Társaság hozza össze, és szervezi meg együttműködésüket. A szervező munka a program jellegéből adódóan több fél együttműködését jelenti, amit a felek bilaterális szerződésekben rögzítettek és a szervező Falufejlesztési Társaság generált.

Képzésben résztvevő fiatalok

A tapasztalatok alapján könnyebb feladatot jelentett az érdeklődő fiatalok kiválasztása. Erre egy pályázati formát talált ki és bonyolított le a Falufejlesztési Társaság. A „Nagyapám Háza” mester-inas programra egy kötetlen formájú dolgozat beadásával lehetett jelentkezni, ahol a jelentkező fiataloknak egy maximum 20 oldalas (műszaki, irodalmi, fényképes, rajzos, stb.) dolgozatot kellett beadniuk, „Nagyapám Háza” címmel, amiben egy általuk kiválasztott népi műemlék épületet, tájházat, parasztházat ismertettek, bemutatva annak építészettörténeti, helytörténeti múltját, értékeit. A bemutatásra kerülő épület nem feltétlenül kellett, hogy a saját nagyszüleik, dédszüleik háza legyen, de több pályázó is megható személyes részletekkel mu-

tatta be saját családjuk gyökereit, az ősi szülői házat. A dolgozatok tartalmazhattak építészeti felmérést, fotó dokumentációt, helytörténeti leírást, vagy más személyes dokumentumot is. A beadott dolgozatok nem voltak titkosak, a dolgozatban minden jelentkezőnek meg kellett adnia a beadott épület pontos címét és meghatározását, valamint a pályázó nevét, postacímét, e-mail címét, telefonszámát, születési évét és jelenlegi iskolájának pontos megnevezését. A dolgozatot írott formában postán a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (NAKVI) 1223 Budapest, Park u. 2. címre, vagy elektronikusan a nagyapamhaza@gmail.com e-mail címre kellett eljuttatni.

Nagy örömeinkre és meglepetésünkre összesen 27, igen magas színvonalú pályamű érkezett be.

Képzés

A képzés időtartama 4 hét volt, ami a munkafolyamatokhoz igazodóan, minden fogadó szervezettel egyénileg került meghatározásra. Az inasoknak munkabér nem járt, de a mesterek, a Falufejlesztési Társasággal kötött együttműködési megállapodás keretei között, vállalták a tanulók szállás és étkezési költségeit. A „Nagyapám Háza” mester-inas képzés keretén belül kiválasztott „inasok” egy hónapon át részt vehettek egy népi műemlék, tájház, malom, vagy parasztház felújítási, kivitelezési munkáiban. Olyan hasznos alkotó munkát végeztek, amellyel gyarapíthatták tudásukat, bővíthették szakmai ismereteiket, közvetlen tapasztalatot gyűjthettek a népi építőmesteri munkákról, hagyományos kőműves mesteri technológiákról. A gyakorlatban tanulhatták meg a hagyományos házépítés ács és tetőfedő szakmáit, valóságos helyszíneken, eredetiben sajátíthatták el a mesterfogásokat, tekinthettek be a népi építkezés, felújítás folyamataiba. Ezeket minden nap munkanaplóba rögzítették.

Összefoglaló

Ma az a legfontosabb, hogy a hivatalos műemléki jegyzékbe vett népi műemlékek védelmén kívül, a környezetükben elhelyezkedő, helyi védelemmel ellátott épületekről is gondoskodjunk. Ez a gondoskodás nem jelentheti csupán a védett épületek kijelölését, a helyi értékvédelmi rendeletek megalkotását. A helyi öntevékenységen alapuló, személyes kapcsolatteremtésre épülő szakmai ismeretátadást is és anyagi támogatást is biztosítanunk kell, amely mindig az adott település körülményeit, felemelkedésének stratégiai lehetőségeit tartja szem előtt. Talán a „Nagyapám Háza” mester-inas mintaprogram teszi majd lehetővé, hogy ezek a házak újjászülessenek.

11. Sióagárd és a Tolna Megyei Népművészeti Egyesület együttműködése a helyi népművészeti hagyományok népszerűsítése érdekében

A civil szervezetek többségének komoly nehézséget okoz egy székhely megvásárlása, üzemeltetése, fenntartása. Az önkormányzatoknak viszont tájházai, gyűjteményeik szakmai tartalommal történő működtetésére nincs gyakorlatuk és idejük. A Tolna Megyei Népművészeti Egyesület és a Sióagárdi Önkormányzat együttműködése, a feladatok megosztása és összehangolása példát mutat arra, hogy a megvalósítási lehetőségek meghatározódnak.

Az egyesület célja egyrészt a tagság munkájának folytatásához egy megfelelő helyszín kialakítása volt, másrészt programjai segítségével a Tájház-alkotóház életébe bevonni a helyi, síóagárdi gyermek és felnőtt lakosságot. A tájház leltározott anyagának állagmegóvása után a ház működtetése és tárlatvezetések kialakítását követően a múzeumpedagógiai foglalkozások bevezetése, melynek segítségével a helyi lakosság a Tájház rendszeres látogatójává és a település cselekvő polgárává válhat. A Tájházba látogató turisták részére marandó és ismeretszerző program biztosítása.

A kezdeményezés indoka, háttere

A Tolna Megyei Népművészeti Egyesület megalakulása idején (1996) Szekszárdra jegyeztette be székhelyét. Szekszárd, mint megyei jogú város alkalmas helyszínnek tűnt az egyesület programjai megvalósításához. Azonban a LEADER és más egyéb a kistelepüléseken élők részére kiírt pályázatokra az egyesület nem pályázhatott Szekszárd, városi rangja miatt. Továbbá az egyesület a népi kézművességet érintő, folyamatosan végzett, hagyományőrző, hagyományápoló, hagyományteremtő és –bemutató tevékenységének további és egyre magasabb színvonalú feladat végzéséhez szükségessé vált egy hely, ahol a közösségi és szakmai programjait rendszeresen folytatni tudta.

A síóagárdi képviselőtestület a tájház melletti épületet felajánlotta irodahelység és alkotóház céljára az egyesület számára, melyet egy partnerségi megállapodásban rögzítettek.

Az önkormányzattól kapott segítség további feladatokat adott az egyesület számára. Előszörként a település múltját, jelenét, hímzés és szőttés hagyományát kellett alaposabban feltérképezni. Világossá vált, hogy a helyi lakosság a Síóagárdra látogató turisták és az egyesület tagsága részére csak akkor tud érdekes és emlékezetes komplex programokat nyújtani, ha részükre új ismereteket tud továbbítani.

Az egyesület, Síóagárd önkormányzatának anyagi támogatásával a Tájház-alkotóház felújításának tervezőjével a meglévő épülethez, műemléki környezethez igazodó tervet készített. A kivitelező árajánlata azonban sokkal magasabb összeget jelölt meg, mint a 2009 évi **Tengertánc II.** pályázaton megpályázható összeg volt. Szerencsére a tervek szakaszolása lehetővé tette a megkezdett munkák elvégzésének megosztását is. Ennek megfelelően készült el a beruházás első fele 2010 tavaszára 2.400.000,- Ft értékben. 2011 végén az egyesület **LEADER** pályázaton sikeresen igényelt a belső szerelvények kiépítéséhez további támogatást. A pályázat utófinanszírozású, emiatt az egyesületnek további segítséget kellett kérnie az önkormányzattól. A megállapodásban az önkormányzat vállalta, hogy az egyesület részére előfinanszírozza a pályázaton nyert összeget és a pályázat elszámolását követően ezt az egyesület visszautalja az önkormányzat részére.

A kezdeményezés eredményei: A kihasználatlanul és rossz állapotban lévő Tájház- és melléképület felújítása lehetőséget teremtett arra, hogy az egyesület megvalósítsa terveit és kialakíthasson egy olyan bázist ahonnan a szakmai tevékenységéhez szükséges eszközöket tárolni tudja. Közösségi programok, előadások, gyerekeknek kézműves foglalkozások és táborok megtartására nyílt lehetőség az alkotóház felújításával. A szabadidő élményszerű és egyben hasznos eltöltésére tudunk példát mutatni a síóagárdi gyerekek és szüleik részére.

Nehézségek, tanulságok a megvalósítás kapcsán

A Tolna Megyei Népművészeti Egyesület 2005-től főfoglalkozásban tudta alkalmazni az egyesület 50 év feletti titkárát. Az NCA pályázat megszűnésével és a NEA pályázatok késői kiírásával és elbírálásával rákényszerítette a szervezetet arra, hogy 2011 januárjában megszüntesse munkaviszonyát. Ez a folyamatosan növekvő adminisztrációs munkák mellett nagymértékben megnehezíti az egyesület szakmai munkáját, továbbá megakadályozza annak a lehetőségét, hogy megszervezzék a Tájház állandó nyitva tartását.

12. Dél-Dunántúl legnagyobb Regionális Kézműves Fesztiválja – Vendel napi búcsú Magyarlukafán 1985-2012

Magyarlukafa Baranya megyében Szigetvártól 20 kilométerre a zselici dombság déli peremén lévő apró falu. Az ország egyik legkisebb települése 81 lakosával. A patak osztotta völgyben mintegy ötven porta áll. A szinte érintetlen környezet, a hatalmas erdőségek, rétek, a település alatt fekvő három halas- illetve horgászó ideális körülményt biztosít, a természetet kedvelő turistáknak. A magyarlukafai példa megmutatja, hogy egy falunapnak indult rendezvényből, hogy lehet fiatalos lendülettel, kitartó munkával és folyamatos odafigyeléssel több ezer embert érdeklő regionális kézműves fesztivált szervezni.

A kezdeményezés célja

A hátrányos helyzetű településeken kiemelkedően fontos a megtartó –és a vonzerő növelése. A település vezetői és lakói 1985-ben az első Vendel- Napi Búcsút, még abból a célból szervezték, hogy a településnek legyen egy önálló ünnepe és evvel is erősítsék a falu lakóinak kötődését lakóhelyükhöz. A rendezvény évről évre változott, programjai bővültek és megkezdődött egy tudatos kulturális fejlesztés, amely alapozott a meglévő épített- és természeti értékekre, a helyi lakosság és kézműves egyesület tudására, továbbá megkeresték azokat az újonnan bemutatható vonzerőket, amelyek segítségével a rendezvényt a Dél-Dunántúli Régió legnagyobb és legnépszerűbb kézműves ünnepévé emelte.

A kezdeményezés háttere

Az 1980-as évek elején a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága felújította a faluban álló, a 19. század jellegzetes népi építészeti megoldását reprezentáló talpas házat és a portán álló két pajtát. Mivel a megyében már több hasonló népi kultúrát bemutató tájház is működött, ezért ezt az épületegyüttest „élő múzeummá” alakították át. Magyarlukafa hírnevét a tájház és a benne működő Magyarlukafai Néprajzi Műhely alapozta meg. A néprajzi műhelyben megszervezett alkotótáborok hatására a nyolcvanas évek végén néhány városi, fiatal kézműves telepedett le a faluban. 1987-ben helybéliekből és a városból Magyarlukafára költözött kézművesekből megalakították a Kaptár Magyarlukafai Kézműves Egyesületet. Az egyesület biztosítja immár több mint két évtizede a Néprajzi Műhely magas színvonalú folyamatos működését és részvételével segíti a Vendel-napi Búcsú országosan is elismert színvonalát.

A kezdeményezés leírása

Magyarlukafán 1985 óta minden év október 20-át követő vasárnap kerül megrendezésre a Vendel-napi Búcsú. A falu lakóinak évszázadokon keresztül a zselici erdőség biztosított megélhetést. Szent Vendelnek, mint a pásztorok védőszentjének még ma is nagy kultusza van a helyi lakosság körében. Ezért kapta a rendezvény a Vendel-napi Búcsú nevet és ezért rendezik minden év október 20-át követő vasárnapon.

Az a tény, hogy a 81 lakosú aprófaluban a búcsú napján több mint 6000 vendég fordul meg, fényes bizonyítéka annak, hogy érdemes igényes programot szervezni, mert az emberek szeretnek biztonságban, szép környezetben kikapcsolódni.

A rendezvényt az egyesület saját bevételből (árusoktól szedett helypénz (2500,- Ft/nap/árus), parkoló jegy (400,-Ft/autó), LEADER pályázaton kapott 1.500.000,-Ft támogatásból finanszírozta.

Térségi hatás:

A helyi szolgáltatások (mobil posta, mozgó bolt, falu busz), alkotótáborok (nemez, viselet stb.), népi kézműves tanfolyamok iránti kereslet folyamatosan nőtt a Vendel-napi Búcsú segítségével. Ma már külföldről is szép számban látogatják a falut és veszik igénybe szolgáltatásait. A népi kézműves alkotók részére, eladási lehetőséget biztosított a rendezvény. A tanfolyamok az ország más területén élő népi kézműves mestereknek is megbízásos feladatot nyújtott és kereseti lehetőséget biztosított. A környező települések lakóit is arra ösztönözte a Magyarlukafai példa, hogy szálláshelyeket alakítsanak ki és működtessenek. A falu és a környező települések helyi termékeinek ismertsége is növekedett, az ide látogatók a megyehatáron túl is népszerűsítik és ajánlják azokat.

A helyi lakosságot kiegészítő keresethez juttatja és csökkenti a falu bezártság érzetét. A településen működő közművelődési intézmények a hétköznapiakban is programot és művelődési lehetőséget biztosítanak az ott élőknek, ezzel is javítva a lakosság életminőségét és tovább fokozva a turistáknál vonzerejét.

Nehézségek, tanulságok a megvalósítás során:

A fesztiválélmény megteremtéséhez olyan produkciókat kell meghívnia a szervezőknek, ami a rendezvénnyel szemben felállított minőségi követelményeknek megfelel. Sajnos ezek egy kistelepülés és főleg egy civilszervezet részére saját erőből szinte megfizethetetlenek, ezért mindenképp pályázati támogatás is szükséges megvalósításukhoz. Így különösen nagy nehézséget okoz a pályázatok adminisztratív elvárásainak teljesítése és a pályázati pénzek kifizetésének lassúsága. A LEADER pályázatok utófinanszírozási rendszere. Emiatt, a rendezvény szervezőjének, a Kaptár Egyesületnek banki kölcsönt kell felvennie, ami azt is jelenti, hogy kezeset kell keresnie. A település képviselőtestületének képviselői között mindig akad egy-két olyan képviselő, aki egyéni sérelmek miatt nem hajlandó megszavazni azt, hogy a település előfinanszírozza vagy kezeskedjen a felvett kölcsön felett.

13. Határ menti együttműködések Zala megyében

A Zala Megyei Népművészeti Egyesület 2008-ban került kapcsolatba a határon átnyúló együttműködési programokkal. Elsőként a Szlovénia-Magyarország Határon Átnyúló

Együttműködési Program 2007-2013 elnevezésű operatív program nyújtotta lehetőségekkel ismerkedett meg. Helyi önkormányzatból, önkormányzati fenntartású szervezetekből (pl. múzeum), oktatási központokból, kézművességgel foglalkozó civil szervezetekből álló, már korábban létrejött szlovén és magyar konzorcium tagjává válhattunk. A kiírás azon tengelyébe, ahová pályázni kívánt a konzorcium, prioritást kapott a kézművesség és a hagyományörzés, nekünk pedig 30 éves népművészettel kapcsolatos tapasztalatunk, eredményeink voltak.

A projektpartnerek, a szervezetünkkel kiegészülve, új kézműves termékek és szolgáltatások fejlesztése érdekében, létre hozták az informális oktatással és képzéssel foglalkozó, interdiszciplináris nemzetközi központot, a Kézműves Akadémiát. A Kézműves Akadémia a kézművesek, helyi közösségek, valamint az oktatási és kulturális intézmények hálózatba foglalásával, lehetővé tette a közös infrastruktúra zavartalan fejlődését, valamint a kézművességgel kapcsolatos információáramlást. A Kézműves Akadémia projektben **prioritásként fogalmazódott meg a két ország határ menti területeinek (Vas és Zala megye, Premurje) kulturális örökség védelme, az idegenforgalmi szolgáltatóknak a kézműves szolgáltatások és termékek iránti igényfelmérése, továbbá a célcsoportoknak, a kézműves képzésekben való részvétellel kapcsolatos igényfelmérése.** Célként fogalmazódott meg, hogy a határon átnyúló térségben, a hagyományos kézműves ismeretek és képességek megőrzése szempontjából, aktív szerepet vállaló Kézműves Akadémia oktatási tartalmainak elkészítése, lebonyolítása és értékelése.

A projekt, a javasolt tevékenységek által, ösztönzi a kézművesség tárgyi és szellemi kulturális örökségének őrzését, a kézművesség fiatal generációval való megismertetését, valamint új és innovatív képzési formáknak a kidolgozását. Utóbbi tevékenység alkalmat adott különböző szintű formális és informális keretek között zajló képzések lebonyolítására, mely egy-egy népi kismesterség tanítását célozta meg.

A projekt küldetéseként fogalmazódott meg, hogy a határon átnyúló vidéki térség foglalkoztatási kapacitásait növelni fogja, mégpedig a kézművességből élő, illetve a kézművességet jövedelemkiegészítő tevékenységként végzők körében, és ennek eredményeként új kézműves termékekkel gazdagodik a határ menti térség idegenforgalmi kínálata. A Kézműves Akadémia jó példájává vált annak, hogyan lehetséges összefogni a határon átnyúló térségben működő kézműveseket, a lakosságot, az oktatási- és kulturális intézményeket, valamint a kulturális hagyományok őrzésével foglalkozó szakértőket, civil szervezeteket. Lehetővé tette a „szomszédok” kulturális örökségének megismerését, valamint a szinte már feledésbe merült kézműves mesterségek megismerését képzés formájában. Innovatív megközelítésekkel pedig lehetővé tette a kézműves tevékenységek továbbfejlesztését, melyben meghatározó szerepet kapott a Zala Megyei Népművészeti Egyesület.

Teret engedett a tárgyalkotó népművészettel foglalkozó kézművesek számára, a megújulás lehetőségeit kereső termékfejlesztési kísérletek életre hívásának, melynek háttérében a kézműves termékek eladhatóságának növelése állt, abban a reményben, hogy ez fokozni fogja a vidéken élők jövedelem kiegészítő tevékenységét, melynek egyik legkézenfekvőbb hozadéka lesz a vidék megtartóerejének erősítése.

Ehhez a tevékenységhez szorosan kapcsolódott az a tükörpályázat, mely szlovén partnereink közül (ebben a konzorciumban 7 szlovén és 4 magyar partner vett részt) a kézműves

termékek nemcsak előállításával, hanem értékesítésével is foglalkozó szervezet, név szerint a Pomelaj Vidékfejlesztési Szövetkezettel közösen került kiírásra. Szlovén oldalról „*Természetes anyagokból készült ékszerek és divat-kiegészítők*”, magyar oldalról „*Legjobb Termék*” természetes alapanyagokból készült ajándéktárgyak” címmel indultak a nemzetközi kézműves pályázatok.

A pályamunkák és a termékfejlesztés alatt elkészült tárgyak, nemzetközi vándorkiállítás sorozatban vettek részt, összesen 18 helyszínen mutatkoztak be szlovén és magyar helyszíneken.

Egy másik jó példája a határon átnyúló együttműködés lehetőségeinek a Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013. A CULTUREVIVE II. című projekt apropója, a három projekt partner korábbi közös projektje a CULTUREVIVE, melynek köszönhetően egy rendkívül sokszínű, színvonalas turisztikai és egyben hagyományörző rendezvényfüzér valósulhatott meg határainktól függetlenül. Az első projekt tapasztalatai, szakmai és idegenforgalmi sikere alapozta meg a további együttműködés irányvonalait, mely új, egy esztendőt átfogó projektben végződött, és a CULTUREVIVE II. nevet kapta, mely egy angol mozaik szó a kultúra és megújulás szavak angol megfelelőiből. A projekt teljes címe: **Összefogás kulturális örökség megőrzésére, javítására és ápolására a közös kulturális rendezvények szervezésével a projekt keretében II.- a fenntartható fejlődés jegyében.**

Az projekt céljai voltak: a kulturális hagyományok megőrzése és fenntartható fejlődése a projekt területen: Zala-, Međimurje és Koprivnica-Križevci megyékben; a kulturális identitás erősítése, a kulturális turizmus fejlesztése, az előző projekt által elkezdett határon átnyúló együttműködés folytatása és bővítése; a régió hagyományos programkínálatában szereplő mesterségek, szokások és értékek friss ismeretanyagának bővítése.

Három, egymáshoz kapcsolódó hagyományörző esemény, és a két nemzet mesterei számára egy tapasztalatcserén alapuló képzés került megrendezésre a projekt partnerek által, hangsúlyt fektetve mind a közös kulturális örökség népszerűsítésére, mind a hagyományok ismeretének cseréjére, amit horvát és magyar kézművesek, folklórcsoportok jelenlétével biztosítottunk.

Nem csoda, hogy a CULTUREVIVE sikerein felbuzdulva, az elmúlt év rendezvényeinek tapasztalatait felhasználva kívántuk megerősíteni hagyományörző fesztiváljainkat Kaproncán, Csáktornyán és Zalaegerszegen. Újításként, a Zala Megyei Népművészeti Egyesület szorgalmazta, hogy mestereink továbbképzésével, tapasztalatátadásával is foglalkozni kell. Ennek megfelelően alkalmat teremtettünk a horvát és magyar mesterek egymástól való tanulásának, a kihalóban lévő mesterségek újratanításának.

A 2010-2011-ben Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 keretében megvalósuló CULTUREVIVE projekt egyik tanulsága, hogy szükséges a hagyományörző rendezvények fejlesztése mellett, a bevont kézművesek, népművészek számára kézműves tapasztalatcserét szervezni. A szemináriumon kölcsönösen tanulhattak egymástól a népművészek annak érdekében, hogy a kihaló félben lévő, már-már feledésbe merülő mesterségeket tovább örökítsük annak érdekében, hogy mindkét nyelvterületen fennmaradjon, majd a megszerzett tudást képesek legyenek továbbtanítani.

A siker érdekében vállalt kockázatok

A partnerségben résztvevő tagok mindegyike jelentős pénzügyi kockázatot vállal egy határon átnyúló projekt lebonyolításakor. A hasonló projektek mindegyike utófinanszírozott, igaz jelentős mértékű az ERFA, vagyis a közösségi támogatás, ami esetünkben 85%. A nemzeti hozzájárulás mértéke 10%, mely a projekt kezdetekor előleg formájában a támogatott számára kifizetésre kerül. Ez a projekt elindításához egy nagyon jókor jövő anyagi segítség, e nélkül nehézkesen indulnának be a projektek. Minden partnernek egységesen 5% önrészt kell biztosítania a megvalósítás során. Az 5% jelentéktelennek tűnik a 95%-hoz képest, viszont a nagyságrendek is jóval nagyobbak, mint pl. egy kizárólag hazai finanszírozású pályázati forrásnál. Amikor több tíz milliós költségvetésről van szó, akkor a sajátérintésnél is milliós nagyságrendekben kell gondolkodni, ami különösen a civil szervezetekre nézve rendkívül megterhelő, mert az átlagos civil szervezeteknek nincsenek milliós tartalékaik. A tevékenységek szigorú időrendhez kötöttek, melyeket tartani kell, ezt minden szervezet esetében a társfinanszírozási szerződés rögzíti. Ennek megfelelően a kifizetéseknek is rendben meg kell történniük, hogy a költségek elszámolhatóak legyenek. Ahhoz, hogy gördülékenyen működhessen a projekt, a civil szervezeteknek többnyire hitelfelvételre van szükségük, hogy megelőlegezhessék a megvalósítás közben benyújtott számlák kifizetését, de a kölcsönfelvétellel már a kamatok kigazdálkodásának terhe is a szervezet vállalt nyomja.

14. Érték alapú fejlesztési kezdeményezések a prэшáz felújítástól a helyi termék klaszterig

A program rövid leírása

I. A Hegypásztor Kör tevékenységének bemutatása – 27 év munkája röviden

A **Hegypásztor Kört** 1985-ben helyi fiatalok alakították a Vas megyei Oszkó községben. A civil szervezet már alapításakor megelőzte korát, hiszen a nyolcvanas években még egyáltalán nem volt mindennapi dolog egyesületet létrehozni. Így a térség első társadalmi szervezeteként jegyezték be, mely innovativitását a mai napig megőrizte.

Az alapítók célja az volt, hogy a faluhoz tartozó szőlőhegy műemléki értékű prэшázait dokumentálják, lehetőség szerint megmentésük, valamint kulturális programokat szervezve megpróbálják élénkíteni a falu életét, felelevenítve annak hagyományait.

A népi építészeti tevékenység a Hegypásztor Körben, illetve az egyesülettel szorosan együttműködő Hagyományos Házépítő Kft-ben **jelenleg 8 fő számára teremt főállású munkahelyet, és évente 3-4 hónapon keresztül további 15-20 fő számára biztosít időszakos munkát. Az idők során további 2 önálló vállalkozás alakult a Hegyháton**, amelyek szintén zsúpkészítéssel és tetőfedéssel foglalkoznak. Mindkettőt egykori egyesületi munkatársak alapították, tehát elmondható, hogy a térségben szervessé vált ez a tevékenység.

A zsúpkészítés vállalkozássá válásával nem tűntek el az érték-örzést célzó programok sem, évente megrendezésre kerül az „arató nap”, valamint a nyári néprajzi táborok **programjaiba** is szervesen beépültek a népi építészettel kapcsolatos tevékenységek.

A szalma, mint alapanyag használata az elmúlt években megjelent az egyesület által szervezett kézműves foglalkozások és képzések között is, cél, hogy előbb-utóbb az ajándék- és a használati tárgyak szintjén is **jellemezzék a Hegyhátat a rozsszalmából készült tárgyak, és az ezek elkészítését lehetővé tevő tudás** elterjedése.

Vidékfejlesztés, térségfejlesztés

Évtizedes vidékfejlesztési és pályázati munkájukat és tapasztalataikat elismerve több térségi illetve megyei projektben kaptak feladatot, vállaltak partnerséget. Az **Európai Unió** által támogatott **LEADER+** program keretében a **Vasi Hegyhát Akciócsoport** 100 millió forintos támogatást kapott, mely összeget helyi pályáztatás révén oszthatta fel a térség legfontosabb fejlesztései számára. A programban a Hegypásztor Kör kapta azt a megtisztelő feladatot, hogy ellássa a gesztorszervezeti feladatokat, vagyis koordinálja, dokumentálja az egész folyamatot a térségben közel két éven át.

Pannon Helyi Termék Klaszter

A Pannon Helyi Termék Klasztert 2005. október 3-án hozta létre tizenhárom, a Nyugat-Dunántúli Régióban működő szervezet, közel egy éves előkészítő munkát követően. A klaszter a régióban fellelhető és előállítható **mezőgazdasági és kézműipari termékek** összegyűjtését, hatékony előállítását, egységes arculatú megjelenítését, piacra jutásuk segítését tűzte ki célul.

Védett márkanev

A **Hegypásztor Kör**, mint a **Klaszter** egyik alapítója, kapta a megbízást a menedzsment feladatok ellátására. Így az egyesület koordinálta többek között a két nyertes pályázathoz kapcsolódó tevékenységeket. A **Regionális Innovációs Ügynökségnél** támogatott projektben a lehetséges értékesítési helyek feltérképezése, védjegyezés, WEB-áruház kialakítása, csomagolótechnikai és minőségbiztosítási fejlesztések zajlottak. A **GRIP-IT** elnevezésű nemzetközi programban olasz és cseh partnerekkel tapasztalatcserét valósítottak meg. Közösén dolgozták ki a helyi termékek nemzetközi hálózatának koncepcióját, áttekintették az Unió védjegyezés lehetőségét, illetve a kereskedelmi szabályozásokat.

A klaszter tagjai között jelenleg helyi termelők, éttermek, szakmai szervezetek vannak, és szolgáltatásai között ugyancsak megjelennek a helyi termék-előállítással, helyi termék-alapú gasztronómiával, turizmussal, kézművességgel kapcsolatos képzések, szakmai programok.

II. A kézműves tudás és örökség megőrzését és átadását célzó fontosabb projektek

Egy meghatározó projekt, mely koncentráltan a kézművességre fókuszál: A Kézműves Akadémia – Rokodelska Akadémija-projekt

A Hegypásztor Kör szerepe ebben képzési programok lebonyolítása, **egy hobbi szintű valamint egy négyhónapos módszertani képzés** illetve **négy erdei iskolai program** tema-

tikájának kidolgozása és a mintaprogramok megvalósítása (kézműves erdei iskolai programok).

A szervezet vállalta egy népművészeti tábor szervezését, melynek szintén meghatározó eleme a kézművesség volt, valamint **kiadványok, szórólapok, katalógus és kézművességet népszerűsítő film elkészítését**, valamint információs táblák készíttetését, vásárokon való részvételt (mely a kézműves áruk értékesítése szempontjából sem elhanyagolandó) és végül, de nem utolsó sorban mesterségek műhelyének kialakítását. A Közösségi Házban illetve az oszkói Szőlőhegyen **fonó és fazekas illetve zsúpkészítő-műhely kialakítása, berendezése is megtörtént.**

2012. tavaszán megvalósult egy „zsúptető készítő” képzés (előzetesen a tematika részletes kidolgozásával), amit két irányban hirdettünk meg, egyrészt egy 520 órás képzés keretében, hátrányos helyzetű munkanélküli embereknek, másrészt egy rövidebb kurzust olyan érdeklődőknek, akik nem megélhetési szándéktól vezérelten szerették volna megtanulni a mesterség fogásait.

2012-ben elindult a **Kézműves Akadémia II projekt. Ennek fő célja a kézművesség és a turizmus minél szélesebb körű összekapcsolása**, és további képzések kifejlesztése, kipróbálása. A program keretében megvalósul pl. egy olyan egy éves képzés, **ahol hátrányos helyzetű fiatalok idős kézműves mesterek mellett** (szinte velük együtt élve) tanulják a mesterséget, és minden mást, amit a mester átadhat (életszemlélet, értékrend, tartás, stb.), a régi inasság mintájára, összekapcsolva korszerű turisztikai ismeretekkel is, amelyek hozzásegíthetnek egy kézműves műhelyt a fennmaradáshoz.

CCC (Cultural Capita Count):

Az Európai Unió transznacionális Közép Európa Programjának „Cultural Capital Counts” című projektje hat közép-európai ország - Ausztria, Lengyelország, Magyarország, Németország, Olaszország, Szlovénia - tíz térségét egyesíti. A projekt magyarországi partnere, az oszkói Hegypásztor Kör. Az érintett térségek célja közös: **azonosítani, felértékelni és tőkésíteni szellemi kulturális örökségüket.** A program feladata, hogy a regionális öntudat fejlődésével hozzájáruljon az adott régió vonzerejének növekedéséhez, mind a helyi lakosok, az idelátogató vendégek, mind a vállalkozók számára. Mindez az életminőség javulását és a versenyképesség növelését eredményezheti az adott régióban – esetünkben, a Vasvári Kistérségben.

Együttműködés szervezetekkel, személyekkel. Tapasztalatok, tanulságok:

A Hegypásztor Kör elmúlt 27 éves tevékenységét mindvégig a **partnerségi alapú hozzáállás jellemezte, és jellemzi ma is. A legnagyobb hatású együttműködési szintérnek tekinthető az egyesület partnersége személyes segítőivel, önkénteseivel, támogatóival.**

A **szakmai szervezetekkel** alkotott partnerségek általában valamely konkrét program mentén szerveződnek, és amellet, hogy fontos a hasonló tevékenységet végző szervezetekkel való együttműködés, nagyon sok pozitív impulzust hozhat, ha sikerül a miénktől szögesen eltérő területen működő szervezetekkel együttműködésre lépni.

Kiemelkedően fontosnak tartjuk a **média-kapcsolatokat** is, a helyitől az országos szintűig bezárólag.

Mitől jó? Eredmények

Az egyesület munkája, eredményei egyre szélesebb körben ismertek. Annak ellenére, hogy a visszajelzések nagyon jók, folyamatosan látjuk azokat a területeket, ahol még jelentős mértékben kell fejlődni. A legnagyobb pozitívumnak talán az tekinthető, hogy **folyamatok valósulnak meg, csak ritkán alárendelődve a „projekt-ciklusoknak”**. Az egyesület annak ellenére, hogy kifelé nagyobb hatású programokat is megvalósít, mégis **megőrizte a közösségi jellegét**, a tagok-, segítők személyes részvételére alapozott működését.

Nehézségek, problémák:

- Helyi közösség aktivizálásának megújuló problémái
- Pályázati ráutaltságból fakadó nehézségek
- Présházák megmentése kapcsán jelentkező problémák
- Munkaszervezet működtetése

A vidék szempontjából a pozitív hatások, eredmények

A térségi megélhetés- és munkahely teremtés szempontjából az alábbi hatások tekinthetők kiemelkedőnek:

- **Folyamatos munkalehetőség teremtése** a hátrányos helyzetű vasvári kistérségben (az elmúlt 12 évben 5-20 fő között mozgott az egyesület főállású munkatársainak száma, emellett kb. ugyanekkora létszám került ki az időszakos munkavégzésre bevont munkanélküliek közül).
- **Kiegészítő jövedelmek teremtése** az erdei iskolai programokba bekapcsolódó térségi vállalkozások, gazdák, kézművesek számára, segítve a hagyományos értékek fennmaradását.
- Közreműködés a hegyháti **Foglalkoztatási Paktum** létrehozásában és működtetésében, ami ugyancsak közvetlen munkahely-teremtő aktivitásokat eredményezett.
- **A térség szőlőhegyei iránti érdeklődés** megélénkülése, mind a helyi lakosság, mind a turisták, egyéb külső szereplők körében.
- **A térségi LEADER+ program** gesztori teendőinek ellátása, melynek időszakában 40 feletti sikeres projekt valósult meg a térségben.
- Pannon Helyi Termék Klaszter elindítása, segítése

15. Művészetek Völgye

Különlegességét, egyediségét rendkívüli sokszínűsége mellett az adja, hogy a falvak életterében, egyedi, utánozhatatlan helyszíneken, a helyiek vendégszeretetével fűszerezve zajlik, s mindezek mellett töretlenül kitart az érték közvetítés mellett.

A kultúra közvetítésén messze túlmutató – a közösséget és együttlétet elősegítő, a toleranciára, a művészetek szabadságára, a kulturális minőség csökönys megtartására épülő, politika és bulvármentes fesztivált a falvak lakói, az évenként több százezres (túlnyomó többségben fiatal) közönség, a támogatók, a szervezők, művészek, művészeti csoportok példamutató együttműködése teremtette meg és tartotta életben, állami támogatás háttérével.

A Művészetek Völgye települései: A Művészetek Völgye helyileg Magyarországon, a Balaton-felvidék és a Bakonyalja találkozásánál, a Dörögdi-medencében valósul meg. Központi települése Kapolcs, ahol megszületett a rendezvény gondolata. Fejlődésének csúcspontján már 7 település adott helyet a programoknak, illetve volt részese a fesztiválnak: Kapolcs, Vigántpetend, Monostorapáti, Taliándörögd, Öcs, Pula, valamint a „Völgytornác”-ként bekapcsolódó Nagyvázsony.

A csatlakozás nem kényszer volt, a települések saját indíttatásból, maguk igényelték a részvételt. Gyakorlatilag úgy, hogy Magyarországon még nem létezett a LEADER program, ezek a települések maguk érezték az összefogás, együttműködés, együttgondolkodás szükségességét földrajzi összetartozásuk, történelmi múltjuk, hagyományaik révén, valamint Kapolcs példájának köszönhetően.

A Művészetek Völgye hatása a helyi társadalomra, Kapolcs és a csatlakozó települések fejlődésére

A Művészetek Völgyét a térség fejlődése szempontjából nagy jelentőségű, meghatározó változásokat eredményező folyamatként értékeljük:

- Hozzásegítette a térséget, hogy jelen legyen a hazai turizmus kínálatának térképén.
- Át- és újraértékelte a lokalitás potenciáljait, bizonyította, hogy rurális környezetben is lehetséges változatos, igényes kulturális produkciók megvalósítása, ennek nyomán olyan pótlólagos erőforrások vonódtak be a gazdasági folyamatokba, amelyeket a turizmus képes piacosítani.
- A településeken, a lakosságban megjelent az igény és a fesztivál révén megteremtődött a lehetőség a helyszínek, a porták rendezésére, gondozására.
- Előtérbe került a helyi természeti, épített és kulturális értékek megőrzésének fontossága.
- Megindította a helyi aktivitást, kooperativitást. (Példa erre számos - mintegy 40 - új civil kezdeményezés, szervezet, kör bejegyeztetése, új kulturális és művészeti csoportok elindulása.)
- Nagyban hozzájárult az új helyi identitás megfogalmazódásához, új attitűdök kialakulásához.
- Pótlólagos munkalehetőségeket, ezáltal többletjövedelmeket biztosít.
- Fiatalokat inspirált hagyományőrzésre, kézműves tevékenységek elsajátítására, közösségi tevékenységekre;
- Különleges atmoszféra termelődik, ami sehol másutt nem reprodukálható, a hangulatok, érzések, élmények, az „itt – és együtt” élményét megismételhetetlenné, egyedivé varázsolják.

Financiális háttér – azaz mindezt miből?

Pályázatok

A pénzszerzés egyik módja a különböző pályázatokon való sikeres részvétel. A kezdetekkor a pályázati lehetőségek száma igen alacsony volt, később azonban ez fokozatosan növekedett. Az évek során szerzett pályázatírói tapasztalatok során egyre gazdagabb háttéranyaggal rendelkeztek a dolgozók. A nehézség abból adódik, hogy a pályázatok többsége

közvetlenül a fesztivál előtt vagy után kerül kiírásra, így hiába lenne képes a szervezőgárda hosszú távú tervek kidolgozására, a pályázati rendszer bizonytalan helyzetbe kényszeríti őket. Az utóbbi évek azonban ezen a területen újra csökkenő lehetőségeket hoztak.

Szponzoráció

A kulturális területek szponzorálása Magyarországon nem megfelelő, a nagy vállalatok inkább sportrendezvényeket, ingyenes tömegrendezvényeket finanszíroznak, mert azok támogatása nagyobb reklámértéket jelent számukra. Mivel folyamatosan jelen akarnak lenni a reklámpiacon, stratégiájukkal nem összeegyeztethető az eseti megjelenés.

Kezdetben ezzel a problémával néztek szembe a Művészetek Völgye szervezői is. A szponzori kör az évek folyamán elég változó volt, de kialakult az állandó, megbízható támogatók köre.

Saját bevétel

A saját bevétel több tényezőből tevődik össze:

- jegyár bevétel
- vásárokból keletkező bevétel
- vendéglátóktól származó bevétel
- saját ingatlanok bérleti díjából

A Művészetek Völgye „**haszna**” nagyon magas, nem mérhető. Ha csak a fentebb felsorolt **beruházások, projektek megvalósulását** nézzük, melyeket közvetlenül a fesztivál generált, illetve az Egylet valósított meg, már akkor is az (értékük meghaladja a 200 millió Ft-ot). De figyelembe kell vennünk a Völgyben élők életminőségének javítását, a helyi lakosság bevételeinek, ezzel megélhetésének elősegítését, a települések fejlesztéseinek segítését. **Haszon a szemléletváltozás, az értelmiség bevonása, a helyi kulturális, épített, természeti értékek megóvása, és különösen a helyi humán kapacitás, valamint a közösségek erősödése!** És nem utolsó sorban – egy 2004-es felmérés alapján – haszon az államnak a fenti „öngeneráló” vidékfejlesztési eredmények mellett a fesztivállátogatók által a program révén elköltött forintjainak ÁFA-bevétele, mely az akkor 60 milliós támogatás révén szakemberek számításai alapján 130 millió Ft bevételt generált az államnak.

Vidékfejlesztési szempontból az első, tudatosan vidékfejlesztési projektnek nevezhető a „0. ÉV” projekt 2000-ben. Célja: a fesztivál alapjain a falunak új arculatot, karaktert adni. Stratégiájuk vezérvonalai: a jellegzetes értékeket megtartva és megőrizve, modern mintafalu kiépítése, megteremtése, a helyiekkel közösen.

2008-ban azonban elkezdődött a **LEADER** csoportok szerveződése. Az első gondolat az volt, hogy a Művészetek Völgye 6 települése alakítson egy csoportot. Később pedig helyet adott a vidékfejlesztési stratégián, és annak megvalósításán tevékenykedő szervezetnek, az Élhető Balaton-felvidékért Egyesület LEADER HACSNAK (Helyi Akciócsoport). Hat település helyett immár 60 település hosszú távú vidékfejlesztési stratégiájának kidolgozásába és megvalósításába kapcsolódott be az iroda, vele az Egylet és a Völgytelepülések.

A térségben azóta megvalósult tevékenységek, fejlesztések megvalósulása vitathatatlanul köthető a Művészetek Völgye Fesztiválhoz, a Kapolcsi Kulturális és Természetvédelmi Egylet tevékenységéhez, a települések partnerségéhez.

Mindezeket segítette a fesztivál az alábbiakkal:

- Szemléletformálás.
- A helyiek tenni akaró szándékának megerősítése.
- Neve, elismertsége, „súlya” lett a Völgytelepüléseknek (más mércével mérték őket például egy-egy pályázat elbírálásánál. Pl.: a csatornázás úgy készülhetett el, hogy a rendszer nem csak a falvak lakosságát, de a 200 ezer fős látogatói létszámot is képes legyen kiszolgálni, elbírní).
- Gondolkodást, együttgondolkodást indított el.
- Segítette az elképzéseket stratégiába foglalni.
- A stratégiában megfogalmazott kis lépésekhez erkölcsi és anyagi támogatást nyújtott.
- Segítette ráirányítani a mindennapok során feledésbe merült, elsikkadt helyi értékekre a figyelmet, felkarolta, ösztönözte, segítette azok megmentését, helyrehozatalát, vagy maga tett lépéseket érdeükben.
- Segítette az állam által nyújtott lehetőségek helyben, vidéken való megértését, és segítette a lehetőségekkel való élni tudást.

16. Varsány a Palóc út mentén

Varsány község Nógrád megyében található, közel a Szlovák határhoz. 1700 lakosú, római katolikus emberek lakta település. Megállapítható, hogy a jelenlegi szécsényi kistérségen (2013. január 01-től szécsényi járáson) belül a fejlettebb falvak közé tartozik.

Több mezőgazdasági és ipari kisvállalkozásnak biztosított helyben a megélhetése. Dinamikusan, bár még mindig nem a kívánt tempóban fejlődik a település.

Felismerte a lakosság, hogy csak a civil szervezetek, a vállalkozások, az egyház és az önkormányzat szoros együttműködésével lehet eredményeket elérni. 12 jól működő civil szervezet ad egyfajta háttérrel a mindennapi munkához. Tevékenységüket az alábbi területeken végzik: kultúra, sport, falufejlesztés, hagyományörzés, kézművesség, turizmus, szociális ügyek, oktatás.

Az állami források, mely önkormányzatok esetében normatívaként, a civil szférában elsősorban pályázatok keretein belül jelentkeznek, nem biztosítják kellő ütemben az európai uniós elvárások szerinti fejlődést. A Leader programok adnak háttérrel a vidéki élet sokszínűségében rejlő lehetőségek kiaknázására. Mindezek mellett szükség van egy igen jól szervezett munkára, szakemberekre, precíz, pontos, naprakész munkavégzésre.

Varsány Község Önkormányzata a Cserhát Natúrpark tagja.

Kézműves értékek, helyi termékek

A vidéken élő emberek mindennapi életéhez még ma is szervesen hozzátartozik a hagyományok ápolása. Megfigyelhető, hogy egyre többen előtérbe helyezik a kézműves tárgyak használatát. A természetes anyagból készült termékek között jobb élni, közelebb van az emberekhez. Ezek a gondolatok vezérelték a varsányi székhelyű Nógrád Megyei Kézműves Műhely Egyesület tagjait, amikor kihasználva a kapcsolódás lehetőségét, csatlakoztak a Nógrád Turizmusáért Egyesület által működtetett Kézművesporta fenntartásához. Egyfajta bázisa lett a ház a turisztikai célú szervezeteknek.

2012 különösen nagy változást hozott nemcsak a szervezetek, hanem a falu közösségének az életébe is. Beigazolódtott, hogy a **Kézművesporta** egy olyan **közösségi színtér**, ahol minden korosztály jól érezheti magát. A Nyitott Műhely Galériák rendezvénysorozat több Nógrád megyei települést érintett.

Varsány községben éves szinten több nagyszabású rendezvény zajlik.

„Tájak, Ízek, Kultúrák”, Lepényfesztivál, Muzsikáló Templomkerti koncertek, Szent Mihály napi Palóc búcsú. A rendezvényekre több ezer ember látogat, évről évre nő a számuk. Ez arra ösztönzi a szervezőket, hogy mindig új elemekkel gazdagítsák a programokat. Azonban a hagyományörzés, a helyi termékek és kézművesek vására, a palóc gasztronómia minden esetben jelen van.

A Nyitott Műhely Galériák program költségvetése:

támogatási összeg: 3.236.116.- nettó 2.548.123.- utófinanszírozott, hitelfelvétel vált szükségessé

Térség identitástudatának, környezet-és egészségtudatos életmódjának fejlesztése, a fenntartható gazdasági együttműködés erősítése jogcím.

A Kézművesporta kialakításának költségvetése:

támogatási összeg: 10.944.464 Ft utófinanszírozott, hitelfelvétel vált szükségessé

Turisztikai tevékenységek ösztönzése jogcím.

A támogatásból kialakításra került: 2 műhely (új építés) nyitott szín kemencével, mely 50 fő befogadására alkalmas, felújításra került egy palóckontyos ház, melyben 2 vendégszoba, konyha, további külön bejáratú férfi és női mosdók.

Jelenleg futó program, melyet a Nógrád Megyei Kézműves Műhely Egyesület bonyolít: EACEA –Európa a polgárokért program címe:

„Korhatár nélkül” – 3 generáció kézműves mestereinek nemzetközi találkozója az idősök világnapján.

támogatási összeg: 25.000 EUR

Fejlesztési lehetőségek

Falugazdaság létrehozása. Termelői piac indítása 2013-ban a Kézművesportán. A faluközösség alkalmas volt régen és alkalmassá tehető ma is arra, hogy önmagát, ÖNMAGA GAZDASÁGÁT megszervezze. Az a tervünk és az érdekünk, hogy az önkormányzatnak legyen gazdasági háttértevékenysége, termelése, szolgáltatásai, kooperációi, erőforrásai. Hiszen azért jött létre az önkormányzat, hogy minden törvényes eszközzel a közösséget szolgálja.

A falugazdaság létrehozásánál is figyelembe vesszük a helyi civil társadalom, és a vállalkozások véleményét. Meggyőződésünk, hogy velük együttműködve lehet előrelépni.

Összegzés

Megállapítható, hogy Nógrád megyében a falusi turizmus, a kézművesség fejlődése a helyi termelők elismertsége településenként, igen változó képet mutat. Komoly elhivatottság kell ahhoz, hogy a pályázati források bizonytalansága, valamint a hátrányos helyzetű térségekben még inkább érezhető válság ellenére, továbbá az adózás folyamatos változásait követően, to-

vább folytatódjon a falusi vendéglátás, vagy új vendégházak jöjjenek létre. A hagyományörzés, a helyi termékek piacra jutása egyre inkább igényként jelentkezik. Tény, hogy nincs más megoldás, jövedelem kiegészítésre szinte ez az egyetlen alternatíva a vidéki kis falvakban. Természetesen hozzátéve, hogy valamennyi szervezettel, amelyek érdekeltek a vidékfejlesztésben és a turizmusban, összehangolt, **folyamatos együttműködésre van szükség. Értem itt az önkormányzatokat, a Leader csoportokat, a megyei, térségi, járási hatókörrel rendelkező turisztikai szervezeteket- Palóc út Egyesület, Nógrád Megyei Kézműves Műhely, Nógrád Turizmusáért Egyesület, Novohrad-Nógrád Geopark, Cserhát Natúrpark-, de kiemelt szerepet kell tulajdonítani a turisztikai vállalkozásoknak, és az országos hatókörű szervezeteknek is.**

Értékek, egyedi értékek, márpedig vannak. Palóc tradíciók, palóc gasztronómia, ehhez társítható fesztiválok, folklór és néphagyományok, máig élő népviselet, a népi építészet gyöngyszemei. Különleges táji és természeti adottságok, amelyek máshol nem láthatók.

Kérdés, hogy elegendő pénzt fordítunk-e marketingre. Mert tudvalévő, hogy megfelelő PR nélkül nem adható el a legjobbnak vélt desztináció sem. Másik kérdés, hogy az Észak-Magyarországi Régió belül, kellő súllyal szerepel-e a különböző marketing akciókban Nógrád megye, Heves és Borsod-Abaúj Zemplén megyék mellett. Mindkét felvetésre a válasz: nem. Nógrád megye a legelmaradottabb megyék egyike, ahol kiemelkedően magas a munkanélküliség. Kevés a nagyvállalkozás, ezért adóbevételre sem lehet komoly mértékben számítani. (Ez alól a rétsági kistérség kivétel, de köztudott, hogy a nagy cégek több évig adómentességet élveznek.) Tehát Nógrád megye kiemelt feladatként, fejlesztendő területként – többé-kevésbé érthető okok miatt – nem a turizmust jelölte meg. A régió belül pedig a gyógy-és termálfürdőkkel, a 3-4 csillagos szállodák nyújtotta szolgáltatásokkal, a borvidékekkel nehéz egy lapra kerülni.

A megoldást sajnos nem a létrejövő Turisztikai Desztináció Menedzsmentben (TDM) látom. Szervezeteinknek, - hangsúlyozva az összefogást - pályázni kell.

Minden lehetséges forrást fel kell kutatni sajtótájékoztatók szervezésére, média kampányokra, nyomtatott kiadványokra, bel-és külföldi kiállításokra, és nem utolsósorban az interneten való megjelenésre.

A Nógrád megyei falusi vendéglátás szervezésére, hatékony működtetésére a Falusi Vendéglátók Nógrád Megyei Egyesülete, 1997-ben történt megalakulása óta többet költött, mint Nógrád megye összességében. Természetesen fontosnak tartotta a szervezet, hogy a vendégházak ajánlatai mellett, programcsomagokat ajánljon az érdeklődőknek, tehát így szinte teljességgel bemutatta Nógrád megye turisztikai kínálatát. A kézművesség népszerűsítésére, a helyi termékek megismertetésére legtöbb figyelmet a Nógrád Megyei Kézműves Műhely Egyesület fordít megyei szinten.

17. Vidéki értékek – örökségek Baranyában

Baranyai példák – a megyei és régiós falusi vendégfogadás gyakorlatáról, helyzetéről, terveiről, szándékairól, a helyi együttműködés jellemzőiről, eredményeiről és gátló tényezőiről – különös tekintettel a tematikus utakra, hagyományokkal, népművészettel, vidéki örökséggel kapcsolatos elképzelésekre.

A felvetett kérdésre válaszolva - számot vetve az elmúlt bő évtizedre - 3 szakaszra tagolva jeleníthetjük meg Baranya megye, illetve a régió falusi vendégfogadásának gyakorlatát. Bemutatva helyzetét, eredményeit és gátló tényezőit, felelevenítve a helyi együttműködés jellemzőit és kiemelve fontosságát, valamint szólva a tervekről és szándékokról – különös tekintettel, a vidéki örökséggel kapcsolatos elképzelésekről:

I. szakasz (1995 – 2008 közötti időszak): „Gyarapodás” a baranyai falusi turizmusban („lódul a falusi turizmus szekere”)

II. szakasz (2009 – 2012 közötti időszak): A válságok hatása a baranyai falusi turizmusra

III. szakasz (2013-tól): A jövő „útjai” a dél-dunántúli régió falusi turizmusában

Összegzés

A baranyai falusi turizmus fejlődéséhez és fejlesztéséhez jó adottságok és értékek gazdag tárháza áll(tak) rendelkezésre, de elkötelezett szereplők és együttműködés nélkül a fejlődés elképzelhetetlen. A „külső” befolyásoló tényezőket (jogszabályok, minősítési rendszerek, pályázati források) nem szabad figyelmen kívül hagyni, és ha azokban lehetőségeket látunk, akkor ragadjuk meg – ha akadályokba ütközünk, próbáljunk tenni az előrehaladásáért jó szándékkal vezérelve, szakmai indokokkal érvelve!

Ha a baranyai falusi turizmus fentiekben felvázolt „életszakaszaira” tekintünk, akkor elmondhatjuk, hogy a múlt pilléreire alapozva, a jelen völgyéből felkapaszkodva a „Vidéki örökség útjain” keresztül jutunk a jövőbe. Baranya és a régió falusi turizmusának meglévő értékeit őrizni és ápolni kell, az örökségeket – a helyi „szereplők” példás összefogásával – minőségi kínálatként érdemes megjeleníteni az emberek számára. Ennek érdekében megfelelő kommunikációs csatornákat és marketing eszközöket szükséges alkalmazni, hogy a „célcsoport” –hoz eljutva, azok tagjai mihamarabb felismerjék és érezzék: aki a baranyai térség és a régió falusi turizmusából, vidéki örökségéből ízelítőt kap, „kincsekkel” gazdagodva térhet majd haza! **A Hagyomány és kézműves utak kialakításában mintaként is szolgálhatnak a falusi turizmus baranyai példái - elemei, hiszen az országban még nagyon sok „kincs” rejtőzik a népművészet, a hagyományok, a kézművesség, a szellemi és tárgy örökség tárából.**

18. A falusi együttesek szerepe a szellemi kulturális örökség megtartásában

Célunk a tánc-, zene-, és szokáshagyományok megőrzése és átörökítése. Arra törekszünk, hogy a hagyomány ne csak színpadi mozgalomként legyen jelen kulturális életünkben, hanem meghatározza egy tágabb közösség, egy település saját kulturális öröksége iránti viszonyát. Olyan hagyományörző mozgalmat építünk, melynek célja a nyugati (osztrák, sváj-

ci, svéd) hagyományörzéshez hasonlóan, nemcsak a hagyományok színpadra állítása, hanem mindazoknak a tradícióknak a megismerése, ápolása és terjesztése, melyek az egészséges közösségek, a társadalmak összetartói szerte a világon.

A hagyományörző tevékenység értelmezése

Tagságunk körében mozgalmunk évtizedes színpadi elvárásaiból következően, többnyire statikus hagyománykonceptió él. Ez azt jelenti, hogy a hagyományok színpadi formában jelennek meg, idillikus életképként, de ez a kép él magukban a hagyományok őrzőiben is. **A hagyományok értelmezése és mai életbe illesztése sokkal kevésbé része ennek a munkának, mint ahogy az a hagyomány funkciójából következően része lehetne.**

A hagyományörzés feladatai az ICH és a kulturális trendek szellemében:

A közösségek feladata: **a kulturális arculat megőrzése.**

Ennek érdekében az első lépések:

- számba venni mindazokat az értékeket, amelyeket a közösség teremtett saját maga és a világ számára
- a helyi kulturális örökségre építve ki kell dolgozni a fennmaradás és megtartás stratégiáit.

Folyamatos működésünk fenntartása egyre nagyobb kihívások elé állít bennünket. Mivel tagjaink kistelepülések lakói, találkozunk mindazokkal a problémákkal, melyek a magyar vidéket ma jellemzik. Gondot jelent saját működésük fenntartása is, mert az önkormányzatok elszegényedésével már helyi támogatásra sem számíthatnak. Ezért elsődleges célunk annak tudatosítása, hogy a munka, amit évtizedek óta végeznek – a **HELYI HAGYOMÁNYOK ÉS KÖZÖSSÉGEK FOLYAMATOSSÁGÁNAK FENNTATÁSA** – olyan érték, melyre egy társadalomnak a legnagyobb szüksége van.

Ennek a gondolkodásnak, a hagyományokra épülő közösségi értékrendnek a képvisellete és fenntartása legnagyobb feladatunk.